

”Sellaista isää ei olekaan jokaisella”

Isät ja isyyuskäsitykset *Eevassa* ja *Kotiliedessä* vuosina 1945–1955

Oulun yliopisto, Historiatieteet

Historia, Pro gradu -tutkielma

2.6.2021

Minttu Kristiina Eskonniemi

Sisällysluettelo

Johdanto.....	3
1. ”Vahdin vaihto” – Isät äitien apuna.....	18
2. ”Isän ammatti” – Elättäjäsät ja perheenpää.....	32
3. Ihanteellisen isän jäljillä – Toveri, miehen malli ja moraalikompassi	43
4. ”Miksei isä tule kotiin?” – Eroisät ja isättömyys	57
5. ”Pienet sijaiskärsijät” – Alkoholismi, väkivalta ja epävakaa isyys	71
Loppulause	84
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	88

Johdanto

Vuonna 2021 keskustelu isyydestä käy kiivaana. Uusi perhevapaaudistus¹ astuu voimaan elokuussa 2022 ja sen tarkoituksena on kannustaa isiä käyttämään suurempi osuus perhevapaista.² Uudistus onkin tarpeen, koska vain neljännes isistä käyttää kaikki heille osoitetut vanhempainvapaat³. Määrä on kuitenkin viime vuosina ollut tasaisessa kasvussa ja yhä useampi isä jää kotiin hoitamaan lasta.⁴ Muutosten taustalla on pitkä julkinen keskustelu isyydestä ja sarja perhepoliittisia muutoksia, jotka ovat edistäneet kotien tasavaroisempaa työnjakoa ja isien osallistuvampaa roolia lastenkasvatuksessa. Länsimaalaisissa sukupuolirooleissa naisten ja miesten väliset tehtävät ovat jakautuneet julkiseen ja yksityiseen elämänpiiriin. Äidin vastuualueeksi on mielletty koti ja lasten kasvatus, isän taas työelämä, perheen talous ja kurinpito.⁵ Julkinen keskustelu kääntyi isien puoleen, kun 1960- ja 1970-lukujen tasa-arvokeskustelun tiimellyksessä vaadittiin, että myös miesten tulisi ottaa enemmän vastuuta kodin- ja lastenhoidosta, jotta myös naisilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet menestyä työelämässä.⁶ Vuoteen 1975 saakka isien velvollisuudet ja oikeudet rajoittuivat lähinnä elatusvelvollisuuteen, kunnes vuonna 1975 säädettyssä isyyslaissa isiltä odotettiin kokonaisvaltaisempaa vastuuta lapsestaan ja toisaalta heille myönnettiin esimerkiksi oikeus tapaamisiin avioerotilanteissa.⁷

Juuri 1960–1970-lukujen isyyskeskustelu on mielletty isien kannalta murrokselliseksi, ja aihetta onkin tarkasteltu useissa tutkimuksissa eri tieteenaloilla. Toistaiseksi pimentoon on jäänyt kuitenkin se, miten isyydestä keskusteltiin ennen 1960-lukua. Tutkimukseni keskeinen tavoite onkin valottaa tätä toistaiseksi vähemmän tutkittua isyyskeskustelua. Tutkimukseni kohteena ovat isyyskäsitteet ja erilaisten isien representaatiot kahdessa naisille suunnatussa aikakauslehdessä, *Eevassa* ja *Kotiliedessä* vuosina 1945–1955. Keskeinen kysymys on, miten naisille suunnatut aikakauslehdet keskustelivat isyydestä ja isän roolista sotienjälkeisinä vuosina. Aihe on hyvin kiinnostava, koska tutkimus

¹ Vanhempainvapaat pitenevät noin 14 kuukauteen ja ne jakautuvat tasaisesti isän ja äidin välille. ”Kuka voitti ja kuka hävisi perhevapaaudistuksessa? 5 kysymystä ja vastausta”. Uutinen 16.2.2021. Yle uutiset.

² Nykyisessä lainsäädännössä äideille on tarjolla noin neljä kuukautta äitiysvapaata ja isille on osoitettu hieman yli kahden kuukauden isyysvapaa. Loput kuusi kuukautta vanhempainvapaista vanhemmat ovat saaneet jakaa itse parhaalla katsomallaan tavalla. ”Perhevapaaudistus etenee viimein – pohjaratkaisu tietyvästi pysyy, mutta ansiosidonnaisten päivien lukumäärä on elänyt”. Uutinen 13.2.2021. Yle uutiset.

³ Vuonna 1985 isille myönnettiin oikeus isyyslomaan viimeisenä Pohjoismaana. ”Vanhempainvapaat Pohjoismaissa”. *Isät tilastoissa 2020*, Tilastokeskus.

⁴ ”Isien työllisyys ja perhevapaiden käyttö”. *Isät tilastoissa 2020*, Tilastokeskus.

⁵ Davis 2012, 177.

⁶ Aalto 2012, 17–18.

⁷ Nousiainen & Pylkkänen 2001, 119–120.

menneisyyden isyyskeskusteluista tekee näkyvämmäksi myös niitä sosiaalisia rakenteita, jotka vaikuttivat jälleenrakennusajan isyyskeskusteluihin, ja jotka vaikuttavat yhä nykyisyydessämme. Suomalaiset naistenlehdet ovat perinteisesti olleet aktiivisia yhteiskunnallisia vaikuttajia ja aikansa kuvastimia.⁸ Isyyden teemat nivoutuivat vahvasti sukupuoli-rooleihin, joita naistenlehdet ovat sekä vahvistaneet että kyseenalaistaneet.⁹ Näin ollen aikansa laajalevikkisimpiin naistenlehtiin lukeutuneet *Eeva* ja *Kotiliesi* tarjoavat hedelmällisen tutkimusaineiston isyyden teemojen tutkimukselle.

Tutkimustilanne

Vuonna 1945 Suomi oli siirtymässä sotavuosista jälleenrakennuksen aikaan. Noin 700 000 miestä¹⁰ oli lähetetty sotien aikana rintamalle ja heistä yhteensä 90 000 kaatui sodassa.¹¹ Moni isä ei siis koskaan palannut kotiin ”sieltä jostain”, kun taas rintamalta selvinneet miehet palasivat kotiin entisen elämänsä pariin, mutta elämänrytmi ei välttämättä palautunutkaan entisiin uomiinsa. Äidit olivat joutuneet selviytymään sota-aikana kodinhoidosta ja lastenkasvatuksesta suurimmaksi osaksi täysin omin avuin. Lapset olivat kasvaneet ja isä saattoi nyt tuntua hyvin etäiseltä. Lapsia oli syntynyt myös sota-aikana, joten osa miehistä ei ollut koskaan tavannutkaan lastaan. Suhtautuminen isän kotiinpaluuseen vaihteli paljon esimerkiksi sen mukaan, missä kunnossa isä palasi. Niin psyykkiset kuin fyysisetkin vammat olivat lapsille raskaita kokemuksia.¹² Sodan vaikutukset olivat kuitenkin perhekohtaisia, ja monen lapsen lapsuus saattoi sodasta huolimatta olla hyvin onnellinen.¹³ Jälleenrakennusajan yhteiskunnallista ilmapiiriä, perheiden arkea ja lasten ja vanhempien välisiä suhteita valottavat Antti Malisen ja Tuomo Tammisen teos *Jälleenrakentajien lapset: Sotienjälkeinen Suomi lapsen silmin* (2017) sekä Kirsi-Maria Hytösen ja Ville Kivimäen toimittama *Rauhaton rauha: Suomalaiset ja sodan päättymisen 1944–1950* (2015).

⁸ Malmberg 1991, 193–197.

⁹ Töyry 2005, 51.

¹⁰ Jatkosodan käynnistyessä noin 500 000 miestä osallistui sotatoimiin kotirintamalla, mutta heidän toimitaan tutkimusta on huomattavasti vähemmän. Malinen & Tamminen 2017, 143. Tutkimassani aineistossa kotirintama- ja sotilaisiä ei eritelty ja taakse jäänyt sota esiintyi lehdissä ylipäänsä hyvin vähäisissä määrin. En ole tutkimuksessani eritellyt sotilas- ja kotirintamaisia, koska eroja ei ollut mahdollista havaita aineistosta.

¹¹ Malinen & Tamminen 2017, 12.

¹² Malinen & Tamminen 2017, 55.

¹³ Malinen & Tamminen 2017, 399–400.

Moni mies kärsi psyykkisistä ja fyysisistä vammoista¹⁴ vielä vuosia sodan päättymisen jälkeen ja alkoholista tuli monille parantava lääke painajaisiin ja ahdistuneisuuteen.¹⁵ Jenni Kirveen, Sari Näreen ja Juha Siltalan toimittamassa teoksessa *Sodan kasvattamat* (2010) muisteluaineistoja tulkinnut Ville Kivimäki havaitsi, että alkoholiin turvautunut traumatisoitunut isä saattoi purkaa ahdistustaan perheeseensä, jolloin isä näyttäytyi lapsille pelottavana ja arvaamattomana. Isä saattoi myös muuttua kuin pieneksi lapseksi, joka kaipasi hoivaa. Tällöin lapsesta saattoi tulla perheen vastuunkantaja, ja he joutuivat piilottamaan oman läheisyydenkaipuunsa ja heikkoutensa.¹⁶ Monissa perheissä ongelmia oli jo ennen sotaa, mutta sota vaikutti merkittävästi monen suomalaisen äidin ja isän vanhemmuuteen.¹⁷

Paluu perhearkeen ei siis ollut suinkaan helppoa. Sotasukupolven omaksuma tiukka tunnekontrolli selviytymiskeinona on vaikuttanut merkittävästi suomalaiseen vanhemmuuskulttuuriin ja sen perintö on välittynyt myös nuoremmille sukupolville,¹⁸ kuten suomalaista kosketuskulttuuria teoksessaan *Vahvat yksin, heikot silytyksin: Otteita suomalaisesta kosketuskulttuurista* (2013) tutkinut Taina Kinnunen esittää. Kinnusen mukaan suomalaisessa kosketuskulttuurissa vaikuttaneet niukkuuden hyve ja voimakas tunnekontrolli ovatkin nimenomaan sotasukupolven perintöä. Sotavuosina lapset joutuivat usein kieltämään sylin kaipuunsa, eikä vanhempien lasten koskettamista pidetty yleisesti edes sopivana.¹⁹ Myös Erkki Kujala esittää väitöskirjassaan *Sodanaikaisten pikkupoikien lapsuuskokemuksia isyyden näkökulmasta* (2003), että sodalla oli isyyteen kielteinen vaikutus, koska isillä ei ollut sotavuosina mahdollisuutta viettää aikaa poikiensa kanssa, joten isä-poikasuhde jäi usein etäiseksi. Jälleenrakennusaikana töitä oli liikaa ja sota oli kovettanut monet miehet, mikä taas vaikutti perheen ilmapiiriin.²⁰

Vallinnut yhteiskunnan tilanne ei ollut ainoa syy, miksi isät saattoivat lapista tuntua etäisiltä hahmoilta. Äidin ensisijaista roolia lasten kasvattajana korostettiin 1940–1950-luvuilla niin perhepoliittisissa päätöksissä, kasvatopsykologiassa kuin julkisessa keskustelussakin. Äiti miellettiin korvaamattomaksi vanhemmaksi ja ilman äidin hoivaa lapsi kärsisi, kun taas isän tehtävä oli tarjota perheelleen lähinnä ulkoiset puitteet ja toimia perheen

¹⁴ Sodissa invalidisoitui yhteensä 90 000 miestä. Malinen & Tamminen 2017, 12.

¹⁵ Kirves 2015, 257–259.

¹⁶ Kivimäki 2010, 193–197.

¹⁷ Kivimäki 2010, 189–190.

¹⁸ Kinnunen 2013, 59.

¹⁹ Kinnunen 2013, 59–70.

²⁰ Kujala 2003, Tiivistelmä.

auktoriteettihahmona. Äidin hoivaa korostaneessa yhteiskunnassa ja vanhemmuuskäsityksissä isät jäivät siis useimmiten syrjään, vaikka he olivatkin keskeinen osa ydinperhettä. Isän, äidin ja lasten muodostamaa ydinperhe on mielletty itsestäänselvydeksi 1950-luvulta lähtien. Ihanteellinen ydinperhe rakentuikin nimenomaan äidin hoivalle ja isän auktoriteetille.²¹ Ydinperheen ihanteen rakentumista sekä 1950-luvun kasvatusta ja perhekäsityksiä on tutkinut Katja Yesilova väitöskirjassaan *Ydinperheen aika* (2009).

Isyyttä paljon tutkinut kasvatustieteilijä Jouko Huttunen esittää, että jokaiselta aikakaudelta olisi mahdollista esittää hallitseva isyyden malli eli hegemoninen isyys, kuten edellä mainittu elättäjäisyys. Artikkeleissaan ”Muuttunut ja muuttuva isyys” teoksessa *Mies ja muutos* (1999) sekä ”Isästäkö äidin kaltainen vanhempi?” teoksessa *Koti kasvattajana, elämä opettajana* (1998) Huttunen esittää, että vallitsevat miehuuskäsitykset eivät ole käytännössä edes sallineet miehille hoivaavan vanhemman roolia ja tunnepohjainen isyys ei hänen mukaansa ole kuulunut miehisyyteen.²² Miehen yksi tärkeimmistä tehtävistä olikin huolehtia perheensä toimeentulosta ja hyvinvoinnista.²³ Huttusen tutkimuksissa keskeistä on käsitys isyydestä muuttuvana ja jatkuvasti kehittyvänä ilmiönä. Myös Ilana Aalto havaitsi väitöskirjassaan *Isyyden aika: Historia, sukupuoli ja valta 1990-luvun isyyskeskusteluissa* (2012), että 1990-luvulla käydyssä isyyskeskustelussa toistui isyyden muutuskertomus ja kiista siitä, oliko muutos positiivista vai negatiivista. Keskustelijat saattoivat siis esimerkiksi väittää, että menneisyyden isät olivat etäisiä elättäjäisiä, kun taas nykyisät olivat osallistuvia ja lapsistaan kiinnostuneita vanhempia.²⁴ Aalto kuitenkin huomauttaa, että tällaisten historiakuvien käyttö toimi lähinnä argumenttina tasa-arvokeskustelussa, eivätkä tällaiset kertomukset osoita näiden historiakuvien todenmukaisuutta.²⁵

Elisa Lehtisen pro gradu -tutkielma *Isäpappoja ja menneisyyden varjoja: Suomalaisten elokuvien isäkuvat 1944–1952* (2011) viittaisikin siihen, että kaikki isät eivät kuitenkaan olleet samanlaisia ja isyyskäsityksetkin olivat hyvin moninaisia, vaikka jälleenrakennusajan Suomessa äitiä pidettiin ensisijaisempana vanhempana. Lehtisen tutkimissa suomalaisissa elokuvissa korostui perheensä elatuksesta huolehtinut mies, joka kuitenkin osallistui myös lastensa kasvatukseen. Elokuvissa esiintyi hyvin monipuolisia isiä, mikä Lehtisen mukaan osoittaa, että isyyteen liitettyjä mielikuvia oli paljon jo 1940–1950-

²¹ Yesilova 2009, 58, 201–203.

²² Huttunen 1998, 40.

²³ Huttunen 1999, 179–180.

²⁴ Aalto 2012, 229–231.

²⁵ Aalto 2012, 230–231.

luvuilla.²⁶ Samankaltaisia tutkimustuloksia esittää myös sosiologi Ralph LaRossa teoksessaan *Of War and Men: World War II in the Lives of Fathers and their Families* (2011). LaRossan tutkimusaineisto kattoi niin yhdysvaltalaisia vanhemmuusoppaita kuin aikakauslehtiäkin, joiden perusteella oli selvää, että isiltä odotettiin jo toisen maailmansodan jälkeisessä ilmapiirissä paljon muutakin kuin perheensä elättämistä. Hyvä isä omaksui monenlaisia rooleja, joista esimerkiksi kasvatusalojen ammattilaiset keskustelivat kiihkaasti.²⁷ LaRossan tutkimus myös osoittaa, että keskustelua isyydestä käytiin jo ennen 1960-luvun kiivasta tasa-arvokeskustelua.

Tutkimukseni tarkoitus onkin syventyä *Eevassa* ja *Kotiliedessä* käytyihin isyyskeskusteluihin ennen 1960-lukua. Naistenlehdet eivät olleet ainoastaan ajanvietettä, vaan myös aktiivisia yhteiskunnallisia keskustelijoita, kuten Marjorie Ferguson toteaa brittiläisiä naistenlehtiä käsittelevässä tutkimuksessaan *Forever Feminine: Women's Magazines and the Cult of Femininity* (1983). Fergusonin mukaan naistenlehdet tuottavat ja toisintavat feminiinisyyteen liitettyjä piirteitä eli lehdillä on hyvin keskeinen rooli sukupuoliroolien määrittäjinä.²⁸ Varhaisia suomalaisia naistenlehtiä väitöskirjassaan *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat: Neuvotteluja lukijasopimuksesta* (2005) tutkineen Maija Töyryn mukaan kulloinenkin sukupuolisopimusten²⁹ neuvottelutilanne on nähtävissä naistenlehtien kirjoituksissa ja sukupuolisopimusta vahvistetaan, kyseenalaistetaan ja uudistetaan naistenlehdissä.³⁰ Fergusonin ja Töyryn lähtökohdat naistenlehtien tutkimukseen ovat oman tutkimukseni kannalta hyvin oleellisia, koska tutkimuksessani on keskeistä ymmärtää esimerkiksi sukupuolten representaatioita *Eevassa* ja *Kotiliedessä*.

Historiantutkimuksessa isyyttä on tutkittu niukasti niin kansainvälisesti kuin kotimaaisestikin. Tutkimukseni kannalta keskeinen tutkimuskirjallisuus koostuukin sellaisista tutkimuksista, jotka jollain tavalla sivuavat myös isyyden teemoja. Isyyden teemat esiintyvät useimmiten perhettä ja lasten kokemushistoriaa tarkastelevissa tutkimuksissa, ja aiheita onkin tutkittu Suomessa kiitettävästi. Kansainvälisesti isyyden historiaa on tutkittu lähinnä Yhdysvalloissa. Suomalainen ja amerikkalainen perhe- ja isyyskulttuuri ovat kuitenkin osin hyvin erilaisia keskenään. Suomessa myöhäinen teollistuminen ja

²⁶ Lehtinen 2011, 75–79.

²⁷ LaRossa 2011, 101–110.

²⁸ Ferguson 1983, 184–185.

²⁹ Pohjoismaiset naistutkijat ovat määritelleet sukupuolisopimuksen tarkoittavan niitä lausumattomia sääntöjä, vastavuoroisia velvollisuuksia ja oikeuksia, jotka määrittelevät muun muassa miesten ja naisten välisiä suhteita. Rantalaiho 1994, 13–15.

³⁰ Töyry 2005, 51.

maatalouden merkitys ovat vaikuttaneet esimerkiksi sukupuoliroolien muodostumiseen. Käytännössä siis esimerkiksi kotiäitiyden ihanne ei Suomessa ole saavuttanut yhtä vaikiintunutta roolia kuin Yhdysvalloissa.³¹ Näihin eroavaisuuksiin kiinnitänkin erityistä huomiota tarkastellessani esimerkiksi LaRossan teosta.

Isyyttä on tutkittu erityisesti sosiologian, kasvatustieteiden ja psykologian piirissä runsaasti 1990-luvulta lähtien. Koska historian tutkimusta isyydestä on hyvin vähän, monitieteellisen tutkimuksen hyödyntäminen on tärkeää. Tutkimuksista on apua erityisesti isyyden käsitteellistämässä ja mahdollisten kehityskulkujen hahmottamisessa. Historiantutkimuksen ja yhteiskuntatieteiden tutkimukselliset lähtökohdat usein kuitenkin eroavat toisistaan, minkä vuoksi yhteiskuntatieteellistä ja kasvatustieteellistä tutkimusta on tarpeen tarkastella tutkimusalojen erityispiirteet huomioiden.

Tutkimus suomalaisista naistenlehdistä ja niiden roolista naiskuvien tuottajana on lisääntynyt 2000-luvulla ja esimerkiksi Seija Aunilan väitöskirja *Kuinka naistenlehdessä tuli osa sotapropagandaa: Naisihanteen muodostuminen ja muokkautuminen Kotiliesi-lehdessä toisen maailmansodan aikana* (2020) selvittää, millaiseksi naisihanne muodostui *Kotiliedessä* sotavuosina. Sen sijaan miesihanteiden muodostuminen naistenlehdissä on huomattavasti tutkimattomampaa alaa. *Eevaa* on tutkittu selkeästi *Kotiliettä* vähemmän, vaikkakin esimerkiksi Laura Saarenmaa on tarkastellut julkisuuskulttuurin muutosta myös *Eevassa* väitöskirjassaan *Intiimin äänet: Julkisuuskulttuurin muutos suomalaisissa ajanvietelehdissä 1961–1975* (2010).

Tutkimukseni sijoittuu kahden tutkimusalan, sukupuolihistorian ja historiallisen mediatutkimuksen kentälle. Sukupuolihistorian osalta tarkastelen isyyttä soveltamalla sukupuolentutkimuksen teorioita. Historiallisen mediatutkimuksen osalta tarkastelen *Eevan* ja *Kotilieden* roolia aikansa joukkotiedotusvälineinä ja pyrin ymmärtämään niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat lehtien tapaan esittää isyyteen liittyviä teemoja. Laajemmalla tasolla tutkimukseni on myös monitieteinen, koska sovellan jo valmiiksi monitieteistä kenttää – isyytutkimusta.

Tutkimuksen tehtävä ja rakenne

Tutkimuksessani tarkastelen *Eevassa* ja *Kotiliedessä* käytyä keskustelua isyydestä aikavälillä 1945–1955 ja vastaan seuraaviin kysymyksiin:

³¹ Rantalaiho 1994, 20–21.

1. Millaisia erilaisia isien representaatioita ja käsityksiä isyydestä aineistosta voidaan erottaa?
2. Mitkä tekijät selittävät näitä isyyden representaatioita tutkituissa lehdissä?
3. Millaisia eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä *Kotilieden* ja *Eevan* välillä oli?

Tutkimukseni aikarajaus on vuosikymmen 1945–1955, koska tutkimuskohteena on *Eevassa* ja *Kotiliedessä* käyty isyyskeskustelu sotienjälkeisinä vuosina. Jatkosota päättyi syksyllä 1944 ja Lapin sota keväällä 1945, ja rauhanajan on katsottu alkaneen vuoteen 1945 mennessä.³² Päättynyt sota aiheutti kuitenkin vielä paljon poliittisia, sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia vähintäänkin 1950-luvulle saakka.³³ Tavallisten suomalaisten elämään sota vaikutti vielä huomattavasti pidempään.

Vuosien 1945–1950 välillä syntyi uusi sukupolvi, joka nykyisin tunnetaan suurena ikäluokkana. Vauvabuumi vaikutti myös sosiaalipoliittisiin päätöksiin ja lapsiperheiden tukijärjestelmä laajenikin huomattavasti vuoteen 1949 mennessä.³⁴ Vauvabuumi ja perhepoliittiset muutokset olivat hyvin selvästi havaittavissa myös *Eevassa* ja *Kotiliedessä*, ja vanhemmuus oli keskeinen aihe lehtien kirjoituksissa. Tutkimuksen päättäminen vuoteen 1950 ei olisi ollut mielekäästä, koska mainitut yhteiskunnalliset muutokset ja sodan aiheuttamat sosiaaliset ongelmat vaikuttivat lehdissä vielä reilusti 1950-luvun puolella. Tutkimuksen rajaaminen vuoteen 1955 tarjosi mahdollisuuden havaita mahdollisia muutoksia myös vanhemmuuskeskustelussa, kun yhteiskunnallinen tilanne toisaalta myös rauhoittui 1950-luvulla.

Isyyden ja äitiyden kannalta 1960-luku oli käänteentekevä vuosikymmen, kun isyyttä määriteltiin uusiksi ja osallistuva isyys nousi julkisen keskustelun esityslistalle. Äitien työssäkäynti yleistyi entisestään esimerkiksi sosiaalipoliittisten muutosten ja kiivaan tasa-arvokeskustelun myötävaikutuksella, mikä lisäsi painetta myös isyyskeskustelun tarpeellisuudelle.³⁵ Päättän kuitenkin tutkimukseni aikarajauksen vuoteen 1955, koska tarkoituksenani ei ole seurata näitä muutosprosesseja vanhemmuuskeskustelussa. Analyysin ja tutkimuskysymystenkin kannalta aikarajaus on mielekäs, koska aineistoa on riittävästi ja siitä on mahdollista havaita erityispiirteitä, yhteyksiä ja eroavaisuuksia.

³² Hytönen et al. 2015, 25.

³³ Karonen 2015, 203–204.

³⁴ Kirves 2015, 273.

³⁵ Aalto 2012, 17.

Tutkimuksen rakenne koostuu aineistosta erottuneista isyystyypeistä eli jokainen luku vastaa tutkimuskysymykseeni siitä, millaisia erilaisia isiä ja käsityksiä isyydestä aineistosta oli erotettavissa. Tutkielman rakenne on temaattinen, koska se tarjoaa hyvän analyysi- ja vertailupohjan näiden isyystyyppien välille. Jokaisessa luvussa analysoin myös niitä tekijöitä, jotka selittävät tällaisten isyyuskäsitysten representaatioita ja tulkiten *Eevassa* ja *Kotiliedessä* esiintyneitä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia aiheeseen liittyen. Ensimmäisessä luvussa analysoin avustavaa isyyttä ja tällaisen isyyksmallin syntyprosessia. Toisen luvun keskiössä ovat elättäjäisät ja auktoriteetti-isät. Kolmannessa luvussa käsitelen muita isyyteen liitettyjä rooleja, joita olivat roolimallin ja toverin roolit. Luvun lopussa hahmottelen lehdissä esitettyä ihanteellisen isän mallia ja sen suhdetta lehtiä ympäröineeseen todellisuuteen.

Neljännessä luvussa tarkastelen poissaolevaa isyyttä. Poissaolevilla isillä tarkoitan isiä, jotka eivät olleet lapsensa elämässä ainakaan päivittäin läsnä tai he eivät koskaan olleeta osa heidän elämäänsä. Tarkasteltavana ovat siis esimerkiksi eroisät ja isättömyys. Kuolleet ja sodissa kaatuneet isät esiintyivät aineistossa hyvin vähäisesti, joten aiheen tarkempi käsittely jäisi hyvin pinnalliseksi. Tästä syystä paneudun aiheeseen neljännen pääluvun lopussa. Viidennessä luvussa tarkastelen epävakaita ja ristiriitaisia isyyttä. Käsitteillä viitataan isiin, jotka kyllä olivat lapsensa elämässä läsnä, mutta he olivat epävakaita vanhempia esimerkiksi alkoholismien tai väkivaltaisuuden vuoksi.

Teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet

Keskeisiä käsitteitä tutkimuksessani ovat *sukupuoli*, *maskuliinisuus*, *feminiinisyys*, *isyys*, *äitiys*, *hegemoninen maskuliinisuus*, *jälleenrakennuksen aika* sekä *naistenlehti*.

Sukupuoli on tutkimuksessani keskeinen käsite, koska se auttaa lehdissä esiintyneiden sukupuoliroolien ymmärtämisessä ja isyyden ja äitiyden sukupuolittuneiden luonteiden hahmottamisessa. Sukupuolen määrittelemisen osalta sovellan Joan W. Scottin ja Judith Butlerin määritelmiä.³⁶ Scottin mukaan sukupuoli ja sosiaalisten rakenteiden valtasuhteet ovat tiukassa vuorovaikutuksessa keskenään. Hänen mukaansa sukupuolta tuotetaan ja määritellään sekä sukupuolen edustajien keskuudessa ”sisältäpäin” että ”ulkoa”, esimerkiksi yhteiskunnassa ja sen organisaatioissa. Käytännössä siis tietyn sukupuolen edustajat

³⁶ Sukupuolen määrittelyn osalta hyödynnän Butlerin teosta *Hankala sukupuoli*, jonka ovat suomentaneet Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi sekä Scottin klassikkoteosta *Gender and the Politics of History*.

sekä tuottavat että vastaanottavat sukupuolen määritelmiä, piirteitä ja normeja.³⁷ Tarkastellessani naistenlehtiä analysoin siis myös sitä, miten naiset määrittelevät sukupuolinormeja naisille suunnatussa mediassa. Scottin sukupuolen määritelmä auttaakin ymmärtämään naistenlehtien roolia sukupuoliroolien tuottajana ja toisintajana.

Sukupuoli on jo pitkään yleisesti käsitetty sukupuolentutkimuksessa kaksijakoisena – biologisena ja sosiaalisena sukupuolena. Biologinen sukupuoli on usein ymmärretty materiaalisena perustana sukupuolelle ja sosiaalinen ”henkisenä” identiteettinä, johon yksilö kasvaa.³⁸ Tämä on kuitenkin sinänsä hyvin kapea näkemys ja hyödyntämieni isyyden ja äitiyden määritelmien kannalta on mielekästä tarkastella sukupuolta Butlerin performatiivisen sukupuolen käsitteen valossa. Butler ei sido sukupuolta osaksi biologista sukupuolta, vaan mieltää sukupuolen enemmänkin sosiaaliseksi performanssiksi, jota yksilö toistaa ja esittää. Sukupuolella ei siis ole varsinaisesti alkuperää, vaan se syntyy diskursseissa ja rakentuu ajalleen tyypillisen sukupuolinormiston performatiivisessa toistossa.³⁹

Määrittelen *maskuliinisuuden* ja *feminiinisuuden* mukaillen sukupuolen määritelmää, jonka mukaisesti maskuliiniseksi tai feminiiniseksi mielletävät ominaisuudet eivät ole sidoksissa biologisiin ominaisuuksiin, vaan ne ovat toistettavia performansseja sosiaalisessa kontekstissa. Chris Haywood ja Máirtín Mac an Ghaill määrittelevät maskuliinisuuden ja feminiinisuuden olevan ”tapoja olla ja tulla mieheksi / naiseksi kyseessä olevassa kulttuurissa”.⁴⁰ Nämä käsitteet jättävät tilaa myös sellaisille sukupuolen representaatioille, joissa esimerkiksi mies toimii feminiiniseksi miellettyillä tavoilla tai sekä maskuliinisesti että feminiinisesti.⁴¹

Esimerkiksi lastenhoidon on usein katsottu olevan feminiinistä toimintaa, joka taas ei ole kuulunut *hegemonisen maskuliinisuuden* ihanteisiin. Raewyn Connellin mukaan hegemoninen maskuliinisuus on tietty käsitys ”oikeasta” mieheydestä, jolle kaikki muut maskuliinisuuden muodot ovat alisteisia. Miesten ylivallan kulttuurissa esiintyy siis tietty voitoista ja valtaa käyttävä mieheyden malli, joka alistaa ja marginalisoi muut maskuliinisuudet.⁴² Hegemonisessa maskuliinisuudessa on usein korostunut maskuliinisuus, jonka mukaisesti mies on vahva, tilanteita hallitseva, suoriutuva ja tunteitaan kontrolloiva perheen

³⁷ Scott 1999, 42–44.

³⁸ Aalto 2012, 28.

³⁹ Butler 2008, 235–236.

⁴⁰ Haywood & Mac an Ghaill 2003, 154.

⁴¹ Ks. Kurvinen 2013, 53–54.

⁴² Connell 1996, 37–38.

elättäjä.⁴³ Hegemonisen maskuliinisuuden käsite tekee tutkimuksessani ymmärrettäväksi niitä piirteitä, joita mieheyteen liitettiin, ja jotka vaikuttivat isyyskäsitteisiin.

Koska tarkastelen *isyyttä* naistenlehtien näkökulmasta, *äitiys* on hyvin vahvasti esillä, jolloin on tarpeen määritellä myös äitiyden käsite. Isyys ja äitiys kytkeytyvät yhteen sukupuolen kautta, koska ne mielletään usein miesten ja naisten olemisen muodoiksi. Usein vanhemmuus käsitetään biologisena konseptina: mies saattaa alulle lapsen ja on täten lapsen isä, kun taas äiti synnyttää lapsen ja on siten lapsen äiti. Sukupuoli on siis läsnä isyydessä ja äitiydessä esimerkiksi lisääntymisen muodossa. Kuitenkaan sukupuolen tavoin varsinkaan isyyttä ei ole järkevää mieltää ainoastaan biologisten tekijöiden kautta.⁴⁴ Tarkastellun ajanjakson kasvatuskäsityksissä äitiyden olemus miellettiin nimenomaan biologiseksi, kun taas isän ja lapsen välinen suhde miellettiin sosiaalseksi,⁴⁵ joten tästä syystä Butlerin teoria soveltuu erityisen hyvin isyyden käsitteen määrittelyyn.⁴⁶ Isyys on siis sukupuolen tavoin aikasidonnainen performanssi, jota toistetaan. Isyys ei siis ole kiinteä identiteetti, eikä se perustu ainoastaan biologiseen vanhemmuuteen.

Sotienjälkeistä aikaa⁴⁷ on Suomessa kutsuttu *jälleenrakennuksen ajaksi*. Myös aikalaiset käyttivät tätä käsitettä ja nimensä mukaisesti sillä tarkoitetaan jonkin asian rakentamista uudelleen eli entiselleen palauttamista. Yleensä käsitteellä on viitattu konkreettiseen talojen ja tehtaiden jälleenrakennukseen, mutta Kerttu Tarjamo ja Petri Karonen ovat hahmotelleet myös henkisen jälleenrakennuksen käsitettä. Tällä tarkoitetaan pyrkimystä palauttaa sotaa edeltänyt yhteiskuntajärjestys sen sijaan, että pohdittaisiin, millainen arvo ja normimaailma soveltuisi sodanjälkeiseen aikaan.⁴⁸ Suomessa, ja monessa muussa sotaan osallistuneessa maassa, henkisen jälleenrakennuksen hengessä naisihanteeksi nousi kotiäiti ja miehen roolia perheen elättäjän korostettiin, vaikka naisten ansiotyö oli sota-vuosina yleistynyt ja moni nainen jatkoi työskentelyä sodan jälkeenkin.⁴⁹ Miesten palatessa rintamalta naisten tehtävänä oli luovuttaa sota-aikaiset työpaikkansa takaisin miehille, ylläpitää kaunista kotia ja synnyttää heidän lapsiaan.⁵⁰ Ajatus äidinhoivan merkityksestä vahvistui ja läsnä olevan äidin roolia korostettiin jopa siinä määrin, että

⁴³ Huttunen 1998, 40.

⁴⁴ Aalto 2012, 28.

⁴⁵ Yesilova 2009, 54.

⁴⁶ Myös Ilana Aalto määrittelee isyyden tällä tavalla teoksessaan *Isyyden aika*. Aalto 2012, 28–29.

⁴⁷ Jälleenrakennusaika määritellään usein kattaneen ainakin vuodet 1945–1950. Ks. Hytönen et al. 2015, passim.

⁴⁸ Karonen & Tarjamo 2006, 386–387.

⁴⁹ Rantalaiho 1994, 20–21.

⁵⁰ Julkunen 2010, 84–85.

työssäkäyviä äitejä syyllistettiin lehdistössä avoimesti.⁵¹ Pitkää perinnettä kotiäitiydelle ei Suomessa kuitenkaan ollut, koska naisten työnteko maaseudulla oli aina ollut yleistä. Kotiäidin ihanteella oli kuitenkin vahva ideologinen asema jälleenrakennusajan Suomessa, vaikka ihanne ei varsinaisesti koskaan vakiintunutkaan Suomessa.⁵²

Naistenlehti, jollaisia myös *Eeva* ja *Kotiliesi* ovat, on naisille suunnattu aikakauslehti, ja sille on ominaista määritellä lukijansa naisiksi. Naistenlehdet ovat siis naisille suunnattuja julkaisuja, joissa käsitellään naisille olennaisia tai olennaiseksi ajateltuja aiheita.⁵³ *Kotiliesi* ja *Eeva* sijoittuvat naistenlehdistön kentällä yleislehtiin. Yleislehden käsitteellä suomalaisia naistenlehtiä tutkinut Raili Malmberg viittaa lehtien monipuoliseen sisältöön.⁵⁴ Malmberg esittää, että suomalaiset naistenlehdet ovat tarjonneet lukijoilleen niin yleis-
hyödyllisiä neuvoja, itsetunnon vahvistusta kuin henkistä tukeakin esimerkiksi kysymys- ja vastauspalstoilla. Naistenlehdet ovat myös olleet aikansa yhteiskunnan keskeisiä vaikuttajia ja kirjoittamalla toistuvasti yhteiskunnallisista kysymyksistä ja ongelmista lehdet ovat aktiivisesti osallistuneet suomalaisen yhteiskunnan muokkaamiseen. Malmberg myös huomauttaa, että vaikka naistenlehdet ovat naisille suunnattuja julkaisuja, myös miehet ovat lukeneet niitä ja myös heihin on pyritty vaikuttamaan niiden kirjoituksissa.⁵⁵

Lähdeaineisto ja menetelmät

Maaseudun naisille suunnattu *Kotiliesi* perustettiin vuonna 1922 ja sen päätoimittajaksi valittiin Alli Wiherheimo⁵⁶. Vuoteen 1947 mennessä se oli Suomen laajalevikkisin aikakauslehti ja ilmestyi kaksi kertaa kuussa⁵⁷. Jo hyvin varhaisessa vaiheessa *Kotilieden* ilme vakiintui ahkeran perheenemännän ihanteen ympärille ja tämä näkyi vahvasti myös lehdessä kirjoituksissa ja yleisilmeessä. Erilaisten kodinhoito- ja ruuanlaittoneuvojen lisäksi lehdessä otettiin kantaa myös yhteiskunnallisiin kysymyksiin.⁵⁸ *Kotilieden* maaseutulähtöinen ja vakavamielinen ote eivät kuitenkaan juuri vedonneet moderneihin kaupunkilaisnaisiin, ja vuonna 1934 syntyikin moderni ja muodikas *Eeva* päätoimittajanaan Lempi Torppa⁵⁹. *Eevan* ote oli huomattavasti kaupunkilähtöisempi ja se keskittyikin *Kotiliettä*

⁵¹ Nätkin 1997, 150–160.

⁵² Rantalaiho 1994, 20–21.

⁵³ Töyry 2005, 26.

⁵⁴ Malmberg 1991, 197–198, 285.

⁵⁵ Malmberg 1991, 285–286.

⁵⁶ Wiherheimo toimi lehden päätoimittajana yhtäjaksoisesti vuoteen 1963 saakka. Malmberg 1991, 197.

⁵⁷ Esimerkiksi kesäisin ja jouluisin julkaistiin tosin myös yhdistelmänumeroita.

⁵⁸ Malmberg 1991, 197–200.

⁵⁹ Torppa toimi *Eevan* päätoimittajana yhtäjaksoisesti vuoteen 1965 asti. Malmberg 1991, 229.

enemmän muotiin, kauneuteen ja seurapiirielämään. Vuoteen 1947 mennessä *Eeva* oli levikiltään yksi Suomen suurimpia naistenlehtiä,⁶⁰ joka ilmestyi kerran kuussa⁶¹. Yhteistä *Eevalle* ja *Kotiliedelle* olivat niiden monipuolisten sisältöjen pääpiirteet, joihin kuuluivat henkilöhaastattelut, teema-artikkelit, muotikuvat, jatkokertomukset sekä erilaiset kysymys- ja vastauspalstat. Varsinainen sisältö vaihteli ajan ihanteiden mukaisesti, mutta pääpiirteissään sisältö pysyi samankaltaisena vuosikymmeniä.⁶²

Kotiliedessä ilmestynyt ”Isoäidin kirjeenvaihto”⁶³ ja *Eevassa* ilmestynyt ”Leelian lepotuolissa” tarjoavat mielenkiintoisia näkökulmia isyyteen liittyvissä teemoissa, koska keskiössä oli tavallinen lukija ja palstat tarjosivat myös katsauksen tavallisen ihmisen elämään. ”Leelian lepotuolissa” esiintyi *Eevassa* ensimmäisen kerran vuonna 1944. Vuoteen 1952 saakka lukijoiden kirjeisiin vastaili kirjailija ja pakinoitsija Elsa Soini, jonka kuoleman jälkeen ”Leeliaksi” pestattiin toimittaja Kaisa Salonen. ”Isoäidin” nimimerkin takana kirjoitteli *Kotilieden* kolumnisti ja pakinoitsija Katri Bergholm, joka kuoli vuonna 1949. Tämän jälkeen hänen tyttärensä Mairi Karvonen jatkoi palstaa nimimerkillä ”Pikkuäiti”.⁶⁴ Tutkimuksen kannalta haasteellinen piirre kirjepalstoissa on se, että lukijoiden kirjeitä ei useimmiten julkaistu lainkaan tai niistä julkaistiin vain pieniä osia. Tämän vuoksi kirjeiden konteksti on pääteltävä ”Leelian” ja ”Isoäidin”/”Pikkuäidin” vastauksista ja kohdistettava analyysi nimenomaan vastauksiin.

Tutkimuksen lähdeaineisto koostuu vuosien 1945–1955 välillä julkaistuista *Eevan* ja *Kotilieden* numeroista. Aineistoksi valikoituivat edelleen ilmestyvät *Eeva* ja *Kotiliesi*, koska ne eroavat toisistaan hieman pääasiallisen lukijakunnan ja lehtien painotuksen osalta. Kuitenkin molemmat lehdet ovat naistenlehtiä ja molemmissa keskustellaan myös yhteiskunnallisista asioista. Vaikka tutkimukseni ei varsinaisesti olekaan vertailevaa tutkimusta, lehtien vertailu auttaa ymmärtämään lehdissä esiintyneitä teemoja paremmin. Tällöin yksittäisiltä ja irrallisilta vaikuttaneet teemat on mahdollista kytkeä laajempaan kontekstiin ja saavuttaa kattavampi ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä.⁶⁵

⁶⁰ 1950-luvulle tultaessa erityisesti kaupunkiystävällisten naistenlehtien osalta käytiin intensiivistä taistelua lukijoista. *Eeva* kuitenkin selvisi tästä taistelusta voittajana ja lehteä julkaistaan *Kotilieden* tavoin yhä tänäkin päivänä. Leino-Kaukiainen 1992, 221–223.

⁶¹ Esimerkiksi kesäisin julkaistiin tosin myös yhdistelmänumeroita.

⁶² Leino-Kaukiainen 1992, 223.

⁶³ Isoäidin palstaa julkaistiin ensin *Oma Koti* -lehdessä, mutta se siirtyi *Kotilieteen* vuonna 1934. Malmberg 1991, 277.

⁶⁴ Malmberg 1991, 277.

⁶⁵ Kocka 2003, 40.

Tutkijan tulee aina analysoida sitä, mitä tai ketä varten lehti tai muu media on tehty ja suunnattu eli tarkastella aineistoaan lähdekriittisesti.⁶⁶ Koska sekä *Eeva* että *Kotiliesi* ovat naisille suunnattuja lehtiä, on huomioitava, että lehdessä esitetyt teemat on suunnattu pääasiassa naislukijoille. Lehtien luonteen vuoksi isyyden teemoja lähestyttiin lehtien kirjoituksissa usein naisten ja äitien näkökulmasta. Aineiston perusteella ei siis ole mahdollista kattavasti tarkastella isien omaa näkökulmaa lehdissä käsiteltyihin aiheisiin. Tarkasteltavan aikakauden ilmapiiri on myös vaikuttanut merkittävästi siihen, mitä tiedotusväline on voinut tai halunnut sanoa.⁶⁷ Tutkijan ei ole siis kovinkaan realistista odottaa lukevansa 1940–1950-lukujen naistenlehtien sivuilta keskustelua siitä, kumman vanhemman tulisi jäädä kotiin hoitamaan lasta. Tällaiset keskustelut eivät yksinkertaisesti olleet ajankohtaisia tai relevantteja jälleenrakennusajan Suomessa. Lehtien perspektiivi ja ajallisten tekijöiden vaikutus niiden kirjoituksiin ovatkin hyvin keskeisiä seikkoja, joihin tulee kiinnittää huomiota aineiston lähdekriittisessä arvioinnissa.

Niin ikään keskeinen ominaisuus *Eevassa* ja *Kotiliedessä* on niiden todellisuutta heijastava luonne, mutta toisaalta myös niiden rajoittuneisuus. Vaikka naistenlehdet ja media ylipäänsä heijastelevat niitä ympäröivää todellisuutta, niiden kirjoituksia ei voida suoraan palauttaa niitä ympäröivään todellisuuteen.⁶⁸ Tämän vuoksi tutkimuksen kohde onkin lehtien isyyskeskustelu ja aineisto itsessään. Aineiston perusteella ei siis ole mahdollista tutkia sitä, mitä isyys sotienjälkeisinä vuosina todella oli. Nämä lähdeaineiston ominaisuudet ja haasteet olen huomioinut muotoillessani tutkimuskysymyksiäni ja -tavoitteitani. Tutkimuksen tavoite onkin analysoida sitä, millaisia isä ja käsityksiä isyydestä aineistossa itsessään esiintyi, ei isyyttä jälleenrakennusajan Suomessa ylipäänsä.

Lehtien painetut versiot olivat luettavissa Oulun yliopiston kirjastossa. Luin lehdet sivu kerrallaan ja merkitsin kaikki kirjoitukset, jotka joko suoraan tai välillisesti liittyivät isyyden teemoihin. Kirjoittajia olivat lehtien usein pienten toimituskuntien jäsenet, jotka kirjoittivat erilaisilla nimimerkeillä, eri alojen asiantuntijat, lukijat ja ulkopuoliset vapaat kirjoittajat.⁶⁹ Isyyteen liittyviä kirjoituksia julkaistiin noin joka toisessa *Kotilieden* numerossa, *Eevassa* hieman harvemmin, mikä johtui todennäköisesti *Kotilieden* perhekeskeisemmästä luonteesta. Koska aineistoa oli määrällisesti paljon, luin tarkasti kaikki merkityt kirjoitukset ja koostin tutkimuksen varsinaisen aineiston kirjoituksista, jotka parhaiten

⁶⁶ Oinonen & Railo 2012, 15.

⁶⁷ Oinonen & Railo 2012, 16.

⁶⁸ Väliaverronen 1998, 34.

⁶⁹ Aunila 2020, 60–61.

ilmensivät isyyden teemoja. Isyys oli harvoin kirjoituksissa varsinainen pääaihe, sillä useimmiten kirjoitus liittyi johonkin laajempaan yhteiskunnalliseen kysymykseen. Tästä syystä en rajannut aineistoa ainoastaan isiä koskeviin kirjoituksiin, vaan analysoin tutkimuksessani myös tekstejä, joissa isyys ei ollut kirjoituksen varsinainen pääaihe.

Karsinnan jälkeen pelkistin tekemiäni havaintoja etsimällä kirjoituksista yhdistäviä ja erottavia tekijöitä.⁷⁰ Pelkistetty aineisto kattaa erilaisia tekstejä, joihin sisältyy niin henkilökuvia, pakinoita, teema-artikkeleita, mielipidekirjoituksia, kolumneja, muistokilpailujen tuloksia kuin kysymys- ja vastauspalstojakin. Aineiston rajaaminen tekstilajien perusteella ei ollut kannattavaa, koska monipuolinen aineisto mahdollistaa perusteellisemman ja monipuolisemman analyysin. Varsinaisen analyysin mahdollistamiseksi teemoitin aineistosta erottuneet isyystyypit, joita analysoin tutkimuksessani. Pääasiallinen tutkimusmetodi onkin laadullinen sisällönanalyysi. Laadullinen tutkimus sopii tutkimukseen siltä osin, että laadullisessa tutkimuksessa aineisto mielletään osaksi tutkittavaa maailmaa, koska se on näyte tutkimuksen kohteena olevasta kulttuurista.⁷¹

Laadullinen sisällönanalyysi tarjoaa apuvälineitä aineiston jäsentämiseksi ja perustan aineistosta tehtävälle analyysille,⁷² mutta hyödynnän tutkimuksessani myös media-analyysin ja retorisen analyysin traditioita analyysin syventämiseksi. Media-analyysi ja retoriikan analyysi auttavat hahmottamaan *Eevan* ja *Kotilieden* erityispiirteitä tutkimuskohteenä sekä lehdissä esitettyjä näkemyksiä ja niiden puolesta argumentointia. Media-analyysissä tekstit mielletään materialisoituneiksi jäljiksi viestintäprosessista, joihin on jäänyt vihjeitä esimerkiksi niiden tekijöistä, lukijoista tai taustalla vaikuttavista instituutioista.⁷³ Media-analyysissä keskeistä onkin tutkittavien tekstien kontekstien tulkinta. Tulkintani on lähtökohtaisesti aineistolähtöistä, mutta hyödynnän myös teoriaa analyysini tukena.⁷⁴ Tutkimuksessani tällainen taustateoria on sukupuoli ja sukupuoliroolien representaatiot *Eevan* ja *Kotilieden* kirjoituksissa. Pyrin siis ymmärtämään muiden yhteiskunnallisten teemojen vaikutusten ohella sukupuoliroolien vaikutuksia tutkittaviin teksteihin. Laadullisen tutkimuksen peruseräpäätteet ja media-analyysi yhdistyvät tutkimuksessani

⁷⁰ Alasuutari 2011, 40.

⁷¹ Aineisto on siis osa tutkimuksen kohteena olevaa yhteiskuntaa ja siitä on mahdollista tuottaa havaintoja, jotka kuvastavat tätä yhteiskuntaa, mutta toisaalta aineisto myös uusintaa ja tuottaa tutkittavia normeja. Alasuutari 2011, 88.

⁷² Sarajärvi & Tuomi 2013, 103.

⁷³ Väliverronen 1998, 32.

⁷⁴ Väliverronen 1998, 31–33.

luonnollisesti, koska molempien tutkimustraditioiden mukaisesti teksti on jälki sitä ympäröivästä yhteiskunnasta.

Retorisen analyysin kiinnostuksen kohteena ovat kielellisten merkityksien tuotannon prosessit ja se, kuinka jokin todellisuuden versio pyritään saamaan vakuuttavaksi yleisön silmissä argumentaation avulla. Retorisessa analyysissä ei ainoastaan eritellä tekstin sisäisiä rakenteita, vaan tarkastellaan myös argumentaation luonnetta sosiaalisena toimintana. Analyysissä keskeistä on asemoitumisen käsite, jolla tarkoitetaan tietynlaisen näkemys⁷⁵ omaksumista julkisessa keskustelussa. Tätä näkemystä pyritään puolustamaan tai vahvistamaan argumentaation avulla. Keskeistä on ymmärtää puhujan ja yleisön välistä suhdetta eli ennen kaikkea sitä, kenelle argumentaatio on suunnattu. Tarkastelun kohteena on siis esimerkiksi se, kenelle media on suunnattu ja kenet se pyrkii vakuuttamaan. Puhe pyrkii siis suostuttelevan tai vakuuttelevan retoriikan kautta sitouttamaan lukijat esitettyyn argumenttiin.⁷⁶

Lehdissä esiintynyt perustavanlaatuinen retorinen strategia oli kategorisointi, jolla tarkoitetaan esitetyn asian kategorisoimista tietynlaiseksi. Nämä kategoriat vaikuttavat keskeisesti siihen, mitkä asiat tai ominaisuudet mielletään esimerkiksi normaaleiksi, epänormaaleiksi, hyviksi tai pahoiksi.⁷⁷ Tutkimuksessani retorinen analyysi auttaa siis ymmärtämään sitä, kenelle *Eevan* ja *Kotilieden* kirjoitukset ja argumentit oli suunnattu, millaisia näkemyksiä lehdissä esitettiin, ja millä tavoin lehdet pyrkivät vakuuttamaan lukijansa oman näkemyksensä oikeellisuudesta. Koska tutkimukseni ei kuitenkaan varsinaisesti keskity lehtien retoriikkaan, hyödynnän retorisen analyysin työkaluja nimenomaan analyysini ja muiden metodisten lähtökohtien tukena, en pääasiallisena metodina. Laadullinen sisällönanalyysi, vertailu, lähdekritiikki sekä media-analyysi ja retorisen analyysin työvälineet tukevat tutkimuksessani toisiaan ja tarjoavat perusteellisia työvälineitä analyysin tueksi.

⁷⁵ Retorisessa analyysissä tätä kutsutaan usein myös positioksi. Jokinen 2016, 337–341.

⁷⁶ Jokinen 2016, 337–341.

⁷⁷ Jokinen 2016, 341.

1. ”Vahdin vaihto” – Isät äitien apuna

Sota-aikana naiset olivat tulleet aiempaa itsenäisemmiksi. Esimerkiksi maaseudulla heidän vastuullaan olivat olleet niin peltotyöt, talouden hallinta kuin lastenkasvatuskin. Kaupungeissakin naisten työpanosta tarvittiin esimerkiksi tehtaissa korvaamaan rintamalle lähteneet miehet ja sota-aikana moni nainen tottuikin hankkimaan oman elantonsa ja halusi jatkaa ansiotyötään sodan jälkeenkin.⁷⁸ Naisten kodin ulkopuolinen työssäkäynti yleistyi jatkuvasti, vaikkakin sotien jälkeen naiset haluttiin palauttaa takaisin kotiin. Kehityskulku kohti työssäkäyvää äitiä oli kuitenkin tullut jäädäkseen.⁷⁹ Tämä kehitys toisaalta huolestutti laajalti ja perheellisiä naisia kannustettiin lasten edun nimissä jäämään kotiin. Ansioäitien asemaa pyrittiin kuitenkin kohentamaan poliittisessa päätöksenteossa, koska työntekijöistä oli sotien jälkeen pulaa ja sotakorvausteollisuus tarvitsi niin miesten kuin naistenkin työpanosta.⁸⁰

Sotavuodet olivat toisaalta myös uuvuttaneet monet naiset,⁸¹ eikä paluu arkeen sujunut kivottomasti. Naisilta vaadittiin edelleen runsaasti voimavaroja ja suurta työpanosta kodin- ja lastenhoitoon sekä syvää ymmärrystä heidän traumatisoituneiden tai vammautuneiden miestensä suhteen.⁸² Jos mies palasi kotiin rintamalta, hän ei välttämättä ollutkaan fyysisesti tai henkisesti siinä tilassa, että olisi voinut ottaa hoitaakseen osan vaimonsa työtaakasta, jolloin nainen joutui maaseudulla jatkamaan esimerkiksi peltotöiden tekemistä kaiken muun työsarkansa ohella tai hänestä tuli perheensä ainoa elannontuoja.

Perheenäidin apuna toiminut kotiapulainen oli aiemmin kuulunut erityisesti ylä- ja keskiluokan elämäntapaan. Kun yhä useampi äiti kävi ansiotyössä, kotiapulaisenkin tarve kasvoi. Kaupunkien kasvaessa kysyntä kasvoi entisestään, eikä kotiapulaisia ollut tarpeeseen nähden riittävästi. Epäsäännöllinen ja pienipalkkainen ammatti ei enää houkuttellut naisia alalle, koska teollisuustyö ja palvelusektori tarjosivat parempia työmahdollisuuksia.⁸³ Pula lastenhoitajista pakotti monet naiset jäämään kotiin hoitamaan lapsia, vaikka molempien vanhempien palkkatulot olisivat olleet tarpeen perheen elintason turvaamiseksi. Ratkaisu oli useimmiten äidin osa-aikatyö, jotta hän ehtisi työnsä ohessa huolehtia perheen lapsista. Tällöin naisen harteille kasautui siis sekä ansiotyön että lasten- ja

⁷⁸ Hytönen 2014, 216–217.

⁷⁹ Olsson 2009, 33–34.

⁸⁰ Hytönen 2014, 217.

⁸¹ Malinen & Tamminen 2017, 15.

⁸² Kivimäki 2010, 192.

⁸³ Hytönen 2014, 88.

kodinhoidon työtaakat.⁸⁴ Tästä kaksoistaakasta ja siitä aiheutuneesta ansioäidin uupumuksesta huolestuttiin myös politiikan saralla ja ansioäitien tilannetta pyrittiin helpottamaan esimerkiksi selvittämällä mahdollisuuksia tarjota lomaa ansioäideille.⁸⁵

Maaseudulla puoliset työskentelivät usein samalla tilalla, mutta kumpikin omissa töissään: mies metsällä tai pellolla ja nainen talossa, karjatöissä ja lapsia kaitsemassa. Vaikka elämänpiiri oli siis yhteinen, naisten ja miesten välinen työnjako oli yhä sotienkin jälkeen tarkkaan rajattu huolimatta siitä, että moni nainen oli sota-aikana oppinut tekemään myös ”miesten töitä”.⁸⁶ Suurin osa maatilan töistä kuului kuitenkin naiselle ja työtaakkaa lisäsi usein se, että perheessä saattoi olla lukuisia pieniä lapsia.⁸⁷ Moni mies hankki tilan tuottojen lisäksi perheelle lisäänsiota käymällä esimerkiksi metsätöissä kodin ulkopuolella, jolloin he olivat kotona entistä vähemmän ja kodin työt kasaantuivat naisille entisestään.⁸⁸ Naisen työpäivä saattoikin tuntua loppumattomalta prosessilta, johon keskeinen syy oli käytännössä yksinomainen vastuu lastenhoidosta.⁸⁹ Perheenäidin uupuminen oli siis vain ajan kysymys. Palkkatöissä käyvälle naiselle oli tarjolla kuuden viikon äitiysloma, mutta maaseudun naisella ei välttämättä ollut tilan töiltään mahdollisuuksia pitää minkäänlaista lomaa.⁹⁰ Ansioäitien ohella maaseudun naisten huono asema huomioitiin myös valtiollisella tasolla sosiaalipoliittisissa, tarkemmin sanottuna kotitalouspoliittisissa, päätöksissä, kun kotitalouksien olosuhteita pyrittiin parantamaan. Tähän pyrittiin esimerkiksi perustamalla emäntäkouluja kotitaloustöiden ammatillistamiseksi ja tarjoamalla pientiloille valtionavustuksia.⁹¹

Uupunut äiti oli ongelmallinen ilmiö 1940–1950-lukujen vaihteen kasvatuskäsitysten ja ydinperheen ihanteen kannalta. Ihanteellisen äidin tuli omistautua lapselleen täysin eli ei riittänyt, että hän hoivasi lastaan, vaan hänen tuli tehdä se täydellä antaumuksella ja ilolla.⁹² Uupumus ja väsymys vaaransivat lapselle omistautumisen, joten äidin väsyminen oli ongelma lapsen kehityksen kannalta. Kasvatuspsykologien keskuudessa vallitsi käsitys, että ydinperhe tarjosi äidin ja lapsen väliselle suhteelle parhaat puitteet ja tätä perhe-
muotoa tuli valtiollisesti tukea kaikin keinoin. Uupunut äiti ja pahimmassa tapauksessa

⁸⁴ Hytönen 2014, 211–215.

⁸⁵ Malinen 2007, 13.

⁸⁶ Hytönen & Nevala 2015, 153–154.

⁸⁷ Hytönen & Nevala 2015, 158–159.

⁸⁸ Hytönen & Nevala 2015, 158.

⁸⁹ Olsson 2009, 40–41.

⁹⁰ Hytönen & Nevala 2015, 163.

⁹¹ Kuusipalo 1994, 172–173.

⁹² Yesilova 2009, 65–66.

avioero olivat suuria riskejä ydinperheelle, joten myös kasvatusalan ammattilaiset vaativat tukea ja apua äideille.⁹³ Ongelman ratkaisemiseksi huomio kohdistui *Eevassa* ja *Kotiliedessäkin* myös aviomiehiin ja isiin ja myös heiltä vaadittiin panostusta kodin töihin.

Äitien väsyminen huomioitiin erityisesti kotien onnen edistäjäksi profiloituneessa *Kotiliedessä* jo heti sodan jälkeen ja keskustelu kytkeytyi vahvasti käynnissä olleisiin poliittisiin keskusteluihin maaseudun tulevaisuudesta ja naisten väsymyksestä, josta keskusteltiin kiivaasti myös poliitikkojen keskuudessa.⁹⁴ Vuonna 1945 *Kotiliedessä* julkaistussa artikkelissa kirjoitettiin äidille suunnatuista lepakodeista ja korostettiin naisten työtaakan mittavuutta.⁹⁵ Keskustelu kiihtyi entisestään 1950-lukua lähestyttäessä ja aiheesta kirjoitettiin jopa niinkin kohahduttavin otsikoin kuin ”Miksi olisin perheeni orja?”. Artikkelin tarkoituksena oli kuitenkin rohkeasta otsikostaan huolimatta kannustaa äitejä kotitalouden rationalisointiin ja suhtautumaan kotitöihin rauhallisemmalla otteella.⁹⁶ Kotitalouden rationalisointia olikin ehdotettu ensisijaiseksi keinoksi naisten uupumuksen helpotukseksi myös sosiaalipoliittisissa keskusteluissa.⁹⁷ Kirjoituksissa toistuivat samanlaiset kertomukset kotiäidin arjesta: Äiti oli se, joka nousi ensimmäisenä, raatoi koko päivän ja meni nukkumaan viimeisenä muun perheen mennessä ja tullessa, kuten tahtoi. Ratkaisuksi ehdotettiin lomaa äideille ja muun perheen osallistumista kotitöihin, mutta ennen kaikkea kunnioituksen ja arvostuksen osoittamista äidin tekemästä työstä. Talousopettaja Kerttu Olsonen kyseenalaisti kolumnissaan ”Pois pahat akat” äidin raatamisen luonnollisuuden. Hänen mukaansa naiset lopulta katkeroisivat, jos eivät saisi apua tai ansaitsemaansa arvostusta ja heistä tulisi ”pahoja akkoja”.⁹⁸

Vuoden 1954 *Kotilieden* pääkirjoituksessa teroitettiin äidinkin olevan vain ihminen, ei superihminen tai ”teräsnainen”, joka kestäisi kannatella harteillaan sekä avioliiton että koko perheen onnellisuutta. Pääkirjoituksessa vaadittiin miehiäkin ottamaan enemmän vastuuta kodintöistä ja perheen onnen takaamisesta:

⁹³ Yesilova 2009, 57–58.

⁹⁴ Malinen 2007, 1–2.

⁹⁵ A.W., ”Äitikö lomalle?” (art.). *Kotiliesi* 13–14/1945.

⁹⁶ Narsku, ”Miksi olisin perheeni orja?” (art.). *Kotiliesi* 21/1953.

⁹⁷ Malinen 2007, 13.

⁹⁸ Talousopettaja Kerttu Olsonen, ”Pois pahat akat” (kol.). *Kotiliesi* 12/1950.

*Viimeksi on kuin yllätyksenä havaittu, että kodissa ei elä ja toimikaan vain äiti ja lapset – siellä on aviomies ja isäkin, jolla lieenee jokin osuus onnellisen kodin luomisessa.*⁹⁹

Samana vuonna julkaistussa kolumnissa ”Perheenäidin ongelmia” huomioitiin miesten roolin olevan jo muuttumassa kodinhoidon suhteen. Kirjoituksen kohderyhmänä näyttäsivät olleen myös miehet, vaikka he eivät olleetkaan *Kotilieden* tyypillisimpiä lukijoita:

*Ollaan tosin jo hienovaraisin keinoin pääsemässä siihen, ettei vaimon auttaminen kotitöissä ole mitenkään miehistä arvoa alentavaa; mutta ellei vaimo kotitöissä tarvittavaa apua saa, syyttäköön mies itseään, jos pienestä, herttaisesta aviosiipasta aikaa myöten kehittyä kärtyyisä ja paha akka.*¹⁰⁰

Antti Malinen esittää, että keskustelu perheenäitien väsymyksestä tarjosi väylän kritisoida myös kodin työnjakoa. Vaimojaan auttaneet miehet esitettiin positiivisina esimerkkeinä, eikä tällaisessa järjestelyssä ollut *Kotilieden* kirjoittajien mukaan mitään huvittavaa tai epämaskuliinista.¹⁰¹ ”Perheenäidin ongelmia” on hyvä esimerkki juuri tällaisesta retorikasta. Kirjoittajan mukaan miesten osallistumista kodinhoitoon ei enää mielletty samalla tavalla uhaksi maskuliinisuudelle kuin aiemmin. Samaan tulokseen on tullut Ralph LaRossa, joka esittää, että myös Yhdysvalloissa miehen aktiivisempi osallistuminen kodin- ja lastenhoitoon alkoi normalisoitua toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina.¹⁰² Esimerkiksi tohtori Benjamin Spockin kirjoittamasta vuonna 1946 julkaistussa vanhemmuusoppaasta *The Common Sense Book of Baby and Child Care* tuli valtavan suosittu ja Spockista kuuluisuus vanhempien keskuudessa. Kirjassaan Spock tuomitsi ajatuksen lastenhoidosta kokonaan äitien tehtävänä täysin vääräksi ja totesi miehen voivan olla yhtä aikaa sekä miehinen mies että lämmin isä. Spock toisaalta myös korosti, ettei isiä saisi pakottaa osallistumaan lastenhoitoon, eikä heidän välttämättä tarvitsisikaan osallistua siihen yhtä aktiivisesti kuin äidin.¹⁰³

Vaikka Suomessa kotiäitiydellä ei ollut samanlaista vakiintunutta asemaa kuin Yhdysvalloissa, myös Suomessa lastenhoito ja kotityöt oli mielletty ”naisten töiksi”, joihin puuttuminen ei ollut miehille tyypillistä. ”Kaupunki Kaija”¹⁰⁴ tiedusteli *Kotiliedessä*

⁹⁹ ”Teräsnainen” vai tavallinen ihminen?” (pk.). *Kotiliesi* 3/1954.

¹⁰⁰ H.H.P., ”Perheenäidin ongelmia” (kol.). *Kotiliesi* 1/1954.

¹⁰¹ Malinen 2007, 13–14.

¹⁰² LaRossa 2011, 101–103.

¹⁰³ LaRossa 2011, 101–102.

¹⁰⁴ ”Kaupunki Kaijan” nimimerkin takana oli *Kotilieden* toimitussihteeri Katri Oksanen. Aunila 2020, 60.

kirjemuotoisessa mielipidekirjoituksessaan vuonna 1946 ”Oletko nähnyt uutta miestä?”. Kirjoittajan mukaan vanhemmat miehet olivat tottuneet passiiviseen rooliinsa kodinhoitossa, mutta ”uudet miehet” taas osallistuivat pyytämättä kodin- ja lastenhoitoon. Nämä uudet miehet tiesivät, että ylityöllistämällä vaimonsa he veisivät tämän ennenaikaiseen hautaan. ”Kaupunki Kaijankin” mukaan Yhdysvalloissa miehet olivat jo neljännesvuosisata sitten osallistuneet kotielämäänsä aktiivisemmin ja tällainen muutos oli hänen mukaansa alkanut myös Suomessa.¹⁰⁵

Vuonna 1949 myös *Eeva* artikkelissa ”Miehet lastensa hoitajina” huomioitiin isyydessä tapahtuneet muutokset. Artikkelin mukaan 1900-luvun alun isät olivat vielä kunnianarvoisia herroja, jotka osoittivat vain teoreettista mielenkiintoa lapsiaan kohtaan, mutta nykyiset taas auttoivat vaimoaan mielellään. Kotiapulaispula ja äitien ansiotyön yleistymisen aiheuttivat artikkelin mukaan sen, että isienkin tuli toimia lastensa ”äiteinä” ja pian oli huomattu isien selviävän kylvettämistä ja syöttämisistä aivan yhtä hyvin kuin äidin. ”Uudet miehet” eivät kokeneet lastenhoitoa miehistä arvoaan alentavaksi, vaan päinvastoin mielsivät sen uudeksi aluevaltauksesi elämässään. Oikein erinomaiset isät auttoivat lastenhoidossa, vaikka perheeseen olisikin siunaantunut kotiapulainen.¹⁰⁶ Artikkelin kuitenkin korosti äitejä lasten ensisijaisina vanhempina ja kasvattajina, kun lapsiaan hoitaneita miehiä kutsuttiin lastensa ”äideiksi”. Lastenhoito ei siis varsinaisesti ollut jotain, joka ainakaan ensisijaisesti olisi liitetty isyyteen, vaan lapsen hoitaminen oli jotain hyvin feminiinistä. Syöttämällä, kylvettämällä tai syleilemällä lastaan isä toimi siis lapsen ”äitinä” eli käyttäytyi feminiiniseksi mielletyllä tavalla.

Sukupuolijärjestelmän kannalta tällainen ilmaus on hyvin kiinnostavaa, koska Yvonne Hirdmanin esittämän hierarkian periaatteen mukaisesti mieheys on niin sanottu ihmisyyden perusmalli ja siten aina myös hierarkkisesti ylempänä naista.¹⁰⁷ Tästä syystä miehen ei ole yleensä sopinut toimia tavoilla, jotka on liitetty feminiinisyyteen, koska näin toimimalla mies ”alentaa” arvoaan.¹⁰⁸ Tässä mielessä hoivaavan isän nimittäminen äidiksi ei olekaan niin yllättävää, koska lapsen hoivaaminen ei ollut varsinaisesti sellaista, joka ainakaan ensisijaisesti olisi liitetty isyyteen ja maskuliinisuuteen, vaan lapsen hoitaminen oli jotain hyvin feminiinistä ja äidillistä. On kuitenkin hyvin kiinnostavaa, että useissa kirjoituksissa isää nimenomaan kannustettiin hoivaamaan lapsiaan eli toimimaan

¹⁰⁵ Kaupunki Kaija, ”Oletko nähnyt uutta miestä?” (mpk.). *Kotiliesi* 8/1946.

¹⁰⁶ Lilith, ”Miehet lastensa hoitajina” (art.). *Eeva* 6/1949.

¹⁰⁷ Hirdman 2004, 24–25.

¹⁰⁸ Rantalaiho 1994, 11–12.

feminiinisesti. Tällaisten kirjoitusten perusteella näyttäisi siltä, että myös Suomessa erityisesti nuoremmat isät osallistuivat aktiivisemmin kotielämään, eikä sen enää mielletty alentavan heidän miehistä arvoaan. Tämä muutos oli pantu merkkeille myös naistenlehdissä, ja lehdet myös vahvistivat tätä kehitystä.

Vallitsevaan miesihanteeseen alkoi siis hiljalleen ilmaantua myös isä, joka auttoi vaimonsa kotona ja lastenhoidossa. Huomioitavaa on kuitenkin isien korostaminen nimenomaan avustavana vanhempana, ei varsinaisesti tasa-arvoisena vanhempana äidin rinnalla. Lastenhoito siis edelleen miellettiin naisen tehtäväksi, jossa miehen tuli tarvittaessa avustaa, mutta varsinaisesti lastenhoitoa ei mielletty miehen tehtäväksi. Lehtien kirjoitusten taustalla vaikuttavat aina myös yhteiskunnalliset rakenteet ja niistä voidaan havaita myös näissä rakenteissa tapahtuvia muutoksia.¹⁰⁹ Näin ollen esimerkiksi sukupuolten välisessä työnjaossa tapahtuneet muutokset näkyivät tarkastelluissa kirjoituksissa, mutta toisaalta lehdet itse myös osallistuivat tähän prosessiin ja siitä aiheutuneeseen keskusteluun. Lehtien merkitys muutosprosessiin oli siis kahdensuuntainen: ne toisaalta heijastivat meneillään olleita muutoksia, mutta myös itse osallistuivat siihen ylläpitämällä keskustelua julkaisemalla aiheeseen liittyviä kirjoituksia ja vaikuttamalla näin suoraan lukijaan. Samalla tavalla kuin esimerkiksi Spockin suosittu vanhempainopas vaikutti lukijoihinsa ja heidän kasvatustapoihinsa, myös naistenlehtien kirjoitukset vaikuttivat lukijoihin ja heihin pyrittiinkin aktiivisesti vaikuttamaan.

Missä määrin isien sitten odotettiin hoitavan lastansa? Kysymys selvästi puhututti niin *Eevassa* kuin *Kotiliedessäkin*. Nimimerkillä ”Virkarouva Marja” kirjoittanut kirjoittaja vaati vuonna 1946 *Kotiliedessä* miehiä osallistumaan lastenhoitokursseille, jotta hekin voisivat tulevaisuudessa osata auttaa lapsensa hoidossa:

*Mutta jokaisen nuoren aviomiehen on nykyaikana tahtoen tai tahtomattaan osallistuttava jossakin määrin lastenhoitoon. Kotiapulaista ei ole tarvittaessa niin vain saatavissa ja jos vielä olisikin, ei sellaista ole mahdollisuuksia pitää. Ei ole asuintilaa eikä budjetissa menoerää sitä varten. Lukuisia ovat myös ne opiskelijaperheet, joissa rouva käy työssä ja mies saa luvan osallistua pontevasti vauvanhoitoon.*¹¹⁰

¹⁰⁹ Väliaverron 1998, 32.

¹¹⁰ Virkarouva Marja, ”Miehet lastenhoitokursseille” (mpk.). *Kotiliesi* 20/1946.

Ilmaus ”tahtoen tai tahtomattaan” kuvasti osuvasti tilanteen pakkoa. Kyse ei siis ollut siitä, pitäisikö isien osallistua lastenhoitoon siksi, että se esimerkiksi lähentäisi isää ja lasta, vaan pakon sanelemasta tilanteesta, jolloin isän oli lähes välttämätöntä auttaa vai-
moansa. Näkemys ilmenee myös kirjoituksen muista osista:

Ja normaaliperheissäkin voi äiti yllättäen sairastua – tai viivyttävä jonkin välttämättömän seikan vuoksi kotoa poissa jonakin iltana. Kaikkien nuorten perheitten läheisyyteen ei ole tällaisten seikkojen varalta siunattu hyvää anoppia tai tätiä tai ystävällistä naapurin rouvaa, vaan apu on löydettävä omasta kodista ja niin mies saa neuvotella perillisensä kanssa parhaansa mukaan.¹¹¹

Kyse ei siis suinkaan ollut varsinaisesti isistä itsestään ja heidän tarpeestaan hoitaa lastaan. Ennen sitä vaihtoehtoa, että isä hoitaisi lasta, lueteltiin kaikki lähipiirin naiset anopista naapurin rouvaan, joten ensisijaisena vaihtoehtona kirjoittaja ei isää pitänyt. Kaikkien tuttujen naisten mainitseminen potentiaalisiksi lastenhoitajiksi kuvastaa naisen sukupuolirooliin kiinteästi liitettyä hoivaviettiä ja luontaista äidillisyyttä.¹¹² Naisen ensisijaisuus lapsen hoitajana oli siis niin ilmiselvää, että naapurin ystävällinen rouva oli todennäköisempi hoitaja lapselle kuin lapsen oma isä. Kysymys lapsen hoitajasta oli toisaalta ylipäänsä olennainen vain silloin, jos äiti oli jostain painavasta syystä estynyt. Isää tarvittiin, jos äiti sattuisi sairastumaan tai joutuisi pakon vuoksi olemaan poissa kotoa. Muulloin äiti luonnollisesti kantaisi päävastuun lapsenhoidosta.

Naisen korostaminen lapsen luonnollisena kasvattajana esiintyi myös kirjoituksissa, joissa äiti oli esimerkiksi kuollut. *Kotiliedessä* vuonna 1950 julkaistu artikkeli ”Isän perhe” käsitteli perhettä, jonka äiti oli menehtynyt pian nuorimman lapsen syntymän jälkeen. Perheen isän kerrottiin olleen aina hyväntuulinen ja tulleen joka päivä kotiin töistä, vaikka matka oli pitkä. Isästä kirjoitettiin sinänsä hyvin ihailevasti ja lämpimästi, mutta toisaalta artikkelissa kerrottiin nuorempien lasten kasvatusvastuun siirtyneen perheen vanhimmalle 14-vuotiaalle tyttärelle. Isä hankki perheen elannon ja saattoi lapsensa harrastuksiin, mutta kasvatus ja kodinhoito kuuluivat vanhimmalle tyttärelle. Artikkelin mukaan pojista, jotka olivat vanhempia kuin mainittu tytär, ei ollut apua, koska veljien mukaan ”se [kodin- ja lastenhoito] on tyttöjen hommaa”¹¹³ ja olihan heillä lisäksi

¹¹¹ Virkarouva Marja, ”Miehet lastenhoitokursseille” (mpk.). *Kotiliesi* 20/1946.

¹¹² Sulkunen 1991, 31–46; Hytönen & Nevala 2015, 153–154.

¹¹³ A.P., ”Isän perhe” (art.). *Kotiliesi* 20/1950.

hoidettavana omat opintonsakin. Perheen tilanteen kerrottiin parantuneen, kun muistakin tyttäristä oli heidän vartuttuaan saatu apua kodinhoitoon ja pojatkin olivat saaneet rauhassa keskittyä opintoihinsa ja olivat nyt jo työelämässä.¹¹⁴

Vaikka artikkeli oli hyvin positiivinen ja otsikoitu isää korostaen, isä oli siinä kuitenkin vain pienessä roolissa. Perheen työnjako esitettiin hyvin neutraalisti ja perheen vanhimman tyttären roolia pikkusisarusten ”varaäitinä” pidettiin luonnollisena.¹¹⁵ Isän erinomaisuus ilmeni tämän sankarillisesta työpanoksesta ja hänen hyväntuulisuudestaan, tyttären erinomaisuus taas nuorempien lasten hoitamisesta. Toisin sanoen 14-vuotias tytär oli nuoremille lapsille ensisijaisempi kasvattaja kuin lasten isä, jonka tehtävä taas oli hankkia perheelleen elanto. Isän rooliin perheen elättäjänä perehdyn tarkemmin seuraavassa luvussa.

”Pikkuäidin” kysymyksiä ja vastauksia -palstalla nimimerkki ”Enkö tosiaan saa?” tiedusteli, oliko hänelläkin oikeus esimerkiksi harrastaa tai vierailla ystäviensä luona. ”Pikkuäiti” vastasi hänelle:

*Sen illan voisi miehesi ilman muuta olla kotona ja hoitaa lapsia. Lapsillekin on hauskaa, jos isä kokonaisen illan heitä viihdyttää.*¹¹⁶

”Pikkuäidin” vastaus korostikin myös lasten iloa, jos isä viettäisi illan heidän kanssaan. Asia yhteytenä oli kuitenkin sama lähtökohta kuin aiemmissa kirjoituksissa – äiti ei olisi paikalla, joten isän tulisi hoitaa lapsia. Jouko Huttunen on nimittänyt tällaista isyysmallia ”avustavaksi isyydeksi”. Tämän isyysmallin mukaisesti isä ei ole äidin kanssa varsinaisesti tasa-arvoinen vanhempi, vaan ”äidin apulainen”.¹¹⁷ Isän tuli ensisijaisesti käyttää aikansa ja voimansa kodin ulkopuoliseen työhön ja perheen elättämiseen, joten lapsenhoito ei kuulunut miesten prioriteettien kärkipäähän. Huttunen ajoittaa avustavan isän mallin vasta 1970-luvun tasa-arvokeskustelun tiimellykseen, mutta tarkastelemistani aineistoista näkee selvästi, että tällainen isyysmalli oli kehkeytymässä jo heti sotienjälkeisinä vuosina, ja isiä vaadittiin äänekkäästi äitien avuksi jo tuolloin. Isä ei siis 1950-luvun vaihteessakaan ollut välttämättä ainoastaan kotona nukkumassa ja syömässä vieraileva

¹¹⁴ A.P., ”Isän perhe” (art.). *Kotiliesi* 20/1950.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Pikkuäidin vastaus nimimerkille ”Enkö tosiaan saa?”. Pikkuäidin kirje. *Kotiliesi* 5/1949.

¹¹⁷ Huttunen 1999, 182–183.

kunnianarvoisa herra, vaan myös sotaveteraani-isiltä odotettiin vaimonsa avustamista lastenhoidossa.

Eeva lähestyi avustavien isien kysymystä julkaisemalla tarinoita esimerkillisistä isistä, jotka auttoivat vaimoan kodinhoidossa. ”Tuulikin” artikkelissa ”Vahdin vaihto” kerrottiin isistä, jotka olivat syystä tai toisesta jääneet kotiin huolehtimaan kodista ja lapsista, kun heidän vaimonsa huolehtivat perheen toimeentulosta. Eräs kirjoittajan kohtaama mies kertoi vaikeuksistaan löytää työtä, kun taas hänen vaimonsa oli onnistunut saamaan työpaikan. Tilannettaan mies kuvaili seuraavasti:

*Nyt ovat osat vaihtuneet: vaimoni on perhehuoltaja ja veronmaksaja, minä lapsenpiika ja kokki. Uhrina miehisyyteni alttarille meillä käy kerran viikossa siivoja, mutta minä vastaan mieskohtaisesti pohjaanpalaneesta aamupuurosta ja sitkeästä hevospaistista.*¹¹⁸

Mies viittasi hyvin kiinnostavasti siivoajan vierailuun ”uhrina miehisyyteni alttarille”, joka viittaisi tilanteen epätavallisuuteen ja toisaalta kotitöiden ja lastenhoidon kytkeytymiseen naisten tehtävänä. Artikkelin sävy oli hiukan koominen ja esimerkiksi miesten keittotaitoihin viitattiin lempeän huvittuneesti, kuten edellä mainitussa lainauksessakin mies viittasi ruokiinsa sitkeänä ja pohjaan palaneina. Kuitenkin tällaisten kirjoitusten julkaiseminen viittaisi asetelmien mieltämiseen positiiviseksi. Marraskuussa 1947 julkaistiin lyhyt artikkeli Laurin perheen kodista, jossa isä auttoi parin 2-vuotiaan lapsen hoidossa ja kodin askareissa.¹¹⁹ Artikkelin sävy oli hyvin positiivinen ja perheen isä esitettiin suorastaan ihmeellisenä. Avustavaa isää ihannoivat artikkelit viittaisivat yhtäältä tilanteen epätavallisuuteen, toisaalta taas tällaisten isien tarpeeseen. *Eeva* oli suunnattu erityisesti kaupunkilaisille virkanaisille, joten kotiapulaispulan vallitessa työssäkäyvien äitien avuksi tarvittiin isää. Kirjoitusten pyrkimys vaikuttaisikin olleen rohkaista miehiä positiivisten esimerkkien kautta auttamaan vaimoan lastenhoidossa ja toisaalta myös kannustaa naisia pyytämään ja vaatimaan apua miehiltään.

Yksi selitys vaatimukselle avustavista isistä oli huoli avioeroista. Avioerojen määrä oli nelinkertaistunut jatkosodan alusta vuoteen 1945 mennessä ja määrä jatkoi kasvuaan sotien jälkeen.¹²⁰ Useissa kirjoituksissa äitien väsymys näyttäisi kytkeytyneen ”pahan akan”

¹¹⁸ Tuulikki, ”Vahdin vaihto” (art.). *Eeva* 3/1945.

¹¹⁹ Lilith, ”On olemassa miehiä, jotka ymmärtävät” (art.). *Eeva* 11/1947.

¹²⁰ Aunila 2020, 149.

käsitteeseen ja siten ongelmiin avioliitossa. Laurin perhettä käsitelleen *Eevan* artikkelin lopussa todettiin seuraavasti:

*”Kantakaa toistenne taakkoja” on sellainen motto avioliittoja varten, jota kannattaa puolustaa. Nainen, joka nääntyy taloustoimien ja ansiotyön kaksinkertaisen taakan alle, muuttuu helposti katkeraksi, ja katkeruus myrkyttää koko kodin tunnelman.*¹²¹

Ansiotyöstä ja kotitaloustöistä väsynyt äiti siis olisi uhka koko kodin ilmapiirille. Tätä pidettiin selvästi varteenotettavana uhkana, joten ilmiö otettiin vakavasti. Avioliittojen kiihtyvä purkautuminen huolestutti molemmissa lehdissä, joten ratkaisuksi esitettiin isien apua naisten työtaakkaan, jotta myös vaimo voisi paremmin ja avioliitto voitaisiin pelastaa.

Keskustelu avustavista isistä ei kuitenkaan ollut yksimielistä tai vailla soraääniä. *Eevassa* julkaistu artikkeli ”Mies vaimonsa apuna” kritisoi ruotsalaisessa *Aftonbladet*-lehdessä julkaistua miehen kirjoitusta. Polemiikka aiheuttaneen mielipidekirjoituksen kirjoittaja piti luonnollisena työnjakoa, jonka mukaisesti hänen vaimonsa hoiti lapsia ja hän itse hankki ruuan pöytään, eikä vaimolla ollut mitään syytä aiheesta murjottaa.¹²² *Eevan* artikkeli kritisoi tiukoin sanankääntein ruotsalaisia ja suomalaisia isiä heidän kylmäkiskoisuudestaan ja ylisti amerikkalaisia isiä, jotka ainakin artikkelin mukaan viettivät lapsensa kanssa paljonkin aikaa. *Eeva* oli sotavuosina keskittynyt kuvaamaan esimerkiksi amerikkalaisten ja eurooppalaisten elämäntapoja.¹²³ Tämä linja jatkui sotien jälkeenkin ja ulkomaalaisten elämäntapojen esittely ja ihannoiti oli lehdessä toistuva teema. Artikkeliiin oli haastateltu nimettömänä pysytellyttä naista, joka kommentoi asiaa:

*No, tietysti mieheni auttaa minua joskus... so, koko tuo sanonta ”mieheni auttaa minua” on aivan väärä, sillä vaatteet, lapset ja ruoka – kaikkihan ne ovat hänen asioitaan yhtä hyvin kuin minunkin – Onnelliset aviomiehet! He saavat iloita lapsistaan, mutta heidän ei tarvitse pestä niiden likapyykkiä*¹²⁴

¹²¹ Lilith, ”On olemassa miehiä, jotka ymmärtävät” (art.). *Eeva* 11/1947.

¹²² Tuulikki, ”Mies vaimonsa apuna” (art.). *Eeva* 9/1949.

¹²³ Aunila 2020, 105.

¹²⁴ Tuulikki, ”Mies vaimonsa apuna” (art.). *Eeva* 9/1949.

Kirjoittaja esittikin mielenkiintoisen näkemyksen: kodin tehtävien tulisi olla yhtä lailla niin hänen kuin hänen miehensäkin vastuulla, eli hän suoraan kyseenalaisti avustavan isän mallin. Artikkelin lopussa esitettiin vielä miehenkin näkemys aiheesta, joka edustikin mainittuja soraääniä:

*[--] naiset vaativat, ettei heidän tarvitsisi työskennellä kotona ensinkään! Synnyttäminen ja lastenhoito on naisen luonnollinen tehtävä eikä siinä suhteessa voida saada tasa-arvoisuutta ennen kuin Aldous Huxleyn tulevaisuudenromaanin näky toteutuu ja lapset valmistetaan ja kasvatetaan tehdasmaisesti suurissa tieteellisissä laitoksissa.*¹²⁵

Kirjoittaja esitti naisten ja miesten välisen työnjaon faktana, jota ei voisi muuttaa. Tällainen on hyvin tyypillistä faktuaalistavaa retoriikkaa, jolla pyritään vahvistamaan omaa argumenttia.¹²⁶ On toki hyvä muistaa kyseessä olleen vain yksittäisen miehen näkemys, mutta mitenkään poikkeava se ei ollut, sillä se on hyvin samassa linjassa tuolloin vallinneen sukupuolten välisen työnjaon kanssa.¹²⁷ Naisten luonnollisena paikkana pidettiin kotia ja tärkeimpänä tehtävänä äitiyttä, kun taas isän tuli tarjota perheelleen kohtuullinen elintaso.¹²⁸ Kirjoittaja piti siis naisen kasvattajan roolia niin luonnollisena, että esitti Aldous Huxleyn dystooppisen yhteiskunnan lastenhoitojärjestelmän¹²⁹ tälle vaihtoehdoksi, mutta ei maininnut sanallakaan isiä. Ajatus siitä, että lasten- ja kodinhoito eivät olisikaan ainoastaan naisen tehtäviä oli kirjoittajalle täysin absurdi. Piilomerkitys kirjoituksesta oli toki havaittavissa: ainakaan isän tarjoama ensisijainen hoiva ei siis ollut varteenotettava vaihtoehto.

Toisaalta liian radikaaleja muutosehdotuksia sukupuolten väliseen työnjakoon selvästi vältettiin. Lehden toimittajat ja lukijat olivat lopulta tavallisia ihmisiä, joten tämä työnjako näyttäytyi heille hyvin arkipäiväisenä, vaikka sitä kohtaan esitettiinkin kritiikkiä. Tämä ilmeni esimerkiksi ”Pikkuäidin” vastauksessa nimimerkille ”Kärsivä”:

Puhutaan paljon siitä, että miesten pitää auttaa kotona, mutta sinun tapauksessasi se on mennyt äärimmäisyyteen. Ostat ruoat, siivoat, valmistat ruokaa, huolehdit lapsesta – ja rouvasi istuu kutoen tai käy vierasilla. Kotona

¹²⁵ Tuulikki, ”Mies vaimonsa apuna” (art.). *Eeva* 9/1949.

¹²⁶ Jokinen 2016, 351–352.

¹²⁷ Sulkunen 1991, 31–46; Hytönen & Nevala 2015, 153–154.

¹²⁸ Yesilova 2009, 58.

¹²⁹ Aldous Huxley kuvaa romaanissaan *Uusi uljas maailma* dystooppista yhteiskuntaa, jossa lapset syntyvät tuotantolaitoksissa. Huxley 1932, passim.

*olevalle vaimolle kuuluvat toki ensi kädessä kodin työt, vaikka miehen apu voi olla tarpeen.*¹³⁰

Tässä tapauksessa isä kantoikin päävastuun kodin ylläpidosta ja lapsenhoidosta, mitä ”Pikkuäiti” ei selvästi pitänyt toivottavana, vaikka päinvastainen työnjako oli arkipäivää suurimmassa osassa perheitä. Toki isät kävivät useimmiten töissä, jolloin naisten odotettiin puolestaan hoitavan kotia ja lapsia. ”Kärsivän” tapauksesta ei tosin käynyt ilmi, kävikö kirjoittaja töissä vai ei. Vastauksen lopussa ”Pikkuäidin” käyttämä faktuaalistava ilmaisu ”kuuluvat toki” kuvaa hyvin naisten ja miesten välisten sukupuoliroolien arkipäiväisyyttä. Miesten apua siis kaivattiin, mutta pohjimmiltaan työnjako oli yhä entinen. Pyrkimys siis tuskin oli kumota tätä järjestystä, vaan enemmänkin kehittää sitä oikeudenmukaisemmaksi ja tasa-arvoisemmaksi. Myöskään *Eevassa* ei tahdottu liiaksi painostaa miehiä huolehtimaan kodista ja lapsista:

*Mutta oikeuden nimessä on sanottava, että yhtä vähän kuin vaativaa ja paljon aikaa vievää työtä tekevää miestä voi vaatia valmistamaan lihapyöryköitä tai hoitamaan lapsia, kun hän myöhään väsyneenä ja ärtyisenä tulee kotiin, saa naiselta vaatia kaksinkertaisen työtaakan suorittamista.*¹³¹

Suuri osa isistä oli päivät ansiotyössä tai maaseudulla tilan töissä, joten aika lasten kanssa jäi usein hyvin rajalliseksi. Kiinnostavaa oli kuitenkin lihapullien pyöritteleminen ja lasten hoitamisen niputtaminen samaan kategoriaan. Lasten kanssa vietetty aika siis rinnastettiin ruuanlaittoon tai muuhun vastaavaan jokapäiväiseen tehtävään, johon velvoittaminen olisi epäreilua, kun mies palasi töistä kotiin. Ainakaan tässä kirjoituksessa lasten kanssa leikkimistä tai heidän hoitamistaan ei siis pidetty isien kannalta mukavana ajanviettotapana, vaan lähinnä rasitteena.

Molemmat lehdet olivat asemoituneet kritisoimaan kotien epäoikeudenmukaista työnjakoa ja vaatimaan työnjaon oikeudenmukaistamista. Keskeisin retorinen keino oli kategorisointi. Lehdet esittivät positiivisessa valossa vaimoan auttaneet miehet ja negatiivisessa valossa isät, jotka eivät auttaneet. Näin lehdet osallistuivat aktiivisesti ihanteellisen isän luomiseen, vaikka tarve avustavalle isälle kumpusikin todellisen elämän ongelmista, äitien väsymyksestä ja ansiotyöstä. Prosessi kohti äitiä avustavaa isää ei siis tapahtunut

¹³⁰ Pikkuäidin vastaus nimimerkille ”Kärsivä”. Pikkuäidin kirje. *Kotiliesi* 23/1954.

¹³¹ Brita Hiort af Ornäs, ”Mies perustaa perheen” (art.). *Eeva* 11/1951.

itsestään, vaan myös lehdet osallistuivat siihen aktiivisesti argumentoimalla asian puolesta erilaisin keinoin.

Kotiliesi kirjoitti avustavan isän kysymyksestä hieman eri perspektiivistä kuin *Eeva*. *Kotiliesi* lähestyi aihetta erityisesti äitien väsymyksen kautta, mikä voisi selittyä lehden lukijakunnalla, joka koostui suurimmaksi osaksi maaseudun naisista. Maatiloilla töitä oli usein enemmän kuin kaupunkilaiskodeissa, joten myös naisten väsyminen on voinut olla selkeämmin havaittavissa. *Kotiliesi* oli jo perustamisestaan lähtien vannoutunut edistämään kotitöiden oikeudenmukaistamista, joten äitien väsymyksen huomioiminen oli lehden linjan kannalta jopa välttämätöntä.¹³² *Eevan* pääasiallinen lukijakunta koostui kaupunkilaisnaisista, usein myös ansioäideistä, joten *Eevaa* lukeneiden virkanaisten keskuudessa erityisesti lastenhoidon vastuun jakamisella oli keskeinen rooli, kun maatilan töitä ei ollut, mutta naisten ansiotyön mahdollistamiseksi apu oli tarpeen lastenhoidon osalta. Naisten palkkatyön yleistyminen olikin *Eevassa* selkeämmin havaittavissa ja aiheesta kirjoitettiin neutraalimmin kuin *Kotiliedessä*, jonka kirjoitukset saattoivat olla hyvinkin syyllistäviä.¹³³ *Kotiliesi* oli asemoitunut puolustamaan kotiäitiyden ihannetta,¹³⁴ joten tämä näkemys oli hyvin selkeästi havaittavissa lehdissä myös sotien jälkeen.

Eeva käsitteli aihetta pääasiassa esittelemällä esimerkillisiä isiä, mikä sopi lehden yleiseen linjaan uudistusmielisenä ja modernina lehtenä. Lehden pyrkimys oli erottua vakavamielisemmästä kilpailijastaan *Kotiliedestä*,¹³⁵ joten kevyemmät ja ihailevamat kirjoitukset sopivat lehden linjaan hyvin. Toisaalta *Eevan* päätoimittaja Lempi Torppa ei arastellut ottaa kantaa ajankohtaisiin aiheisiin.¹³⁶ Aihetta siis käsiteltiin molemmissa lehdissä, mutta esitystavat olivat lehtien linjoille uskollisia. Molemmat lehdet vaativat isiä naisten avuksi ja lehdissä esitettiin välillä hyvinkin kärkeviä näkemyksiä aiheesta, mutta tultiin kuitenkin siihen tulokseen, ettei isiltä tulisi vaatia liiojakaan lastenhoitoon liittyen.

Kirjoitukset myös toistivat perinteisiä sukupuolirooleja. Korostamalla äitiä hoivaajana ja ensisijaisena kasvattajana sekä ymmärtämällä isien passiivisempaa roolia lehdet toistivat sukupuolirooleja, joiden mukaisesti äiti oli lapsen ensisijainen kasvattaja ja isä taas

¹³² Malmberg 1991, 197–198.

¹³³ Hyvä esimerkki tällaisesta kirjoituksesta oli ”Jää kotiin äiti!” -niminen artikkeli, joka korosti äidinrakkauden merkitystä lapsen kehitykselle ja toisaalta taas äidin ansiotyön vahingollisuutta lapsen hyvinvoinnille. ”Jää kotiin äiti!” (art.). *Kotiliesi* 22/1952.

¹³⁴ Aunila 2020, 176–177.

¹³⁵ Malmberg 1991, 203–204.

¹³⁶ Malmberg 1991, 204.

perheen elättäjä.¹³⁷ Selvästi oli jo hyvin yleinen käsitys, että isien tulisi auttaa lastenhoidossa, mutta sukupuoliroolien horjuttaminen ei varsinaisesti kuulunut lehtien tavoitteisiin. Myös Yhdysvalloissa isien havaittiin olleen aiempaa osallistuvampia, mutta esimerkiksi aikakauslehdissä lastenhoidossa avustaneita isiä nimitettiin yhä ”lastenvahdeiksi” (*babysitter*). Ilmaus on hyvin kuvaava, koska sillä viitattiin henkilöön, joka huolehtii lapsesta, kun vanhemmat ovat poissa. Isän apua tarvittiin siis nimenomaan silloin, kun äiti oli estynyt, eikä lastenhoito ei siis tavallisesti ollut sellaista, joka miellettiin isän tehtäväksi.¹³⁸

Vallitseva kulttuuri ja normisto määrittävät paljon sitä, mitä tiedotusväline voi tai haluaa sanoa.¹³⁹ Ympäröivä todellisuus siis vaikutti huomattavasti siihen, millaiseksi lehtien argumentaatio muodostui.¹⁴⁰ Muutosta siis vaadittiin, mutta muutosta pyrittiin ajamaan vallinneiden sukupuoliroolien rajoissa, mikä asetti keskustelulle toisaalta jäykät rajat. Toisaalta liian jyrkkien näkemysten esittäminen olisi saattanut aiheuttaa vastustusta tai kielteisiä reaktioita lukijoissa, joten lehden kannalta oli todennäköisesti varmintaa vaatia muutoksen tuulia hienovaraisemmin ja horjuttamatta vallinneita käsityksiä liikaa. Näin lehdet saattoivat varmistaa lukijoidensa uskollisuuden ja ylläpitää mainettaan Suomen suosituimpien naistenlehtien joukossa. Naistenlehdetkin olivat maksullisia ajanvietetuotteita, joiden olemassaolo riippui ostetuista ja tilatuista lehdistä.

Keskeistä *Eevan* ja *Kotilieden* äitiyttä ja isyyttä koskevissa keskusteluissa oli niiden naislähtöisyys. Vaatimus isien avusta ei varsinaisesti noussut isien tarpeesta viettää aikaa lastensa kanssa, vaan äitien väsymyksestä ja ansiotyöstä. Naislähtöisyys miehiä ja isiä koskevissa lehdistökeskusteluissa ei kuitenkaan ollut tavatonta, vaan tämä asetelma vallitsi myös asiantuntijakeskusteluissa. Mies ja isä oli lapsen elättäjä ja nainen ennen kaikkea hoivaava äiti, ja isyyteen liittyviä teemoja käsiteltiin lähinnä äidin kautta.¹⁴¹ Äidin avustaminen ei kuitenkaan ollut ainoa isille määritelty rooli, eikä vielä riittänyt sellaiseen isyyteen, johon isien tuli *Eevan* ja *Kotilieden* mukaan tähdätä.

¹³⁷ Marjorie Ferguson esittää, että naistenlehdet toimivat eräänlaisina portinvartijoina feminiinisyyteen ja itse aktiivisesti osallistuvat sukupuoliroolien uudelleenmäärittelyyn ja siihen, miten ja millä ehdoin tämä tapahtuu. Ferguson 1983, 188–189.

¹³⁸ LaRossa 2011, 104–105.

¹³⁹ Oinonen & Railo 2012, 16.

¹⁴⁰ Jokinen 2016, 339.

¹⁴¹ Nätkin 1997, 161–162.

2. ”Isän ammatti” – Elättäjäisät ja perheenpää

Vielä 1800-luvulla suurin osa isistä työskenteli kotipiirissä maaseudulla ja he osallistuivat lasten kasvattamiseen aktiivisemmin opettamalla esimerkiksi oman ammattinsa pojilleen. Lain silmissä isä oli lasten ainoa holhooja 1930-luvulle saakka ja hänen auktoriteettinsa kumpusi perheen ainoan elättäjän ominaisuudesta. Modernisaation ja kaupungistumisen myötä moni isistä siirtyikin työskentelemään kodin ulkopuolelle ja samalla heidän läsnäolonsa lasten jokapäiväisessä elämässä väheni. Jälleenrakennusajan Suomessa isän kotipiiriin ulkopuolinen työ oli jo hyvin tavallista ja isien rooli oli usein kaventunut elättäjäksi ja auktoriteetiksi.¹⁴² Isien kasvattajan roolin kaventumisen huomioi myös nimimerkki ”K.H.” *Kotilieden* pääkirjoituksessa vuonna 1952:

*Ennenvanhaan, kun poika yleensä peri ammatin ja ammattitaidon isältään, kaikki tämä [poikien kasvatus] kuului luonnolliseen elämänkulkuun, mutta nykyaikana tällaista yhdessäoloa on tietoisesti viljeltävä.*¹⁴³

Kotiliedessä julkaistussa rehtori A. Rautavaaran pääkirjoituksessa kiinnitettiin niin ikään huomiota muutoksiin isän roolissa. Rautavaaran mukaan aikana, jolloin maatalous ja käsiteollisuus muodostivat kansan pääelinkeinon, koti ja ansiotyö muodostivat eheän kokonaisuuden. Koko perhe eli samaa elämänrytmiä, mikä loi perheelle yhteenkuuluvuudentunnetta ja onnea.¹⁴⁴ Tilanne oli Rautavaaran mukaan kuitenkin muuttunut radikaalisti:

*Nyky aika on sen sijaan ollut omiaan huolestuttavalla tavalla vieroittamaan kodit ja ansiotyön toisistaan. – – Ansiotyössä käyville koti puolestaan muodostuu vain eräänlaiseksi muonituksesta ja majoituksesta huolehtivaksi tukikohdaksi, jopa joskus vain pelkäksi hotelliksi.*¹⁴⁵

Rautavaaran mukaan perheen yhtenäisyys oli siis kodin ulkopuolisen ansiotyön myötä vaarantunut. Pääkirjoituksen tarkoitus vaikutti olleen saada naiset ymmärtämään miestään ja tämän kiireitä ja saada mies ”houkuteltua” viettämään enemmän aikaa perheensä kanssa. Miehen houkutteleva perheen pariin taas tapahtui Rautavaaran mukaan luomalla kodista viihtyisä paikka ja välttämällä kotihuolista valittamista, kun mies palasi töistä kotiin. Toisaalta hän kannusti myös miehiä viettämään ainakin viikonloput

¹⁴² Korhonen 1999, 81.

¹⁴³ K.H., ”Isän ammatti” (pk.). *Kotiliesi* 20/1952.

¹⁴⁴ A. Rautavaara ”Mies kodin ja työpaikan välillä”. *Kotiliesi* 3/1949.

¹⁴⁵ Ibid.

perheensä kanssa, mutta oli kuitenkin ymmärrettävää, jos mies ei ehtinyt tai jaksanut näin toimia. Tällöin perheen tuli vain ymmärtää häntä.¹⁴⁶ Työstä hän puhui jopa miehen elämän pääsisältönä:

*Terveelle miehelle merkitsee työ kuitenkin useimmiten elämän pääsisältöä. Ansiotyössä hän haluaa näyttää mihin hän pystyy, siellä hän käy tärkeimmät kilpailunsa, ja sen piirissä hän luo uutta. Ellei hän ansiotyössään saa sitä tyydytystä, mitä hän sukupuolensa lakien mukaan on oikeutettu odotta-
maan, hän on usein syvästi onneton ja vailla tasapainoa.*¹⁴⁷

Rautavaara siis mielsi ansiotyön kytkeytyvän miehen identiteettiin. Työn kytkeytyminen maskuliinisuuteen oli osa sukupuoliroolien muodostumisprosessia, joka jälleenrakennuksen aikaan mennessä oli vakiintunut kaksijakoiseksi: naisen elämä kytkeytyi kotiin, ja miehen taas työelämään.¹⁴⁸ Elatusvelvollisuus koettiin miehen luonnonmukaiseksi ominaisuudeksi ja ponnistelu perheen elannon hankkimiseksi miehuuden keskeiseksi rakennusaineeksi.¹⁴⁹ Jälleenrakennusajan Suomessa isien keskeisimpiä tehtäviä¹⁵⁰ oli siis huolehtia perheensä elannosta parhaan kykynsä mukaan. Lasten elatuksesta huolehtiminen oli jokaisen kunniallisen miehen vastuu, ja siitä laistaneet miehet saivat osakseen paheksuntaa.¹⁵¹ Kehitys kohti kodin ulkopuolella työskentelevää poissaolevaa isää kuitenkin selvästi huolestutti niin *Kotiliedessä* kuin *Eevassakin*. Ymmärrystä poissaoleville isille esiintyi hyvin vähän Rautavaraan kirjoitusta ja esimerkiksi *Kotilieden* kolumnisti ”Isä-Villen” kolumneja lukuun ottamatta. Vuonna 1949 *Kotiliedessä* julkaistiin ”Isä-Villen” kolumni, jossa hän kuvaili sodan aiheuttamia vaikeuksia isien näkökulmasta:

Palkka ei enää riittänytään perheen toimeentuloon –. Lapset olivat ehtineet parhaaseen runtoikänsä. Tuskallisen hymyn karehtiessa suupielissä isä tarkasteli puhki poljettuja kenkiä – kummallisen isoja kenkiä. – – Mutta aikaa ei ollut enää lapsille. Huomiseksi saatava se ja se ylimääräinen työ tehdyksi, siitä riippuu kenkien suutarille vienti, siitä koulukirjojen osto, siitä

¹⁴⁶ A. Rautavaara ”Mies kodin ja työpaikan välillä”. *Kotiliesi* 3/1949.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Hytönen & Nevala 2015, 151–155.

¹⁴⁹ Räisänen 1995, 96–97.

¹⁵⁰ Lainsäädännöllisesti isien vastuut ja oikeudet rajoittuivatkin lähinnä elatusvelvollisuuteen aina vuoteen 1975 saakka, jolloin isille myönnettiin esimerkiksi oikeus vaatia tapaamisoikeutta avioerotilanteissa.

Nousiainen & Pylkkänen 2001, 119–120.

¹⁵¹ Aalto 2012, 66.

*rippikoulupuku. – Älähän nyt häiritse – Eiköhän isovelj osaa auttaa – kysy häneltä.*¹⁵²

Sota-aikana monet rintamalle lähteneet miehet saattoivat olla pitkiäkin jaksoja poissa kotoa, ja maaseudulla loma-aikakin saattoi kulua rästiin jääneissä töissä. Kun isä sitten palasi kotiin, kotona olivatkin vastassa kasvaneet lapset, jotka eivät välttämättä muistanee isäänsä lainkaan tai olivat etääntyneet hänestä.¹⁵³ Tällaiset tilanteet olivat raskaita kokemuksia niin lapsille kuin isillekin, mitä myös ”Isä-Ville” hyvin liikuttavasti kuvasi. Aikaa ennen sotia ”Isä-Ville” kuvaili onnen ajaksi, kun vielä oli aikaa leikkiä lasten kanssa ja vaihtaa päivän kuulumiset. Sodan hän esitti käänteentekevästä tapahtumasta, joka laittoikin kaikki aiemmat haaveet ja elämänrytmit syrjään.¹⁵⁴ Sodanjälkeinen elämä taas oli raha- huolista selviämistä ja ”Isä-Ville” kuvaili ”henkisten työn tekijöiden” olleen nurkkaan ahdettuja ja täynnä itsesyytöksiä:

*Mikä mies, joka ei kykene perhettään elättämään, mikä isä, jolta ei liikene iloa eikä hengen rakennusainetta, ja mikä aviopuoliso – ei se kodin rakentaja, joksi kerran uskottiin. Itsesyytöstä, oman huonouden tunnetta – tuskallista tuijotusta kattoon, kun uni ei tule.*¹⁵⁵

Myös ”Isä-Ville” liitti työn mieheyteen ja kuvaili miehen pettymyksen tunteita, kun perheen elintaso olikin vaakalaudalla. ”Isä-Villen” ja Rautavaaran kirjoitukset olivat *Eevassa* ja *Kotiliedessä* poikkeuksellisia, sillä useimmiten kuvaukset kiireisistä ansioisista olivat hyvin negatiivisia, syyllistäviä ja niillä pyrittiin vetoamaan myös miehiin, jotta he viettäisivät aikaa enemmän perheensä kanssa. ”Isä-Villen” ja Rautavaaran kirjoitukset toivat keskusteluun myös miehen näkökulmaa ja niiden tarkoitus oli puolestaan vedota naisiin, jotta he ymmärtäisivät miestä paremmin.

Etäiset elättäjäsät esiintyivät niin lukijoiden kirjeissä, pakinoissa kuin artikkeleissakin. *Kotiliedessä* julkaistussa ”Katriinan” pakinassa ”Ei isä kuitenkaan tule” kuvailtiin kahden nuoren tytön dialogia tulevasta partion juhlasta, jonne isät eivät kuitenkaan tulisi. Erään tytön isä olisi kuitenkin tullut, jos olisi töiltään ehtinyt ja tytöt kommentoivat asiaa:

¹⁵² Isä-Ville, ”Isä-Ville ja keskipäivän helle” (kol.). *Kotiliesi* 5/1949.

¹⁵³ Malinen & Tamminen 2017, 55.

¹⁵⁴ Isä-Ville, ”Isä-Ville ja keskipäivän helle” (kol.). *Kotiliesi* 5/1949.

¹⁵⁵ Ibid.

- *On se eri faija. Kuvittele, jos meidän faija välittäisi meidän partsikasta. Ei se sellaista. Kun sille joskus jotakin kertoo, se sanoo: "Hyvä, hyvä, tytöseni, mutta menepäs nyt äidin luo."*

- *Odottaakohan ne, että me tullaan aikaihmisiksi ja sitten ne alkaa jutella meille. Mutta mua melkein ujostuttaa, jos sattuu faijan kanssa kahden. Ei hänkään tiedä, mitä pitäisi jutella.*¹⁵⁶

Pakinan sävy oli hyvin syyllistävä kahden, todennäköisesti kuvitellun, tytön dialogia myöten. Vuonna 1952 julkaistussa "Katriinan" pakinassa taas kuvailtiin keskustelua kahden miehen välillä. Toinen mies kysyi toiselta, mitä tämä puuhasi tyttäriensä kanssa, johon tämä vastasi kitkerällä äänensävyllä: "Puuhaat! En minä heidän kanssaan mitään tee. Heillä on omat harrastuksensa, samoin vaimollani. Minä olen perheen rahoittaja vain"¹⁵⁷. Kertoja pohti pakinan lopussa, oliko tällainen rahoittajasuhde muodostunut, koska isä oli kiinnostunut lapsistaan vasta näiden kasvettua vanhemmiksi, ja oliko isä kiireiltään ehtinyt olla läsnä lapsillensa.¹⁵⁸

Kirjoitusten taustalla vaikuttaisi olleen selvä pyrkimys vedota isien tunteisiin ja rohkaista heitä osallistumaan lastensa elämään aktiivisemmin. Vaikka *Kotiliesi* ja *Eeva* olivat naisille suunnattuja lehtiä, useissa kirjoituksissa kirjoittaja vaikutti olleen tietoinen mieslukijakunnastaankin ja osoitti sanansa suoraan heille. Sitä, kuinka moni mies luki lehtiä, ei voida aineistosta päätellä. Kuitenkin miehille osoitetut kirjoitukset viittaisivat lehdillä olleen myös mieslukijoita. Esimerkiksi "Isoäiti" totesi kolumninsa "Isä ja lapsi" lopussa seuraavasti:

*Isä pakostakin joutuu olemaan vähemmän lapsen kanssa kuin äiti, sillä isän työ tehdään useimmiten kodin ulkopuolella. Mutta koko tämän kirjoituksen tarkoitus on juuri saada isää käyttämään lomahetkensä arkisessa yhdessäolossa lapsensa kanssa.*¹⁵⁹

"Isoäiti" osoitti kolumninsa sanat siis suoraan isille ja korosti lapsien tarvitsevan isäänsä. Kolumnin alussa hän kuvaili keskusteluaan erään perheenisän kanssa, joka kertoi, että antaisi vuosia elämästään, jos vain saisi takaisin ajan, kun hänen lapsensa olivat pieniä.

¹⁵⁶ Katriina, "Ei isä kuitenkaan tule" (pak.). *Kotiliesi* 5/1951.

¹⁵⁷ Katriina, "Isä, sano mitä tuo on!" (pak.). *Kotiliesi* 18/1952.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Isoäiti, "Isä ja lapsi" (kol.). *Kotiliesi* 18/1947.

Silloin hänen tärkeät kokouksensa, työnsä ja muut kiireensä veivät hänet jatkuvasti pois kotoa ”ja niin jäivät lapset vieraiksi”.¹⁶⁰ Tarinoiden käyttäminen retorisena keinona olikin ”Isoäidille” hyvin tyypillistä ja useissa hänen kirjoituksissaan toistuivat erilaiset tarinat ei-toivotusti toimineista henkilöistä, ja näillä tarinoilla ”Isoäiti” vahvisti argumenttinsa pätevyyttä.¹⁶¹ Tarinalla ”Isoäiti” selvästi pyrki vetoamaan kirjoitusta lukeneisiin miehiin ja heidän tunteisiinsa. ”Isoäiti” vaikutti olleen hyvin huolissaan:

*[– –] miten nykyinen kova kilpailu ja kuumeinen työtahti vievät perheenisät pois kotoa ja kasvatus jää yksinomaan äidin tehtäväksi. Tämä on kuitenkin korvaamaton vahinko. On vahinko lapsille, jotka jäävät ilman isän miehekästä ja todellisuudentajuista vaikutusta – – Sitä paitsi lapsensa kasvatus kuuluu erottomasti isän elämäntehtäviin aivan yhtä tärkeänä ja olennaisena kuin hänen virkatehtävänsä. Hän ei ole oikeutettu kumpaakaan laiminlyömään.*¹⁶²

”Isoäidin” mukaan isällä oli keskeinen merkitys lastenkasvatuksessa, vaikka hän kolumninsa myöhemmissä osissa vielä korostikin äidin ensisijaista roolia tässä tehtävässä.¹⁶³ ”Isoäiti” siis rinnasti miehen ansiotyön ja isyyden yhtä tärkeiksi asioiksi miehen elämässä, mikä korosti isien työn tärkeyttä, mutta toisaalta hän kyseenalaisti sen ensisijaisuuden.

Isiltä odotettiin siis muutakin kuin perheensä elatusta. *Eevassa* vuonna 1951 julkaistussa Brita Hiort af Ornäs in kirjoittamassa artikkelissa ”Mies perustaa perheen” kirjoittaja totesi:

*Sellaisen isän, joka on olemassa vain sitä varten, että antaa rahaa erilaisiin tärkeisiin tarkoituksiin, voi yhtä hyvin korvata pankkitilillä. Lapsilla on oikeus vaatia, että isä tekee muutakin heidän puolestaan kuin saattaa heidät maailmaan ja maksaa heidän ruokansa, vaatteensa ja kasvatuksensa.*¹⁶⁴

Ainoastaan maksajan roolia toimittanutta isää Hiort af Ornäs kuvasi hyvin negatiivisessa valossa verratessaan tällaista isää pankkitiliin eli hän kategorisoi etäisen elättäjäisän negatiiviseksi isyyden malliksi. Myös *Eevassa* vuonna 1954 julkaistussa ”Rouva

¹⁶⁰ Isoäiti, ”Isä ja lapsi” (kol.). *Kotiliesi* 18/1947.

¹⁶¹ Ks. Jokinen 2016, 356–357.

¹⁶² Isoäiti, ”Isä ja lapsi” (kol.). *Kotiliesi* 18/1947.

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Brita Hiort af Ornäs, ”Mies perustaa perheen” (art.). *Eeva* 11/1951.

Suorasuun” eli Lempi Torpan päätoimittajan palstalla¹⁶⁵ korostettiin isienkin vastuuta lastenkasvatuksessa:

*Pitäisihän sitä paitsi isälläkin olla jotain osuutta ja vastuuta lasten kasvatamisessa – eikä vain elättämisessä.*¹⁶⁶

Tämänkaltaiset kirjoitukset viittaavat olleen sellaisiakin isiä, jotka näyttelivät lapsensa elämässä lähinnä maksumiehen virkaa. Lainsäädännön¹⁶⁷ ja miesten sukupuoliroolin näkökulmasta tämä tehtävä olikin se, mitä miehiltä ja isiltä vähintään odotettiin,¹⁶⁸ mutta hyväksi isäksi se ei yksistään vielä tehnyt. Tähän viittaavat myös mainitut *Eevan* kirjoitukset, joissa maksajaisän kuvattiin olevan käytännössä yhtä tyhjän kanssa ja heidät esitettiin negatiivina esimerkkeinä.

Hyvin toisenlaisiakin isiä esitettiin. *Eevassa* kerrottiin lehdelle ominaisesti erityisesti kuuluisista isistä ja henkilökuvien kuvituksissa esiintyivät usein isät leikkimässä lastensa kanssa.¹⁶⁹ *Kotiliedessä* taas osallistuvat ja läsnäolevat isät esiintyivät esimerkiksi lehdessä toteutetun muistokilpailun tuloksissa. Vuoden 1945 kisan voittajista kaikki kolme parasta liittyivät isän kanssa vietettyyn aikaan ja erityisiin tilanteisiin.¹⁷⁰ Muistoissa isä vietti aikaa lastensa kanssa, valvoi sairaan lapsensa sängyn vierellä ja oli ylipäänsä läsnä. Vuonna 1952 *Kotiliedessä* julkaistiin hyvin koskettava novelli jo edesmenneestä puutarhuri-
isästä, jolla oli aina aikaa töidensä lomassa jutustella lastensa kanssa ja kantaa näitä repuselässä.¹⁷¹ Osallistuvat isät esiintyivät myös tavallisista isistä kirjoitetuissa artikkeleissa, kuten vuonna 1947 julkaistussa ”Sellaista isää ei olekaan jokaisella”. Artikkelissa kerrottiin työläiskodin isästä, joka työkiireistään huolimatta ehti lukea poikiensa kanssa Seitsemää veljestä, rakentaa lapsilleen leluja ja viettää heidän kanssaan aikaa.¹⁷²

Tällaiset kirjoitukset viittaavatkin siihen, että moni isä ehti kiireistään huolimatta antamaan aikaansa myös lapsilleen. Toisaalta esimerkiksi muistokilpailun tulokset voivat kuvastaa myös sitä, että isän kanssa vietetty aika oli lapsille jotain hyvin erityistä ja jäi

¹⁶⁵ Lempi Torppa kirjoitti *Eevan* päätoimittajan palstaa ”Suoraan sanoen” nimimerkillä Rouva Suorasuu. Malmberg 1991, 204.

¹⁶⁶ Rouva Suorasuu, ”Suoraan sanoen” (palsta). *Eeva* 4/1954.

¹⁶⁷ Vuonna 1922 säädetyssä laissa aviottomiin lapsiin liittyen määrättiin elatusvelvolliseksi mies, joka oli voinut saattaa raskaaksi lapsen äidin. Mahkonen 1978, 80.

¹⁶⁸ Tuohela 1997, 204.

¹⁶⁹ Esimerkiksi Top Hat, ”Tämä on Margarethan ja Eskon onnea” (art.). *Eeva* 5/1954.

¹⁷⁰ Irmeli Pulkila, ”Isän mansikat”; Kalevi Kajava, ”Jouluseimi” ja H. Niemi, ”Lauantaiehtoo”. Lapsuuskodin kirkastuva kuva. *Kotiliesi* 4/1945.

¹⁷¹ Helka Narinen, ”Isä leikkaa kukkia pellon perällä” (novelli). *Kotiliesi* 10/1952.

¹⁷² Narsku, ”Sellaista isää ei olekaan jokaisella” (art.). *Kotiliesi* 10/1947.

heidän mieleensä pysyvästi. Aika isän kanssa ei siis välttämättä ollut mikään itsestäänselvyys, joten aikuisena kirjoittajien paras lapsuusmuisto oli hetki isän kanssa. Tällaisten isien erityisyyteen viittaa myös työläisperheen isästä kertovan artikkelin otsikko. Kuitenkin tällaiset kirjoitukset ilmentävät hyvin monenlaisia isiä, joista lehdetkin halusivat kirjoittaa. Pyrkimys näyttäisi siis olleen esittää osallistuvaa isyyttä positiivisessa valossa kategorisoimalla tällaiset isyysmallit positiiviseksi, jotta isät motivoituisivat jakamaan aikansa tasaisemmin kodin ja työn välille. *Eeva* kirjoitti lehdelle ominaisesti kuuluisista isistä, mutta pyrkimys vaikuttaisi olleen hyvin samanlainen kuin *Kotiliedellä* eli motiivoida ja kannustaa.

Nimimerkillä ”K.H.” kirjoittanut kirjoittaja luonnehti isän ammattia *Kotiliedessä* seuraavasti ja vaikutti puhuttelevan miehiä ja isiä:

*Hyvin yleinen käsitys on, että miehelle on pääasia menestyä urallaan. Tärkeäähän se on, mutta mentyään naimisiin mies on myös perheen isä. Uralla menestyminen ei riitä tuomaan hänen eikä perheen elämään rikkautta ja tasapainoa, jos mies epäonnistuu puolison ja isän ammatissa. – Isän ammatissa on ennen kaikkea kysymys suhteessa lapsiin.*¹⁷³

Kirjoittaja korosti, että isän ammatissa kysymys oli lapsen ja isän välisestä suhteesta. Isän roolin nimittäminen ammatiksi on hyvin kiinnostava ilmaus, joka viittaa isän ensisijaiseen rooliin perheen työvelvollisena.¹⁷⁴ ”K.H.:n” kirjoitus oli hyvin selvästi tarkoitettu muistutukseksi miehille heidän velvollisuuksistaan isinä. Isyyden rinnastaminen ammattiin oli siis todennäköisesti retorinen keino vakuuttaa lukija isän tehtävän tärkeydestä. Miehen tuli suhtautua vakavasti työhönsä, joten rinnastamalla isyyden ja työn samanarvoisiksi ”K.H.” implikoi, ettei isyys ollut yhtään vähempiarvoista miehen elämässä. Kirjoittajan ilmaus siis toisti miehen sukupuoliroolia perheen elättäjänä, mutta toisaalta myös kyseenalaisti roolin korkeamman hierarkkisen aseman suhteessa isyyteen. Kirjoittajan mukaan ainoastaan perheen elannon turvaaminen ei siis ollut riittävää hyvän isyyden kannalta. Kirjoituksen pääteema oli, ettei isien tulisi laiminlyödä osuuttaan lastenkasvatuksessa ja odottaa lapsien kasvamista, jolloin isä kirjoittajan mukaan alkoi yleensä kiinnostua lapsistaan.¹⁷⁵ Tällaiseen viitasi myös ”Katriinan” pakina, jossa kaksi tyttöä keskustelivat isistään ja pohtivat, odottivatko nämä heidän kasvamistaan, jolloin he kiinnostuisivat

¹⁷³ K.H., ”Isän ammatti” (pk.). *Kotiliesi* 20/1952.

¹⁷⁴ Räisänen 1995, 96–97.

¹⁷⁵ K.H., ”Isän ammatti” (pk.). *Kotiliesi* 20/1952.

tyttäristään.¹⁷⁶ ”K.H.:n” mukaan isien rooli lasten kehitykselle oli merkittävä ja koko kirjoituksen tarkoitus oli muistuttaa lasten tarpeesta läsnäolevaan isään.

Isän merkitystä korosti myös ”Isoäidin” kolumni ”Kumpiko teistä kasvattaa lapsenne?”, jossa hän esitti huolensa ”tämän päivän” röyhkeistä ja itsekeskeisistä lapsista. Hän kuvaili kohtaamistaan perheen kanssa, jossa isä ei osallistunut lainkaan lasten kasvatukseen. Tällaista kotia ”Isoäiti” kutsui ”vaillinnaiseksi” ja korosti isien merkitystä lapsen kasvulle:

Ihminen tarvitsee elämässään välttämättä jotakin, jota hän aivan erikoisesti kunnioittaa ja rakastaa. Tähän isä soveltuu paraiten, sillä hän ei niin joka hetki ennäätä olla lastensa kanssa kuin äiti, joten hänen arkiset vikansa eivät ole niin helposti nähtävissä, mutta silloin hänessä pitääkin olla sitä arvovaltaa, mitä oikeamielisyys, ahkeruus ja epäitsekkyys luovat.¹⁷⁷

”Isoäiti” kuvaili siis isää arvovaltaisena, ihailtavana ja kunnioitettavana henkilönä. Hänen mukaansa tällaisen hahmon läsnäolo oli lapsen kehitykselle välttämätöntä, jotta lapsesta ei kasvaisi itsekeskeistä ja ”epämiellyttävää”. Tällaisen isän roolin myötä lapsen ja isän välille syntyisi kunnioitusta, rakkautta ja luottamusta, jolloin lapsi voisi aina luottaa isän oikeamielisyyteen.¹⁷⁸ Isän arvovalta-asemaa ja auktoriteettia korosti myös Gustaff Mattsson artikkelissaan *Eevassa*, jota varten hän oli mainitsematta jääneestä syystä haastatellut aikuista poikaansa:

Eritoten hänen on puututtava asioiden kulkuun silloin, kun äidin arvovalta ei enää riitä. Lapsehan tottelevat miltei aina paremmin isiään kuin äitejään – siitä yksinkertaisesta syystä, että äiti on lapsen läheisyydessä melkein koko päivän, ja isän se tapaa vasta illalla, eikä edes joka iltanakaan. Onhan ilman muuta selvää, että tuntee suurempaa kunnioitusta sellaista henkilöä kohtaan, jonka tapaa vain hetkittäin, kuin sellaista, joka alati on saapuvilla.¹⁷⁹

Mattssonin poika esitti isät ja heidän arvovaltansa hyvin samanlaisessa valossa kuin ”Isoäiti” eli isän auktoriteetti rakentui paljolti hänen poissaolostaan. Isien rooli kurittajina ja auktoriteetteina on hyvin tyypillinen, joskin suppea, näkemys isistä. Auktoriteetin rooli

¹⁷⁶ Katriina, ”Ei isä kuitenkaan tule” (pak.). *Kotiliesi* 5/1951.

¹⁷⁷ Isoäiti, ”Kumpiko teistä kasvattaa lapsenne?” (kol.). *Kotiliesi* 17–18/1945.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Gustaff Mattsson siteeraa nimeltä mainitsematonta poikaansa artikkelissaan ”Isä ja lapsi” (art.). *Eeva* 2/1947.

esiintyi toki myös lehdissä, mutta melko vähäisissä määrin. *Eeva* artikkelissa ”Näkymätön aviomies” ”Työmies D” kuvaili omaa ja vaimonsa välistä vuorovaikutusta hyvin niukaksi kiireistä ja stressistä johtuen ja useimmiten keskustelu lapsista liittyi vaimon pyyntöön piiskata heitä. Jos hän kieltäytyi piiskaamasta lapsiaan sellaiseen tapaukseen liittyen, jota hän ei työkiireiden vuoksi ollut näkemässä, vaimo saattoi reagoida hyvin negatiivisesti:

*Jollen minä noudata eukon mieltä, niin minulle huomautetaan korein kääntein, kuinka saamaton mies minä olen, kun en pysty edes mukuloitani kurissa pitämään.*¹⁸⁰

”Työmies D:n” vaimon näkemyksen mukaisesti isän tehtävä oli siis ”edes” kurittaa lapsiaan. Kurinpitoa isiltä kyllä siis vaadittiin, mutta se ei saanut olla isän ainoa rooli. Tähän viittasi myös *Kotiliedessä* julkaistu tohtori Eero Rechartin¹⁸¹ artikkeli ”Huomispäivän kotien onni tämänpäivän kasvattajien käsissä”, missä luotiin kuvaa ihanteellisesta kodista ja etäisiin auktoriteetti-isiin suhtauduttiin niin ikään penseästi:

*Epäkypsä isä puolestaan vetäytyy syrjään perhe-elämästä, suhtautuu lapsiinsa etäisesti ja vieroksuvasti, vaatii että ne eivät saa häiritä hänen rauhaansa, ja kykenemättömänä itse vastaamaan perheen ilmapiiristä edellyttää, että lapset käyttäytyvät yhtä hillitysti ja kehittyneesti kuin aikuiset ja rankaisee heitä näiden vaatimusten mukaisesti. Isä jää lapsille mieleen etäisenä ja pelottavana, joka on kohtuuton vaatimuksissaan ja ymmärtämätön toisten tunteille.*¹⁸²

Etäistä ja lapsiinsa kylmästi suhtautuvaa isää Rechartt luonnehti epäkypsäksi. Recharttinkin näkemys siis oli, ettei isä saisi olla lapsille pelkkä kylmä auktoriteettihahmo. On siis selvää, etteivät naistenlehdet ja niiden kirjoittajat mieltäneet etäistä auktoriteettiisää toivotuksi isyyden malliksi. Näkemystä pyrittiin puolustamaan julkaisemalla myös asiantuntijoiden,¹⁸³ kuten Recharttin, kirjoituksia, jotka vahvistivat etäisen isän negatiivista kuvaa. Myös ”Isoäidin” artikkeli viittaisi tapahtuneisiin muutoksiin isän roolissa:

¹⁸⁰ Työmies D artikkelissa ”Näkymätön aviomies” (art.). *Eeva* 12/1947.

¹⁸¹ Eero Rechartt oli suomalainen lääketieteen ja kirurgian tohtori ja psykoanalyttikko. ”Eero Rechartt” (muistokirjoitus). *Helsingin Sanomat* (HS). 17.6.2012.

¹⁸² Tohtori Eero Rechartt, ”Huomispäivän onni tämänpäivän kasvattajien käsissä”. *Kotiliesi* 20/1955.

¹⁸³ Tällaista argumentaatiota kutsutaan usein asiantuntijalausunnolla vahvistamiseksi. Jokinen 2016, 350–351.

*Noin sata vuotta sitten vallitsi lasten ja heidän isiensä välillä enimmäkseen pelonsekainen kunnioitus lasten puolelta ja ehdoton käskyvalta isän puolelta. Myöhemmin taas osat vaihtuivat ja isät koettivat olla lastensa parhaita tovereita ja yhteisissä riennoissa saavuttaa heidän luottamuksensa. Se kuului kauniilta, mutta huomaamatta siitä jäi pois kunnioitus ja arvovalta —. Nyt olisi luotava uusi suhde, missä arvovalta säilyy ja missä hyvä toveruus vain lisää sitä kunnioitusta, jota lapsen tarvitsee tuntea menestyäkseen elämässään.*¹⁸⁴

”Isoäidin” kirjoitus viittaisi siihen, että isän rooleja olisi ollut oikeastaan kolme: elättäjä, auktoriteetti ja toveri. Nyt vaadittiin hänen mukaansa uutta roolia, jossa isä voisi olla samanaikaisesti kaikkea kolmea. Keskustelua muuttuvasta isyydestä käytiin myös Yhdysvalloissa, missä asiantuntijat olivat huomioineet isien olevan aiempaa osallistuvampia ja he muodostivat lapsiinsa toverillisen suhteen. LaRossan mukaan kyse ei kuitenkaan ollut siitä, että isän toverin rooli olisi varsinaisesti syrjäyttänyt isän auktoriteettiaseman, vaan nämä kaksi roolia elivät rinnakkain ja hyvä isä osasi olla molempia.¹⁸⁵ Tällaista kehitystä ”Isoäitikin” toivoi.

Tässä luvussa analysoitujen kirjoitusten perusteella on siis selvää, että 1940–1950-luvuilla suomalaisilta isiltä odotettiin muutakin kuin perheensä elatusta ja auktoriteetin roolia. Kirjoitukset viittasivat isien saattaneen olla samaan aikaan sekä etäisiä ja kiireisiä, mutta myös osallistuvia ja läsnä varsinkin lasten varttuessa. Myös suomalaisissa elokuvissa esiintyi 1940- ja 1950-luvuilla paljon isiä, jotka huolehtivat perheensä elatuksesta, mutta osallistuivat kuitenkin aktiivisesti lastensa kasvatukseen.¹⁸⁶ Olisi siis hyvin yksinkertaistavaa sanoa isien olleen joko etäisiä tai osallistuvia, koska todellisuus oli kuitenkin huomattavasti moniulotteisempaa. Kirjoitusten perusteella ei tietenkään ole mahdollista sanoa mitään siitä, kuinka paljon etäisiä ja kylmiä auktoriteetti-isiä todellisuudessa oli, vaikka viitteitä ansiotyön vuoksi lapsista etääntyneitä isiä esitettiinkin runsaasti. Sen sijaan on selvää, ettei tällaista isyyksellistä mielletty naistenlehdissä ihanteelliseksi.

Lehdet olivat kuitenkin hyvin huolissaan etäisistä isistä ja isien roolia lasten kehitykselle korostettiin runsaasti erilaisissa kirjoituksissa. Lehdet asemoituivat kritisoimaan kiireisiä ja etäisiä isiä kategorisoimalla tällaiset isän roolit negatiivisiksi. Sen sijaan

¹⁸⁴ Isoäiti, ”Kumpiko teistä kasvattaa lapsenne” (kol.). *Kotiliesi* 17–18/1945.

¹⁸⁵ LaRossa 2011, 101–107.

¹⁸⁶ Lehtinen 2011, 75–77.

elatusvelvollisuutensa tunnollisesti hoitaneet ja lastensa elämään aktiivisesti osallistuneet isät kategorisoitiin positiivisiksi isyyden malleiksi. Näillä kategorioilla pyrittiin vahvistamaan lehtien omaa näkemystä. Aiheesta kirjoittivat niin lehtien omat toimittajat, asiantuntijat kuin tavalliset lukijatkin ja retorisia keinojakin oli useita: syyllistämistä, suostuteltua, tunteisiin vetoamista, sekä asiantuntijoilla ja kertomuksilla vakuuttamista. Puhuttelun kohteena olivat sekä naiset että miehet. Useissa kirjoituksissa kirjoittaja vaikutti olleen tietoinen siitä, että myös moni mies luki lehtiä, vaikka pääasiallinen lukijakunta koostuikin naisista. Pyrkimys oli vedota miehiin ja saada heidät käsittämään, miksi lapset ja vaimo tarvitsivat perheenisän huomiota, aikaa ja rakkautta. Toisaalta kirjoittajat pyrkivät vaikuttamaan myös naisiin, jotta nämä rohkeammin kannustaisivat miestä viettämään aikaa perheensä parissa. Joka tapauksessa pyrkimys vaikuttaa oli selvä.

Kotiliesi kirjoitti aiheesta enemmän kuin *Eeva*, mikä selittyy lehtien erilaisella luonteella. *Kotiliesi* oli perustamisestaan asti profiloitunut julkisen keskustelun muokkaajaksi ja aloitteentekijäksi.¹⁸⁷ Pyrkimys oli osallistua kotien onnen kehittämiseen, joten poissaolevat isät huolettivat erityisesti *Kotiliedessä*, olihan jatkuvasti töissä oleva isä vaaraksi kotien onnelle. *Eevan* identiteetti taas oli olla muodikas lehti kaupunkilaisnaisille ja lehti keskittyi enemmän seurapiirielämään ja kuuluisuuksiin.¹⁸⁸ *Eevakin* osallistui keskusteluun poissaolevista aviomiehistä, mutta painopiste oli enemmänkin aviomiehissä kuin isissä. Esimerkiksi vuonna 1947 julkaistussa artikkelissa ”Näkymätön aviomies” haastateltiin miehiä ja heiltä kysyttiin, miksi nämä olivat nykyisin niin paljon poissa kotoa. Artikkelin painotus oli kuitenkin vaimojen ja aviomiesten välisessä suhteessa, joten kyse ei varsinaisesti ollut lapsista ja vanhemmista.¹⁸⁹ Vakavamielisyys ja poliittisuus olivat erityisesti *Kotilieden* ominaispiirteitä, josta *Eeva* taas pyrki erottautumaan.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Malmberg 1991, 197–198.

¹⁸⁸ Malmberg 1991, 203–204.

¹⁸⁹ Tuulikki, ”Näkymätön aviomies” (art.). *Eeva* 12/1947.

¹⁹⁰ Malmberg 1991, 203–204.

3. Ihanteellisen isän jäljillä – Toveri, miehen malli ja moraalikompassi

Isyyteen tavallisesti liitetty roolit, auktoriteetti ja elättäjä, olivat siis selkeästi havaittavissa myös *Eeva* ja *Kotilieden* kirjoituksissa. Isille kuitenkin esitettiin muitakin rooleja ja tehtäviä, joista yksi hyvin keskeinen oli edellisen luvun lopussa mainittu toverin rooli. Useissa kirjoituksissa isiin viitattiin lasten ”toverina” ja vertaisena, ja näin teki myös Gustaff Mattssonin poika:

*Myöhemmin lasten varttuessa, tulee isän tinkiä auktoriteetistaan sen verran, että lapset pitävät häntä vertaisenaan, että he uskoutuvat hänelle kuin vanhemmalle veljelleen.*¹⁹¹

Myös Mattssonin omassa tekstissä toistui käsitys isästä toverina, leikkikaverina ja veljenkaltaisena hahmona. Hän mainitsi useita erilaisia tapoja viettää aikaa lasten kanssa esimerkiksi sunnuntaisin tai arkisten askareiden lomassa, mutta ”vastuu lapsen fyysisestä huollosta ja sen päivittäinen hoito kuuluu tietysti äidille”¹⁹². Ihanteellinen tilanne vallitsi hänenkin mukaansa silloin, kun lapsen ja isän välillä oli luottamuksellinen suhde ja isä leikki lapsensa kanssa vapaa-ajallansa. Myös Yhdysvalloissa aikakauslehdet ja vanhemmuusoppaat kannustivat isiä leikkimään lastensa kanssa ja toisaalta huomioivat isien olleen aiempaa osallistuvampia. Keskeistä oli kuitenkin se, ettei elättäjän rooli enää vuosisadan puolivälissä riittänyt.¹⁹³ Myös Mattssonin käsitys hyvästä isyydestä oli huomattavasti laajempi kuin vain elättäjä ja auktoriteetti:

*Jos isä todellakin välittää lapsistaan, voi hän itse luoda yllin kyllin tilaisuuksia päästäkseen läheiseen ja hyvään yhteisymmärrykseen heidän kanssaan. Tosin hänen huolenpitonsa silloin tulee ulottua muillekin aloille kuin perheen aineellisen hyvinvoinnin turvaamiseen.*¹⁹⁴

Mattssonin mukaan isän tuli siis itse aktiivisesti osallistua hyvän ja lämpimän suhteen luomiseen. Kuitenkin isän roolin korostaminen lapsen vertaisena toverina ja varsinaisen lapsenhoidon nimittäminen äidin tehtäväksi kuvastaa myös isän toissijaista vanhemmuutta.

¹⁹¹ Gustaff Mattsson siteeraa nimeltä mainitsematonta poikaansa artikkelissaan ”Isä ja lapsi” (art.). *Eeva* 2/1947.

¹⁹² Gustaff Mattsson, ”Isä ja lapsi” (art.). *Eeva* 2/1947.

¹⁹³ LaRossa 2011, 103–104.

¹⁹⁴ Gustaf Mattsson, ”Isä ja lapsi” (art.). *Eeva* 2/1947.

Suomalaista kosketuskulttuuria tutkineen Taina Kinnusen mukaan asiantuntijoidenkin keskustelussa on eri aikoina pyritty vetoamaan niin isien, äitien kuin lapsienkin etuun isyydestä puhuttaessa.¹⁹⁵ Isiin vetoaminen *Eevan* ja *Kotilieden* kirjoituksissa ei siis varsinaisesti ollut tavatonta. Keskeistä oli kuitenkin hyvän isyyden raamien laajentaminen – hyvä isä ei ole ainoastaan kurittaja, vaan myös leikkitoveri ja isät itsekin saivat tällaisesta isyydestä enemmän iloa. Esimerkiksi ”Tuulikin” artikkelissa ”Mies vaimonsa apuna” korostettiin ”uudentyyppisen avioliiton” iloja:

*Jos miehet vain käsittäisivätkin, miten paljon miellyttävää toveruutta he saavat irti uudentyyppisestä avioliitosta, miten paljon hauskempaa on olla lasten hoitaja ja leikkikumppani kuin heidän piiskaajansa, en usko, että kukaan viitsisi enää takertua vanhaan loruun ”miesten töistä ja naisten töistä”.*¹⁹⁶

Kontrastiparin käyttö argumentin tukena vahvisti negatiivisiksi ja positiiviseksi miellettyjä isäkäsityksiä, kun piiskaaja esitettiin negatiivisena kontrastina lasten leikkikumppanille ja hoitajalle.¹⁹⁷

Eevassa kirjoitettiin paljon erilaisista julkisuuden henkilöistä ja useammassa artikkelissa aiheina olivat näiden henkilöiden suhteet lapsiinsa.¹⁹⁸ Eräässä artikkelissa tyttäret kirjoittivat kuitenkin tavallisista ansiotyössä käyvistä vanhemmistaan. Neljästä vanhemmasta kaksi oli isä ja molempien tyttäret kuvailivat heidän olleen parhaita leikin ja viihdykkeen keksijöitä, vaikka he olivatkin paljon poissa kotoa. Molemmat isät viettivät kuitenkin aikaa lastensa kanssa esimerkiksi harrastaen, metsästäen tai iltaa viettäen erityisesti viikonloppuisin.¹⁹⁹ Isän kodinulkopuolinen ansiotyö ei siis välttämättä ollut uhka lasten ja perheen onnelle, jos isä vain muisti olla lapsilleen hyvä toveri. Tällaiset kuvaukset tavallisista isistä myös viittaisivat siihen, ettei isän toverin ihanne ollut lehtien itse kehrittelemä rooli, vaan tällaiset viittaukset pohjautuivat todellisiin elämään ja isiin.

Isän läheinen ja vertainen suhde lapsiin mahdollisti hänen roolinsa lastensa roolimallina ja eräänlaisena moraalisen kompassina. Isät, ja usein myös äidit, tekivät pitkiä työpäiviä ja heidän poissaolostaan oltiin huolissaan lasten kehityksen kannalta,²⁰⁰ mikä näkyi myös

¹⁹⁵ Kinnunen 2013, 68.

¹⁹⁶ Tuulikki, ”Mies vaimonsa apuna” (art.). *Eeva* 9/1949.

¹⁹⁷ Jokinen 2016, 365.

¹⁹⁸ Esimerkiksi Tuulikki, ”Tyttäret kertovat isistään” (art.). *Eeva* 12/1951.

¹⁹⁹ Jaanos, ”Tyttäret kirjoittavat vanhemmistaan”. *Eeva* 12/1954.

²⁰⁰ Kujala 2003, 191–194.

Eevan ja *Kotilieden* kirjoituksissa. Mattsson kuvaili toveruuden merkitystä lasten sukupuoli-identiteetille seuraavasti:

*Läsnäolollaan ja toveruudellaan, kuten näiden avulla syntyvien tunnesiteiden kautta, hänestä tulee muuan tärkeimpiä tekijöitä, jotka ratkaisevat, kehittyykö lapsen luonne toivottavan miehekkääksi tai naiselliseksi. Terve järki on aina tukenut sitä käsitystä, että poika tarvitsee miehen vaikutusta elämässään.*²⁰¹

Ilmaus ”terve järki” on hyvin tyypillinen retorinen keino, kun puhuja pyrkii häivyttämään oman roolinsa esitetyssä argumentissa. Puhuja siis esittää oman tulkintansa itsestään riippumattomana tosiasiana.²⁰² Näin toimimalla Mattsson puolusti argumenttiaan pojan tarpeesta miehen roolimalliin. Hän esitti, että luomalla toverillisen suhteen lapsiinsa isä vaikuttaisi merkittävästi lapsen sukupuoli-identiteettiin. Isän jatkuva poissaolo, liiallinen ankaruus ja heikko luonne taas saattaisivat hänen mukaansa aiheuttaa sen, että poika turvautuisi liiaksi äitiinsä ja kehittäisi epätoivottuja ”naismaisia” piirteitä. Näin Mattssonin mukaan hänen ”sielullissukupuolinen kehityksensä joutuu alttiiksi vakaville vaaroille”²⁰³. Myös ”K.H.” muistutti isien merkityksestä poikien sukupuoli-identiteetille:

*Isä auttaa poikaansa ajattelemaan ja toimimaan miehen tavoin ja vieläpä suojelee häntä äidin, tätien, isoäidin ja opettajattarien naismaiselta vaikutukselta. Puhuessaan ja työskennellessään isän kanssa poika oppii tuntemaan, millainen on mies, mitkä ovat hänen ihanteensa, mikä on taistelemisen arvoista ja mitä ei kannata murehtia.*²⁰⁴

Mattsson tai ”K.H.” eivät itse ei tarkentaneet, mitä nämä vakavat vaarat tai naismaiset piirteet ja vaikutukset olivat, mutta ajan maskuliinisuuden ihanteen mukaisesti miehen tuli olla ennen kaikkea niin henkisesti kuin fyysisestikin vahva.²⁰⁵ Vahvan, tunteitaan peittelevän, pystyvän ja kurinalaisen miehen ihanne oli voimistunut sotavuosina,²⁰⁶ mutta

²⁰¹ Gustaff Mattsson, ”Isä ja lapsi” (art.). *Eeva* 2/1947.

²⁰² Jokinen 2016, 351.

²⁰³ Gustaff Mattsson, ”Isä ja lapsi” (art.). *Eeva* 2/1947.

²⁰⁴ K.H., ”Isän ammatti” (pk.). *Kotiliesi* 20/1952.

²⁰⁵ Kivimäki 2010, 200–202; Ahlbäck 2014, 234.

²⁰⁶ Asepalvelus ja sota miellettiin jopa mieheyden huipuksi ja keskeisiksi rakennusaineiksi ideaaliselle maskuliinisuudelle. Kivimäki 2010, 200–202; Ahlbäck 2014, 233–235.

ihanteen juuret ulottuvat huomattavasti pidemmälle ja vahvan miehen mallin merkitys oli huomattava myös esimerkiksi teollistumisen ilmapiirissä.²⁰⁷

Voimakkaan miehen ideaalin merkitys ei suinkaan ollut vähentynyt jälleenrakennuksen vuosina, päinvastoin. Miehiltä vaadittiin edelleen kaikkia ihanteen mukaisia ominaisuuksia nostamaan Suomi jaloilleen sodan hävityksestä ja kantamaan vastuunsa perheensä hyvinvoinnista vaikeuksista huolimatta. Isien tuli pyrkiä kasvattamaan pojistaan ajan ideaalin mukaista karskeja miehiä, eikä karskiin mieheyteen kuulunut esimerkiksi itkeminen.²⁰⁸ Arkuus ja tunneherkkyys miellettiin lapsellisiksi piirteiksi, joista miehen tulisi opetella eroon. Tällaiset tunteet kytkeytyivät esimerkiksi pelkuruuteen, joka jokaisen vahvan miehen tulisi selättää, jotta hänestä kasvaisi isänmaata puolustava ihannemies.²⁰⁹ Tästä ihanteesta poikennut käytös, esimerkiksi tunneherkkyys, miellettiin usein ”akkamaisuudeksi”, mikä taas ei sopinut mieheyteen.

Vaikka Mattsson ja ”K.H.” eivät eritelleet mainitsemiaan naismaisia ja miesmäisiä piirteitä, on kuitenkin selvää, että sukupuolelle epätyypillinen käytös ja ominaisuudet olivat heidän mielestään epätoivottuja. Isän läsnäolo ja läheinen suhde lapseen ehkäisisivät epätyypillistä käytöstä ja vahvistaisivat toivottuja ominaisuuksia. Toisaalta taas äidin liiallisen vaikutuksen ja hellän kasvatuksen uskottiin tekevän miehistä heikkoja, mitä pelättiin myös Yhdysvalloissa.²¹⁰ Tämä ajatus näyttäisikin vaikuttaneen myös Mattssonin ja ”K.H.:n” kirjoitusten taustalla ja kirjoittajat pyrkivät puolustamaan omia näkemyksiään vetoamalla terveeseen järkeen ja toisaalta esittämällä pojan naismaisuuden negatiivisena ominaisuutena.

Tohtori Eero Rechartt esitti, että pojan tuli ensin kokea itsensä mieheksi, jotta hän voisi omaksua aikuisena aviomiehen ja isän roolit. Epäkypsät ja tunnekylmät isät estivät poikaa saavuttamasta tätä päämäärää ja vielä aikuisenakin kokivat itsensä epäonnistuneeksi isän silmissä ja miehenä ylipäänsä. Recharttin mukaan pojan tuli irtautua lapsenomaisesta riippuvuussuhteestaan äitiin ja toisaalta taas kokea isän hyväksyvän hänet ja antavan hänelle arvoa. Miehisestä alemmuudentunteesta kärsivä isä saattoi myrkyttää koko kodin ilmapiiriin, kun tämä korosti omaa maskuliinisuuttaan pitämällä poikansa tavallisia leikkejä akkamaisuutena tai lapsellisena. Toisaalta pojan tuli siis irtautua aikanaan äidistä ja

²⁰⁷ Ahlbäck 2014, 234.

²⁰⁸ Kivimäki 2010, 201.

²⁰⁹ Kivimäki 2014, 256.

²¹⁰ LaRossa 2011, 108.

lapsenkuudesta, mutta toisaalta isän tuli myös hyväksyä poikansa lapsellisuus, kun tämä oli vielä lapsi. Rechardt piti isän hyväksyntää hyvin olennaisena pojan kehitykselle, jotta tästä kasvaisi aikanaan ihanteellinen mies, isä ja aviomies. Epäkypsä ja omasta maskuliinisuudestaan epävarma isä taas olisi vakavasti vahingoksi poikansa kehitykselle.²¹¹

Rechardt'n näkemykset edustivat hyvin selkeästi vallinneita kehityspsykologisia näkemyksiä. Pojan tuli jo lapsena omaksua tuleva roolinsa perheen vastuunkantajana ja mieltää oma sukupuolensa hänelle luontevaksi. Omasta mieheydestään epävarma isä vahingoittaisi omien poikiensa sukupuolellista kehitystä ja tämä ylisukupolvinen mieheyden ristiriita taas olisi riski kaikille perheen miehille ja heidän avioliitoilleen. Avioliiton onnistuminen riippui paljon siitä, että miehet ja naiset hyväksyivät sukupuoliroolinsa ja toimivat niiden määäämien normien mukaisesti.²¹²

Kotiliedessä maisteri G.V. Weissenberg esitti murrosikäisiä poikia käsittelevässä artikkelissaan, että vanhempien kosketus oli tärkeää myös isommille poikalapsille:

*Silti hänessä on vielä paljonkin pikkupoikaa jälellä, hän joskus vielä suorastaan kaipaa hellyyttä ja läheistä suhdetta esim. äitiin, eikä pane pahakseen, vaikka isäkin joskus poikamaisen kovakouraisesti hyväilee, esim. panemalla kätensä pojan olkapäälle, ravistelemalla hänen päätänsä ja lyömällä hartioihin.*²¹³

Isän kosketus oli siis jotain hyvin maskuliinista eli kovakouraista ja karskia, ei varsinaisesti erityisen hellää, toisin kuin äidin kosketus. Hellyys ja hoiva olivat hyvin femininiseksi, äidilliseksi, miellettyä toimintaa,²¹⁴ mikä taas ei sopinut maskuliiniseen käytökseen, joten luonnollisesti isän ja pojan välisen kosketuksenkin tuli olla miehekästä. Erityisesti vanhempien poikien ja isän väliseen kosketukseen suhtauduttiin yleensäkin hyvin penseästi, kun taas tyttölapsia niin isät kuin äiditkin koskettivat vielä vanhempanakin.²¹⁵ Kinnunen esittää, että Suomessa lapsia on kasvatettu sukupuolirooleihin jo pienestä lapsesta saakka,²¹⁶ kuten myös Rechardt'n kirjoitus osoittaa. Toisaalta LaRossan tutkimissa

²¹¹ Tohtori Eero Rechardt, ”Huomispäivän kotien onni tämänpäivän kasvattajien käsissä” (art.). *Kotiliesi* 20/1955.

²¹² Yesilova 2009, 72.

²¹³ Maisteri G.V. Weissenberg, ”Murrosikäinen Pekka” (art.). *Kotiliesi* 2/1954.

²¹⁴ Äitiyden kategoriaan liitettiin usein jopa kaikki pehmeys ja eläväisyys yhteiskunnassa. Äitiys miellettiin jollain tasolla jopa epäpersoonalliseksi olomuodoksi, joka oli yksinomaisen hellää ja myönteistä. Nätkin 1997, 150–160.

²¹⁵ Kinnunen 2013, 70.

²¹⁶ Ibid.

vanhemmuusoppaissa Yhdysvalloissa psykiatrian ammattilaiset esittivät isän vahvan ja turvallisen kosketuksen jopa vahvistavan poikavauvan maskuliinisuutta.²¹⁷ Huomioitavaa on kuitenkin näiden oppaiden viittaus poikavauvoihin, ei vanhempiin lapsiin. Näyttäisi siis siltä, että vauvan syleileminen olisi ollut hyväksyttävämpää kuin esimerkiksi vanhemman poikalapsen halaaminen. On siis ymmärrettävää, miksi Weissenberg kuvaili isän kosketusta karskiksi ja kovakouraiseksi murrosikäisestä pojasta puhuttaessa. Monille lapsille isän kosketus saattoikin rajoittua ainoastaan fyysiseen kuritukseen. Vanhemman pojan koskettaminen ei siis ollut itsestään selvää ja se saattoi olla hyvinkin yleistä.²¹⁸ Tästä syystä onkin hyvin kiinnostavaa, että niinkin laajalevikkisessä lehdessä kuin *Kotiliedessä* isää kehoitettiin antamaan fyysistä hellyyttä murrosikäiselle pojalleen, vaikkakin kosketus esitettiin ajan ihanteiden mukaisesti karskin maskuliinisessa valossa.

Vaikka isien merkitystä korostettiin paljon poikien sukupuoli-identiteettiin osalta, isä miellettiin tärkeäksi myös tyttöjen kehitykselle. Ilana Aallon mukaan isiltä odotettiin elatuksen ja auktoriteetin lisäksi myös miehen mallina toimimista niin poikien kuin tyttöjenkin osalta. Tällainen ajatus oli osa vanhemmuuden psykologisoitumista 1900-luvun taitteessa, ja alan asiantuntijat kannustivatkin aktiivisesti isää panostamaan lastensa psyykkiseen ja fyysiseen kehitykseen.²¹⁹ Agraarisessa Suomessa poika oli tilan tulevaisuus ja turvasi vanhempiensa elannon, kun taas tyttäret aiheuttivat myötäjäisineen perheelle kuluja, joten tytön syntymä saattoi olla isälle pettymys.²²⁰ Toisaalta Kinnusen tutkimien muisteluaineistojen perusteella karskit isät saattoivat heltyä vain tyttölastensa edessä.²²¹ Näin esitti myös Katriina pakinassaan *Kotiliedessä*:

*Tytär on, varsinkin jos perheessä on poikia, yleensä isän heikko ja herkkä kohta, hänen suuri ylpeytensä.*²²²

Kirjoituksissa korostuivatkin myös isien ja tytärien väliset suhteet. Aiemmin esitellyssä lainauksessa Mattsson mainitsi, että isän myötävaikutuksella tytönkin piirteet kehittyisivät toivottavan naisellisiksi. Tytön kasvatuksen osalta hän kuvaili isän roolia seuraavasti:

Hänen tyttärtään kohtaan tuntemiensa tunteiden tulee olla laadultaan sellaisia, että ne ilmaisevat hänen nimenomaan antavan arvoa tälle tytölle.

²¹⁷ LaRossa 2011, 106–107.

²¹⁸ Kinnunen 2013, 67–68.

²¹⁹ Aalto 2012, 136.

²²⁰ Kinnunen 2013, 69.

²²¹ Kinnunen 2013, 70.

²²² Katriina, ”Isä ja tytär” (pak.). *Kotiliesi* 22/1955.

*ominaisuudessa. Isä saattaa tietenkin tytön ollessa pieni telmiä ja askarella hänen kanssaan aivan kuten hänen veljiensäkin kanssa, mutta isän tulee myös ottaa huomioon ja arvostaa erikoisesti hänen naisellisia ominaisuuksiaan.*²²³

Näiden naisellisten ominaisuuksien arvostamisella Mattsson tarkoitti esimerkiksi tytön kehumista suloiseksi, uuden mekon ihastelua tai arvostuksen antamista, kun joku muu osoitti tytölle kohteliaisuuksia.²²⁴ Selvästi isillä oli hänen mukaansa merkittävä rooli myös tyttöjen kehityksen kannalta, jotta työstä kasvaisi ajan ihanteiden mukainen nainen. Ihannenainen oli miehen tavoin henkisesti vahva, mutta myös siveä, moraalinen ja kuuliainen. Lisäksi hänen aviomiehensä ja lasten tuli aina olla etusijalla suhteessa hänen omiin haluihinsa tai vaikeuksiinsa.²²⁵ Tytön elämän korkeimmaksi kutsumukseksi miellettiin äitiys ja tämän kutsumuksen ympärille rakentui paljolti koko hänen kasvatuksensa, jonka tehtävä oli valmistella tyttöä tätä tehtävää varten.²²⁶

Sota oli vaikuttanut osaltaan myös naisihanteisiin ja sota-ajan naiselta odotettiin ankaraa työmoraalia, vahvaa ruumista ja korkeaa hengellistä moraalia²²⁷. Tytöistä pyrittiin kasvattamaan karaistuneita ja rohkeita naisia²²⁸, jotka jaksaisivat tehdä oman osansa sota-ponnisteluista. Toisaalta raatajanaisen ihanteen rinnalla vaikutti kotiäidin ihanne, jonka mukaisesti nainen oli myös taitava ja rationaalinen kodinhoitaja.²²⁹ Jälleenrakennusajana naisten ponnisteluja tarvittiin edelleen, mutta uurastamisen jäljet eivät saaneet näkyä. Naisen tuli olla aina huoliteltu, iloinen, virkeä, mutta toisaalta uurastaa perheensä ja aviomiehensä vuoksi.²³⁰ Isän tehtävä oli tukea tytön kasvua näihin moninaisiin ihanteisiin, hyvin saman tapaan kuin poikienkin kasvua ihanteellisiksi miehiksi. ”Katriinan” pakina *Kotiliedessä* valottaa hieman lisää isän roolia tytön kehitykselle:

Mutta on niitäkin isiä, joilla jatkuvasti elää suhde tyttäriin. Miten paljon tämä merkitsee jo tänään ja vielä enemmän tyttären vastaiselle kehitykselle,

²²³ Gustaff Mattsson, ”Isä ja lapsi” (art.). *Eeva* 2/1947.

²²⁴ Ibid.

²²⁵ Kivimäki 2010, 199–200; Männistö 2003, 161.

²²⁶ Männistö 2003, 132.

²²⁷ Hengellisellä moraalilla viitataan ihanteeseen, jonka mukaisesti nainen on siis hurskas, siveä ja kuuliainen. Männistö 2003, 161.

²²⁸ Vahvalla suomalaisella naisella on kuitenkin jo pidempään ollut merkittävä rooli esimerkiksi suomalaisissa nationalismissa. Ks. Markkola 2002.

²²⁹ Männistö 2003, 124.

²³⁰ Männistö 2003, 214.

*isä tuskin saattaa kuvitella. Hän luo tyttärelleen kuvan elämästä hyvänä, kauniina ja luotettavana tai rikkinäisenä ja petollisena.*²³¹

”Katriinan” mukaan isän rooli tyttären mieskuvan muodostumiselle oli siis huomattava. Pakinan keskiössä oli etäisen isän ongelma ja kirjoittajan mukaan lasten ja isän välinen suhde saattoi jäädä hyvin etäiseksi, jos mies antoi työelämän ja kiireiden ”niellä hänet”.²³² Hyvä ja tasapainoinen isä siis kehitti tyttärelle positiivista kuvaa miehistä ja elämästä ylipäänsä, kun taas kunniaton isä loi hänelle negatiivisia malleja. Näin esitti myös Rechartt, joka painotti isän merkitystä tyttöjen avioliittokäsityksille. Epäkypsän isän kasvatettava tytön käsitys koko miessukupuolesta saattoi kehittyä negatiiviseksi ja tuleva avioliitto olisi hyvin onneton. Naisena hänelle saattoi kehittyä miehekkäitä piirteitä, jos hänen isänsä oli halveksinut häntä naismaisista piirteistä, joten perheenäitinä hän keskittyi enemmän uraansa kuin lapsiinsa. Tällaisen toiminnan Rechartt mielsi hyvin negatiiviseksi, olihan äidin tärkein tehtävä keskittyä lapsiinsa ja aviomieheensä.²³³ Myös ”K.H.” huomioi isän vaikutuksen tyttöjen kehitykselle:

*Tyttäreensä ensimmäinen poikaystävä on isä, joka helposti voi auttaa häntä käyttäytymään luonnollisesti ja joustavasti miesten läsnäollessa. Ylistämällä ensimmäistä kakkua, jonka tytär on leiponut, ja ihailemalla pukua, jonka hän on itse ommellut, isä opettaa tytärtä tuntemaan kiinnostusta kodinhoitoon ja niihin tehtäviin, joita miehet toivovat vaimojensa taitavan. Isä on tyttärensä ensimmäinen miesihanne. Mikäli isä on sen arvoinen, tyttären avioliiton voi odottaa muodostuvan onnelliseksi, sillä hän ei lakkaa ihailemasta aviomieheensä niitä miehekkäitä ominaisuuksia, joita hän ihaili omassa isässään.*²³⁴

”K.H.” oli siis samaa mieltä Mattssonin kanssa siltä osin, että antamalla arvoa tyttärensä naisellisille ominaisuuksille hän kasvattaisi tyttärestään myös hyvää vaimoa tämän kasvettua naiseksi. Liian täydellinen isäkuva taas voisi ”Katriinan” mukaan vaikuttaa siihen, ettei tyttö kelpuuttaisi ketään puolisoikseen, koska isän antama kuva miehistä oli epärealistinen.²³⁵ Saman ongelman vaikuttaisi huomioineen myös Mattsson, joka kehotti isiä

²³¹ Katriina, ”Isä ja tytär” (pak.). *Kotiliesi* 22/1955.

²³² Ibid.

²³³ Tohtori Eero Rechartt, ”Huomispäivän kotien onni tämänpäivän kasvattajien käsissä” (art.). *Kotiliesi* 20/1955.

²³⁴ K.H. ”Isän ammatti” (pk.). *Kotiliesi* 20/1952.

²³⁵ Katriina, ”Isä ja tytär” (pak.). *Kotiliesi* 22/1955.

toisaalta välttämään liiallista ritarillisuutta tyttäriään kohtaan. Ihannetilanteessa tällaiset kehut ja huomionosoitukset muodostivat vain osan isän ja tyttären välisestä suhteesta.²³⁶

Lapsuuden kokemusten korostaminen tulevalle avioliitolle oli olennaista 1950-luvun taitteen kasvatuskäsityksissä. Tytön tuli jo lapsena kokea saavansa arvoa naisellisista ominaisuuksistaan, jotta hän voisi aikuisena omaksua luontevasti äidin roolin. Nimenomaan tässä kehityksessä isällä oli keskeinen rooli myös kasvatopsykologian ammattilaisten mielestä. Onnellisen ydinperheen ihanne riippui siitä, että sekä miehet ja naiset olivat jo lapsena omaksuneet ihanteelliset sukupuoliroolit ja mielsivät ne luonteviksi.²³⁷ *Eevan* ja *Kotilieden* kirjoitukset aiheesta olivat siis samassa linjassa aikalaisten kasvatuskäsitysten ja ydinperheen ihanteen kanssa. Laajemmalla tasolla keskustelu tyttöjen ja poikien sukupuolikehityksestä liittyi huoleen avioerojen yleistymisestä, koska kasvatuskäsitysten mukaan naisten ja miesten sukupuoli-identiteetti oli keskeinen rakennusaine onnellisen kodin luomisessa. Jos nämä edellytykset eivät täyttyneet ja vanhemmat eivät hyväksyneet sukupuoliroolejaan, kotielämä muodostuisi ongelmalliseksi ja riski myös avioerolle oli suurempi.²³⁸

Tyttären sukupuoli-identiteetin kehityksen tukemisen lisäksi isän tehtävä oli toimia tyttärensä moraalin vartijana, eräänlaisena moraalisenan kompassina. Nimimerkillä ”M.K.H.” *Kotiliedessä* pakinoi isä, jolla oli ”ihmeen välitön, luonnollinen suhde tyttärensä”²³⁹. Kirjoittaja kertoi 17-vuotiaan tyttärensä uskoutuneen hänelle, kun hänen ystäväpoikansa oli suudellut häntä. Tytär tiedusteli isältään, olivatko hänen mielestään tällaiset hyväilyt sopivia ja isä vastasi hänelle:

*Minä olen oikeastaan hyvin iloinen siitä, että minulla on tytär, josta pojat pitävät. Niinhän äidistäsikin pidettiin. Mutta hyväilyihin minä kehoittaisin sinua suhtautumaan pidättyvästi.*²⁴⁰

Isän mukaan tyttären tuli aina pitää huoli omasta itsekunnioituksestaan ja säilyttää näin myös vastapuolen kunnioitus häntä kohtaan. Hänen mukaansa tyttären äiti ei ollut antanut ”jokaisen ohikulkijan taputtaa itseään”²⁴¹, vaan oli säästänyt itseään isää varten. Myöhemmin tytär lähestyi isäänsä tiedustellakseen tämän mielipidettä alkoholiin, josta isä

²³⁶ Gustaff Mattsson, ”Isä ja lapsi” (art.). *Eeva* 2/1947.

²³⁷ Yesilova 2009, 71–72.

²³⁸ Yesilova 2009, 71–72.

²³⁹ M.K.H., ”Isä ja tytär keskustelevat pojista” (pak.). *Kotiliesi* 13–14/1948.

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Ibid.

kehotti tyttärtään kieltäytymään kohteliaasti, koska hänen mukaansa se ajoi nuoret usein holtittomuuteen.²⁴² Isä toimi tyttärensä moraalisenä kompassina muistuttaessaan tätä pidättyväisyydestä hellyydenosoituksiin ja alkoholinkäyttöön liittyen. Alkoholin ja lähentelyjen sallimisen miellettiin usein johtavan jopa tytön moraalisen rappioon, koska naisen kunnia ja moraali eivät rakentuneet ainoastaan hänen neitsyytensä, vaan myös tekojensa ja maineensa kautta. Suomalaisia nuorten naisten oppaita tutkineen Tiina Männistön mukaan naisen tuli rakentaa itselleen sellainen naisruumis, jonka muutkin uskoivat koskemattomaksi.²⁴³ Turmiollinen käytös taas saattoi oppaiden mukaan johtaa neitsyyden menettämiseen ja aviottomaan lapseen eli varsinaiseen turmioon. Naisen kunniaa testattiin jatkuvasti erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, kuten kirjoittajan tyttären kuvailemassa tilanteessa, joissa naisen tuli aina säilyttää itsehillintänsä ja kunniansa.²⁴⁴ Tähän ajatustapaan viittaa myös isän vastaus tyttärelleen, kun tämä kehotti tätä säilyttämään itsekunnioituksensa ja siten vastapuolen kunnioituksen.

Naisten höltynyt seksuaalimoraali oli huolettanut suomalaisia jo sota-aikana,²⁴⁵ eikä keskustelu aiheesta laantunut sotien jälkeenkään.²⁴⁶ Aihe oli *Eevassa* ja *Kotiliedessä* toistuvasti esillä ja esimerkiksi ”Leelia” ja ”Isoäiti” muistuttelivat jatkuvasti nuoria tyttöjä turmion eli esiaviollisen tai avioliiton ulkopuolisen seksin vaaroista.²⁴⁷ Pakina isän ja tyttären juttutuokiosta kytkeytyy siis laajempaan lehtien diskurssiin naisten ja tyttöjen seksuaalimoraalista. Kirjoituksen pyrkimys ei siis välttämättä ollutkaan korostaa isän ja tyttären välistä suhdetta, vaan muistuttaa nuoria naisia pidättyväisyyden merkityksestä. Kirjoitus saattoi olla myös isille kohdistettu kehoitus huomioda tyttäriensä sukupuolikasvatus. Psykologisoituneiden kasvatuskäytösten myötä lapsi ymmärrettiin yksilölliseksi ihmiseksi, jonka henkistäkin kasvua vanhempien tuli tukea.²⁴⁸ Tällaiseen kasvatukseen kuului myös lapsen sukupuolisuuden huomioiminen.²⁴⁹

Pakinan isä oli toisaalta hyvillään tyttärensä saamista huomionosoituksista, mutta toisaalta muistutti tätä hyveellisestä käytöksestä ja pidättäväisyyden hyvistä puolista käyttäen esimerkkinä tämän äitiä. Vaikka naisen tuli olla siveä, hänen kuitenkin odotettiin

²⁴² M.K.H., ”Isä ja tytär keskustelevat pojista” (pak.). *Kotiliesi* 13–14/1948.

²⁴³ Männistö 2003, 147–148.

²⁴⁴ Männistö 2003, 148.

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ Asiaan vaikuttivat esimerkiksi kuuliaisuutta ja moraalista siveyttä korostava koulukasvatus ja uskonnollisuuden korostuminen sotavuosina ja sotien jälkeen. Kivimäki 2010, 200.

²⁴⁷ Esimerkiksi Isoäidin vastaus nimimerkille ”Ilona”, Isoäidin kirjeenvaihto. *Kotiliesi* 8/1946.

²⁴⁸ Tähtinen 1992, 184.

²⁴⁹ Yesilova 2009, 71.

miellyttävän miesten silmää kauniilla ulkonäöllään,²⁵⁰ jotta hän pääsisi aikanaan naimisiin ja saisi lapsia eli täyttäisi näin naiseuden korkeimman kutsumuksensa. Ilmaisemalla ilonsa näistä huomionosoituksista isä kuitenkin toimi juuri, kuten Mattsson oli artikkelissaan isää kehottanut toimimaan ja antoi arvoa tyttärensä naisellisille ominaisuuksille. Toisaalta liiallinen keimailukaan ei ollut toivottavaa²⁵¹ ja Rechardtkin varoitteli epäkypsän isän saattavan aiheuttaa sen, että tyttö hakisi hyväksyntää muilta miehiltä, koska ei ollut saanut huomiota isältään.²⁵² Kirjoitusten perusteella isän vaikutus tytön kehitykseen miellettiin siis kolmiosaiseksi: isä oli tytön moraalinen kompassi, miehen malli ja tuki naiseksi kasvussa. Hyvä isä oli tyttärelleen kaikkea kolmea.

Toisaalta Mattsson korosti, että isän tulisi antaa arvoa lapsilleen ennen kaikkea inhimillisinä olentoina, jotka ansaitsivat hänen aikaansa ja huomiotaan, ei ainoastaan tyttöinä tai poikina.²⁵³ Kuitenkin esitellyissä *Kotilieden* ja *Eevan* kirjoituksista on hyvin selvästi havaittavissa, että isien merkitys lapsen kehitykselle ja erityisesti sukupuoli-identiteetille miellettiin olennaiseksi. Mattssonin kirjoitus oli sinänsä hyvin ajankohtainen, koska kysymys isien ja poikien välisistä suhteista puhututti erityisesti 1950-luvulta alkaen. Isien ja äitien vaikutuksen korostaminen lapsen moraaliseen kehitykseen oli Suomessa osa esimerkiksi Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliiton edistämää mentaalihygieniää. Pyrkimys oli parantaa väestön laatua ja esimerkiksi nuorisorikollisuus oli ajankohtainen puheenaihe 1950-luvulla. Selityksiä lasten poikkeavalle käytökselle etsittiinkin vanhemmista. Brittiläisen John Bowlbyn psykoanalyttiset ja psykodynaamiset selitysmallit olivat hyvin suosittuja Suomessa 1950-luvulle tultaessa. Bowlby korosti ennen kaikkea äidin intensiivistä hoivaa lapsen kehitykselle, kun taas isän tehtävä oli tarjota puitteet tälle suhteelle. Isä ei siis Bowlbyn ja Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliiton opeissa ollut erityisen keskeinen hahmo, vaan lähinnä taustahahmo, vaikka *Eevan* ja *Kotilieden* kirjoituksissa isän merkitystä lapsen kehitykselle korostettiin.²⁵⁴

Mentaalihygieenisillä opeilla oli erityisasema myös *Kotiliedessä*, jossa julkaistiin usein esimerkiksi Martti Paloheimon kirjoituksia. Paloheimo oli psykiatrian erikoislääkäri ja toimi Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliiton mentaalihygieenisen toimiston

²⁵⁰ Männistö 2003, 201–205.

²⁵¹ Männistö 2003, 161.

²⁵² Tohtori Eero Rechardt, ”Huomispäivän kotien onni tämänpäivän kasvattajien käsissä” (art.). *Kotiliesi* 20/1955.

²⁵³ Gustaf Mattsson, ”Isä ja lapsi” (art.). *Eeva* 2/1947.

²⁵⁴ Yesilova 2009, 51–68.

johdossa.²⁵⁵ Myös *Eevassa* julkaistiin Paloheimon artikkeli ”Äidinrakkauden varjopuolia”, jossa Paloheimo painotti äidin rakkauden merkitystä lapsen koko identiteetille, mutta toisaalta varoitteli liiallisen rakkauden vahingollisuudesta.²⁵⁶ Keskustelu isän vaikutuksesta tyttöjen ja poikien kehitykselle siis kytkeytyi *Eevassa* ja *Kotiliedessä* niin huoleen seksuaalimoraalin löystymisestä, mentaalihygieniasta kuin avioeroistakin.

Luvuissa 1 ja 2 analysoidut avustava isä, elättäjäsä ja auktoriteetti sekä tässä luvussa esitellyt isät eli toverit ja roolimallit, muodostavat yhdessä *Eevassa* ja *Kotiliedessä* esitetyn ihanteellisen isän. Ihanteellinen isä oli ominaisuuksiltaan kunniallinen ja oikeamielinen. Hän kantoi vastuun perheensä elannosta, mutta toisaalta auttoi vaimoaan kodin- ja lastenhoidossa tarvittaessa. Miehenä hän oli karski ja henkisesti vahva eli ajan maskuliinisuuden ihanteiden mukainen. Isänä lapsilleen hän oli auktoriteetti, leikkitoveri, uskottu ja miehen malli. Pojistaan ja tyttäristään hänen tuli kasvattaa ihanteellisia miehiä ja naisia omalla esimerkillään. Kaikkein tärkeintä oli kuitenkin se, että isä oli läsnä ja antoi huomiotaan lapsilleen.

Varsinaisia eroja isyyteen liitetyissä ihanteissa ei *Kotiliedessä* ja *Eevassa* esiintynyt. Molempien lehtien kirjoitusten taustalla näyttäisi vaikuttaneen huoli isän poissaolosta ja sen vaikutuksista lapsen kehitykselle. Lehdet siis kritisoivat poissaolevia ja välinpitämättömiä isiä ja näkemystä puolustettiin kategorisoimalla läsnäolevat isät positiivisiksi isyyden malleiksi. Kyse ei kuitenkaan ollut siitä, etteikö perheensä elättävä mies olisi ollut hyvä isä. Huomioitavaa on kuitenkin se, ettei tällaista isyyttä yksistään mielletty ihanteelliseksi, vaan ihanteellinen isä omaksui hyvin monenlaisia rooleja, joista yksi oli elättäjä.

Isyystutkimuksissa on usein pyritty hahmottamaan isyydestä selkeitä historiallisia kehityskulkuja ja ajateltu, että tietyiltä ajanjaksoilta voitaisiin erottaa selvästi kunkin aikakauden ”hegemoninen isä”.²⁵⁷ Esimerkiksi Jouko Huttunen on todennut, että isiä on aina ollut erilaisia, mutta oleellista on se, millaiseksi isyys on mielletty kulttuurisella ja yhteiskunnallisella tasolla. Isät eivät siis suinkaan ole välttämättä omaksuneet tätä isyyksmallia automaattisesti, mutta heidän elinaikanaan olisi vallinnut tietty isyyskäsitelmä, joka näyttäytyi heille kuitenkin tietyllä tapaa itsestään selvänä.²⁵⁸ Tarkasteleman *Eevan* ja *Kotilieden* kirjoituksetkin osoittavat, että isiä oli hyvin erilaisia ja moni isä saattoi vaihdella rooliaan

²⁵⁵ Yesilova 2009, 51–68.

²⁵⁶ Martti Paloheimo, ”Äidinrakkauden varjopuolia” (art.). *Eeva* 2/1950.

²⁵⁷ Huttunen 1999, 170–172.

²⁵⁸ Huttunen 1999, 170–178.

esimerkiksi lapsen iän mukaan tai olla samaan aikaan sekä kiireinen elättäjässä että hellä ja osallistuva isä. Aineistoni kattaa kaksi laajalevikkistä naistenlehteä ja niiden kirjoitukset ovat hyvin mielenkiintoisia, koska ne kannustivat monissa tapauksissa ”poikkeavaan” isyyteen. Miksi lehdet toimisivat näin, jos käsitykset isyydestä olivat niin päivänselviä? Naistenlehdet ja media ylipäänsä sekä toistavat että rakentavat todellisuutta eli lehdet kirjoittivat jo olemassa olevista isistä ja isyyuskäsityksistä. Kirjoittamalla erilaisista isän rooleista lehdet myös aktiivisesti osallistuivat ihanteellisen isyysmallin luomiseen.

Kirjoitusten perusteella luonnehdinta sotienjälkeisestä isästä ainoastaan etäisenä, autoritäärisenä ja passiivisena elättäjäsänä on hyvin kapea. Olivatko kulttuuriset ja yhteiskunnalliset ihanteetkaan siis niin yksiselitteisiä kuin on ajateltu? Sotienjälkeinen lainsäädäntö kyllä tuki passiivisen isän roolia sinänsä, mutta lainsäädäntö ei aina vastaa arkista elämää. Isät määriteltiin lasten laillisiksi holhoojiksi aina 1930-luvulle saakka, vaikka ideologisella ja kulttuurisella tasolla äidin tehtävä oli huolehtia lapsista.²⁵⁹ Vaikka laki ei siis varsinaisesti yhteiskunnan näkökulmasta odottanut isiltä muuta kuin elatusta, se ei automaattisesti tarkoita, että kulttuurillisesti näin olisi ollut.

Nähdäkseni elättäjäsän ihanne ei korvannut muita ihanteita, vaan käsitys ihanteellisesta isästä laajeni. ”Isoäidin” kuvailema muutos perheen auktoriteetista kohti toveri-isää ei siis ollutkaan varsinaisesti mikään kehityskulku aiemmasta isyysmallista ja ihanteesta seuraavaan, vaan nämä mallit esiintyivät rinnakkain ja jälleenrakennusajan isän odotettiin omaksuvan hyvin monipuolisia rooleja. Käsitykset ihanteellisesta isästä kytkeytyivät myös ajankohtaisiin keskusteluihin esimerkiksi seksuaalimoraalista tai avioeroista. Avustava isä ehkäisisi avioeroja, auktoriteetti-isä tekisi lapsista miellyttävämpiä ja hyvin kasvatettuja, roolimalli-isä parantaisi tyttären mahdollisuuksia onnelliseen avioliittoon ja niin edelleen. Käytännössä siis ihanneisä saattoi riippua myös kontekstista tai kirjoittajasta, joten yksittäistä hallitsevaa ihannetta, kuten elättäjäsää ei ollut aineistosta hahmotettavissa.

Suomalaisia elokuvia pro gradussaan tutkinut Elisa Lehtinen havaitsi, että elokuvissa esitettiin hyvin monipuolisia isiä. Nämä isät eivät olleet ainoastaan perheensä elättäjiä ja ylimpiä auktoriteetteja, vaan osallistuivat lapsensa kasvatukseen ja välittivät lapsistaan syvästi.²⁶⁰ Myös LaRossa esittää, että isien odotettiin toimivan niin elättäjinä,

²⁵⁹ Korhonen 1999, 81.

²⁶⁰ Lehtinen 2011, 79.

roolimalleina kuin tovereinakin. Hyvä isä oli kaikkea kolmea, joten nämä ihanteet eivät siis kilpailleet keskenään, vaan enemmänkin nivoutuivat toisiinsa.²⁶¹ Lehtisen mukaan se, että elokuvissa esitettiin niin monipuolisia isätyyppejä, kuvastaa myös isyyskäsitysten olleen aivan yhtä monipuolisia.²⁶² Analysoimieni *Eevan* ja *Kotilieden* kirjoitusten valossa todella näyttää siltä, että lehdissä esitetty ihanteellinen isä yhdisteli hyvin monipuolisia rooleja, mikä kuvastaa sekä itse isien että kulttuuristen isyysihanteiden olleen hyvin moninaisia myös jälleenrakennusajan Suomessa, ei ainoastaan nykyisin ”uudesta isästä” puhuttaessa.²⁶³

²⁶¹ LaRossa 2011, 101.

²⁶² Lehtinen 2011, 79.

²⁶³ Ks. esim. Huttunen 1999, s. 185–188.

4. ”Miksei isä tule kotiin?” – Eroisät ja isättömyys

Ihanteellisiksi miellettyjen isien ja isyyshäviöiden lisäksi lehdistössä esiintyi myös toisenlaisia isä. Isättömyys, alkoholismi ja avioerot olivat lehdistössä toistuvia teemoja ja ne kytkyivät ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Moni sodasta palannut mies kärsi erilaisista sotatraumoista ja pyki turruttamaan tunteensa esimerkiksi alkoholin avulla.²⁶⁴ Avioerot yleistyivät jatkosodan päättymisen jälkeen, mutta määrä tasoittui 1950-luvulle tultaessa. Syiksi esitettiin niin sota-ajan pika-avioliittoja kuin höltynyttä moraaliakin.²⁶⁵ Toisaalta nykytutkimuksen valossa vaikuttaisi siltä, että niin sotilaiden kuin naistenkin sotatraumat aiheuttivat ongelmia avioliitoissa.²⁶⁶ Sota oli erottanut miesten ja naisten kokemusmaailmat toisistaan ja arkeen palaaminen tuotti vaikeuksia monissa perheissä.²⁶⁷

Kysymykset avioeroista ja naisten moraalista oli huomioitu *Kotilieden* toimituksen neuvottelukunnassa ja lehti asemoituikin vastustamaan avioeroja jo sotavuosina. Erityisesti helsinkiläisessä säätykodissa kasvanut ja harras kristitty Katri Bergholm eli ”Isoäiti” ansioitui avioerojen moraalikysymysten tuomarina. Kristilliset arvot olivatkin hyvin keskeisiä niin Bergholmin kolumneissa kuin kirjeenvaihtopalstallakin. Niin kirkollisessa avioliittoneuvonnassa kuin jälleenrakennusajan lehdistön luomassa narratiivissakin²⁶⁸ naisten odotettiin olevan ymmärtäviäisiä ja kärsivällisiä miestensä suhteen.²⁶⁹ Samanlainen retoriikka oli hyvin keskeistä myös Bergholmin vastauksissa. Ainoastaan alkoholismi ja miehen epäkunniallinen luonne olivat ymmärrettäviä syitä hakea avioeroa, jos nainen oli kuitenkin jo tehnyt kaiken mahdollisen parantaakseen miehensä pahat tavat.²⁷⁰ Nimi-merkki ”Annikki” oli luonnehtinut yhteiselämää miehensä kanssa kylmäksi ja rakkaudettomaksi. ”Isoäiti” argumentoi avioeroa vastaan seuraavasti:

Ja kuitenkin, jos nyt jättäisit hänet ja riistäisit siten lapsiltanne rakastavan isän, luulen, ettet koskaan saisi tunnonrauhaa. Perhe on ehjä käsite, siihen kuuluvat äiti, isä ja lapset. Sitä ei voi särkeä tuottamatta lapsille suurta vahinkoa ja kärsimystä. Heiltä otetaan pois usko onnellisen elämän

²⁶⁴ Kivimäki 2010, 193.

²⁶⁵ Malinen 2018, 113–114.

²⁶⁶ Malinen 2018, 116.

²⁶⁷ Kivimäki 2010, 192.

²⁶⁸ Holmila 2008, 11.

²⁶⁹ Malinen 2018, 118–119.

²⁷⁰ Aunila 2020, 149–150.

*mahdollisuuteen ja sisäisesti haavoittuneina he menevät ulos elämään. Et-hän tahtoisikaan tällaista kohtaloa lapsillesi?*²⁷¹

Vastauksessaan ”Isoäiti” pyrki vetoamaan ”Annikin” omaantuntoon ja kysyi hyvin syylistäväänkin sävyyn, eihän äiti haluaisi tuhota lapsiltaan koko näiden elämän perustaa. Argumentti oli siis hyvin asenteellinen, koska käytännössä ”Annikin” vastaus ei voisi olla muuta kuin kieltävä. ”Isoäidin” vastaus kuvaa osuvasti vallinneita ihanteita ydinperheen eheydestä ja sen merkityksestä lapsen kehitykselle.²⁷² Vanhemmuus ja avioliitto rinnastettiin usein toisiinsa 1950-luvun kasvatustieteellisissä käsityksissä. Ihanteellinen kasvuympäristö vallitsi, kun vanhemmat olivat onnellisia. Onnellinen ydinperhe taas kuvasti yksilöiden sopeutumista koko yhteiskuntaan ja osoitti heidän yhteiskuntakelpoisuutensa.²⁷³ Riitaisa tai avioeron myötä särkynyt koti taas vaaransi lapsen kehityksen. Avioerot eivät siis olleet enää vain yksityisiä ongelmia, vaan ne miellettiin myös yhteiskunnalliseksi katastrofiksi.²⁷⁴ Kasvatuskysymykset olivat hyvin keskeisiä *Kotiliedessä*, joten on luonnollista, että muodikkaat ja mentaalihygieenisesti värittyneet kasvatuskäsitykset olivat lehdessä suosittuja. Ydinperhettä tärkeyttä korostaneet alan pioneerit kirjoittelivatkin lehteen ahkerasti.²⁷⁵

Avioeron ongelmallisuus oli keskeistä myös *Eevassa*, mutta aihetta lähestyttiin hieman erilaisista lähtökohdista kuin *Kotiliedessä*. *Eevassa* keskiössä olivat enemmänkin itse parisuhde ja sen kompastuskivet, pelastuskeinot ja toisaalta erilaiset tarinat avioeroista.²⁷⁶ Siinä missä *Kotiliedessä* keskusteltiin erityisesti avioeron katastrofaalisuudesta, *Eevassa* pyrittiin esittämään enemmän selityksiä erojen yleistymiselle ja toisaalta tapoja pelastaa avioliitto. Molemmissa lehdissä avioerojen vastustaminen oli siis keskeinen teema, mutta lähtökohdat olivat hieman erilaiset. Aiheesta kirjoitettiin *Eevassa* vähemmän 1950-lukua

²⁷¹ Isoäidin vastaus nimimerkille ”Annikki”, Isoäidin kirjeenvaihto. *Kotiliesi* 10/1946.

²⁷² Yesilova 2009, 49–71.

²⁷³ Yesilova 2009, 70–71.

²⁷⁴ Yesilova 2009, 68–74.

²⁷⁵ Yesilova 2009, 61.

²⁷⁶ Esimerkiksi vuonna 1947 julkaistiin piispa E.G. Gulinin haastattelu, jossa hän pohdiskeli avioliiton kompastuskiviä. E.G. Gulin, ”Avioliiton kompastuskivet” (haastattelu). *Eeva* 12/1947.

lähestyttäessä,²⁷⁷ mikä selittyy esimerkiksi avioerojen määrän tilastollisella tasoittumisella.²⁷⁸

Vastauksissaan avioeroja vankasti vastustanut ”Leelia” eli Elsa Soini korosti niin ikään avioeron vahingollisuutta lapsille. Nimimerkki ”Onneton Ilonka” oli 23-vuotias nuori nainen, jolla oli suhde perheelliseen mieheen. Suhde aiheutti hänelle suurta kärsimystä, eikä miehellä vaikuttanut olevan aikomusta jättää perhettään. Vaikka ”Onneton Ilonka” tätä sinänsä toivoikin, hän ei toisaalta olisi halunnut omalletunnolleen tätä taakkaa. ”Leelia” vastusti ehdottomasti sitä vaihtoehtoa, että mies hylkäisi perheensä:

*Naisina he [toiset naiset] jo vaistomaisesti (kuten sinä nyt) pelkäävät ottaa omalletunnolleen vaimon särkyneen onnen ja ennen kaikkea pienten, viat-
tomien lasten turmeltuneen elämän. Sillä avioerolapset ovat sääliittäviä
olentoja, joilta on riistetty normaali koti ja isän tuki ja rakkaus.*²⁷⁹

”Leelia” oli siis samaa mieltä ”Isoäidin” kanssa siitä, että isän menettäminen avioeron yhteydessä oli lapsille järkyttävää ja lopullista, joten sitä tuli välttää kaikin keinoin. Avioeron ja isän riiston vaikutuksia lapsiin ”Isoäiti” pohdiskeli vuonna 1945 kolumnissaan ”Aiotko erota?”. Hänen mukaansa lasten avioliittokäsitys muodostuisi kepeäksi, jos vanhemmat olivat eronneet.²⁸⁰ Näin esitti myös lastenlääkäri Gunvor Vuoristo artikkelissaan ”Avioero koskee lapseen”, jonka mukaan lapsen tulevan avioliiton onnistuminen oli pitkälti varhaislapsuuden kokemusten varassa.²⁸¹ Lapsuuden kokemusten merkityksen korostaminen oli hyvin tyypillistä 1950-luvun kasvatuskäsityksissä. Kaikki lapsuudessa koetut järkytykset, jollainen siis avioerokin oli, vaikuttaisivat lapsen kehitykseen dramaattisesti.²⁸² ”Isoäidin” mukaan ilman äitiä ja tämän hoivaa lapsi näivettyisi, mutta toisaalta lapset rakastivat myös isäänsä.²⁸³ Äidin hoivan puute oli siis huomattavasti

²⁷⁷ Vuonna 1948 Eevassa julkaistiin artikkeli ”Tyytyväinen aviovaimo”. Artikkelin ingressissä mainittiin onnettomien avioliittojen olleen niin keskeisiä aiemmissa numeroissa, että puheenvuoro haluttiin vaihtelun vuoksi antaa onnellisillekin naisille. Ingressin mukaan yhteiskunnan epäkohdat herättivät enemmän keskustelua, kun taas tavalliset ja tyytyväiset aviopuolisot unohtuivat helpommin ja lehti oli omien sanojensa mukaan tullut liioitelleeksi onnettomien avioliittojen yleisyyttä. Hieman itseironinen ingressi kuitenkin myös toisaalta osoitti, että lehti oli tiedostanut kenties olleensa aiempina vuosina vakavamielisempi. Tämän artikkelin jälkeen keskustelu avioeroista hieman laantuikin. Tuulikki, ”Tyytyväinen aviovaimo” (art.). *Eeva* 4/1948.

²⁷⁸ Malinen 2018, 114.

²⁷⁹ Leelian vastaus nimimerkille ”Onneton Ilonka”, Leelian lepotuolissa. *Eeva* 5/1950.

²⁸⁰ Isoäiti, ”Aiotko erota?” (kol.). *Kotiliesi* 4/1945.

²⁸¹ Tohtori Gunvor Vuoristo, ”Avioero koskee lapseen” (art.). *Kotiliesi* 13/1955.

²⁸² Yesilova 2009, 63–68.

²⁸³ Isoäiti, ”Aiotko erota?” (kol.). *Kotiliesi* 4/1945.

konkreettisemmin esitetty kuin isän läsnäolon puute. Kasvatusalan ammattilaiset korostivat, että äidin menettäminen oli lapselle kaikkein pahinta. Isän tehtäväksi taas jäi lähinnä antaa äidin ja lapsen väliselle suhteelle tilaa. Kasvatustieteiden silmissä äiti oli siis korvaamaton, mutta isän merkitys miellettiin huomattavasti epämääräisemmäksi.²⁸⁴ ”Isoäiti” mielsi kuitenkin myös isän tärkeäksi osaksi lapsen elämää, kuten jo aiemmissa luvuissa havaittiin. Vaikka siis isän poissaolo ei välttämättä ollut lapselle yhtä katastrofaalista kuin äidin poissaolo, isän rakkaus ja läsnäolo olivat lapselle kuitenkin tärkeitä.

Vuoristo esitti, että ilman isän läsnäoloa poikalapsi kasvaisi ”väärän” esikuvan mukaan, mutta toisaalta lapsi tarvitsi ennen kaikkea äitiään, joten ratkaisu ei ollut se, että poikalapsi ”joutuisi” asumaan isänsä luona.²⁸⁵ Vuoriston näkemys edusti käsitystä isän roolista miehen mallina erityisesti poikalasten kohdalla. Tyttölapsista Vuoristo ei kuitenkaan maininnut mitään. ”Isoäidin” ja Vuoriston kirjoitukset korostivat äidinhoivan ensisijaisuutta, eikä isän huoltajuutta pidetty ideaalisena. ”Isoäiti” esitti lasten rakastavan isäänsä syvästi, mutta toisaalta korosti myös isän rakastavan lapsiaan samalla tavalla esimerkiksi vastauksessaan ”Annikille”. Toisaalta kaikissa kirjepalstansa vastauksissaan ”Isoäiti” ei välttämättä pitänytkään rakastavaa isyyttä niin itsestään selvänä. Nimimerkin ”Väsinyt” aviomies työskenteli ilmeisen paljon kotitilallaan ja vietti hyvin vähän aikaa perheensä kanssa. ”Isoäiti” kehotti vaimoa positiivisella asenteella houkuttelemaan mies perheensä pariin:

*Luulisin, että mitä paremmin sinä ymmärrät hänen kotirakkauttaan, sitä syvemmin hän myös kiintyy sinuun ja lapsiinne.*²⁸⁶

Voittamalla miehensä rakkauden, vaimo voisi siis lisätä isän kiintymystä lapsiinsa. Samalla tavalla ”Isoäiti” vastasi myös nimimerkille ”Marjaana 24v”, jonka avioelämä oli niin ikään viileää. ”Marjaana” epäili miehensä rakkautta häntä kohtaan ja ”Isoäiti” vastasi hänelle:

*Samoin uskon, että pikku tyttönne yhä varmemmin löytää tien isänsä sydämeen ja on siten tehokas ja varma puoltajasi.*²⁸⁷

²⁸⁴ Yesilova 2009, 63–68.

²⁸⁵ Tohtori Gunvor Vuoristo, ”Avioero koskee lapseen” (art.). *Kotiliesi* 13/1955.

²⁸⁶ Isoäidin vastaus nimimerkille ”Väsinyt”, Isoäidin kirjeenvaihto. *Kotiliesi* 7/1945.

²⁸⁷ Isoäidin vastaus nimimerkille ”Marjaana 24v”, Isoäidin kirjeenvaihto. *Kotiliesi* 7/1945.

Tällaiset ilmaukset viittaisivat ajatukseen, jonka mukaisesti perhe oli kiinteä yksikkö ja miehen rakkaudettomuus vaimoan kohtaan vaikutti myös isän ja lasten väliseen suhteeseen.²⁸⁸ Tämän vuoksi ”Isoäidin” mielestä vaimon oli tärkeää voittaa takaisin miehensä hiipunut rakkaus. ”Isoäiti” myös viittasi useissa vastauksissaan lapsiin vaimon ”liittolaisina” tai ”puoltajina”. ”Isoäiti” luotti isien rakastavan lapsiaan, joten isän ja lasten välinen lämmin suhde saattoi olla avioliiton pelastamisessa ratkaisevaa. Lapsi oli isälle muistutus hänen velvollisuuksistaan perhettään kohtaan, ja lapsen avulla vaimo voisi jälleen voittaa miehensä rakkauden.

Isän rakkauden toistuva korostaminen niin ”Leelian” vastauksissa kuin ”Isoäidin” kirjoituksissakin viittaisi siihen, että rakkaus oli tärkeä osa hyvää isyyttä. Ihanteellinen mies kunnioitti aviollista velvollisuuttaan rakastaa vaimoan ja oli häntä kohtaan kärsivällinen, hyvä ja lempeä. Tähän velvollisuuteen kuului myös vastuu perheestä, mikä juontui miehen roolista perheen auktoriteettina. Todellinen mies oli siis rakastava aviomies ja oikeudenmukainen perheenpää.²⁸⁹ Jo 1800-luvulla oli yleisesti ajateltu, että oikea isä oli perheensä elättävä ja lapsiaan rakastava mies. Vaikka siis mieheyttä ei naiseuden tapaan määritelty samaan tapaan perheen käsitteen kautta, perhe oli kuitenkin myös mieheyden keskeinen rakennusaines.²⁹⁰ Myös kirjoitusten perusteella kunnon mies rakasti lapsiaan. Vaikka isän menetyksen seuraukset lapsen kannalta oli kirjoituksissa esitetty hieman epämääräisesti, toistuva teema oli kuitenkin rakkaus.

Eron katastrofaalisuuden korostaminen *Kotiliedessä* ja ”Isoäidin” vastauksissa kuvastaa sitä, että ero oli useissa tapauksissa hyvin totaalinen. Lainsäädännöllisesti sillä vanhemmalla, jolle huoltajuutta ei määrätty, ei avioeron jälkeen ollut esimerkiksi minkäänlaista lain turvaamaa tapaamisoikeutta lapsiinsa. Laki edellytti tämän vanhemman maksavan elatusmaksuja, mutta muita vastuita tai oikeuksia vanhemmalla ei ollut.²⁹¹ Kun vanhemmat erosivat, isä saattoi siis kadota lapsen elämästä kokonaan. Perheen hajotessa seurauksena oli usein pois muuttaneen vanhemman, useimmiten isän, ja lasten suhteiden katkeaminen.²⁹² Nimimerkki ”Onneton Marja” harkitsi avioeroa uskottomasta miehestään, ja ”Isoäiti” vastasi hänelle:

²⁸⁸ Yesilova 2009, 69–70.

²⁸⁹ Räisänen 1995, 97–98.

²⁹⁰ Häggman 1994, 194.

²⁹¹ Pulma 1987, 230–231.

²⁹² Nousiainen & Pylkkänen 2001, 111.

*Odotathan nyt taas pientä vauvaa, ja ajattele, että erotessasi kiellät häneltä isän rakkauden. Sanot, että isä on kurja ja uskon! Se on kauheaa, mutta ehkä sittenkin sinä ja lapsi olette ainoat, jotka jaksatte pitää hänet edes hiukankaan miehenä, koska hän kuitenkin sanoo rakastavansa vain sinua.*²⁹³

Eroamalla miehestään vaimo siis riistäisi lapseltaan isän. Avioeron totaalisuuteen viittasi myös ”Isoäidin” vastaus nimimerkille ”Elämän risti”, jonka aviomies oli ollut uskon. Avioeroa harkitsevalle kirjoittajalle ”Isoäiti” painotti eheän kodin merkitystä lapselle, ja hänen mukaansa velvollisuudentuntoiset vanhemmat pyrkivät kätkemään eripuraisuutensa, ”ja ainakin näin säästetään lapsia luonnottomasta valinnasta, seuratako isää vai äitiä”²⁹⁴. Vanhempien riitojen piilottaminen lapsilta oli niin ikään osa 1950-luvun onnellisen perheen ihannetta. Riitaisa kasvuympäristö oli vahingollinen lapselle, joten hyvien vanhempien tehtävä oli luonnollisesti piilottaa nämä ongelmat.²⁹⁵

Syynä avioeroihin esitettiin monissa kirjoituksissa miesten ihastukset muihin naisiin sekä *Eevassa* että *Kotiliedessä*. *Eevan* artikkelissa ”Ajatteletteko avioeroa?” nimimerkki ”Kaste” totesi erityisesti miesten helposti unohtavan velvollisuudentuntonsa vaimoan ja isää tarvitsevia lapsiaan kohtaan ihastuessaan toiseen naiseen.²⁹⁶ Miehet esitettiinkin usein erityisen alttiina houkutuksille.²⁹⁷ Heidän omaantuntoonsa ja epäitsekkyyteensä pyrittiinkin usein vetoamaan esimerkiksi avioliittoneuvonnassa.²⁹⁸ Ihanteellinen mies muisti alttarilla vaimolleen antamansa lupauksen uskollisuudesta ja kunnioitti sitä ja kotiaan.²⁹⁹ Vaikka uskottomuutta ei useimmiten pidettykään hyvänä syynä hakea avioeroa, ”Isoäitikään” ei kuitenkaan hyväksynyt uskottomuutta, mihin viittaisi ilmaus ”hiukan kaan miehenä” hänen vastauksessaan ”Onnettomalle Marjalle”. ”Isoäiti” siis mielsi uskottomuuden osoitukseksi myös miehen rappiosta, ei ainoastaan vaimon. Ilmaus viittaa toisaalta vanhemmuuden nivoutumista mieheyteen. Vallinneeseen hegemoniseen maskuliinisuuteen kuului myös perheellisyys, joten sinänsä tällainen ilmaus oli miesihanteen mukainen.³⁰⁰ Uskottomuus ja vastuuntunnottomuus olivat negatiivisia ominaisuuksia myös vallinneen miesihanteen kannalta, vaikka naisen roolia korostettiin miehen

²⁹³ Isoäidin vastaus nimimerkille ”Onneton Marja”, Isoäidin kirjeenvaihto. *Kotiliesi* 3/1945.

²⁹⁴ Isoäidin vastaus nimimerkille ”Elämän risti”, Isoäidin kirjeenvaihto. *Kotiliesi* 19/1947.

²⁹⁵ Yesilova 2009, 69–70.

²⁹⁶ Kaste, ”Ajatteletteko avioeroa?” (art.). *Eeva* 3/1945.

²⁹⁷ E.G. Gulin, ”Avioliiton kompastuskivet” (haastattelu). *Eeva* 12/1947.

²⁹⁸ Malinen 2018, 125.

²⁹⁹ Räisänen 1995, 96–98.

³⁰⁰ Hytönen & Nevala 2015, 154.

moraalisena selkärankana.³⁰¹ ”Kaste” kuitenkin muistutti, että useimmiten vikaa oli molemmissa osapuolissa, mutta hänenkin mukaansa uskon osapuoli oli useimmiten mies. Ikään kuin pehmentävänä argumenttina ”Kaste” totesi, että ”syyllinenkin isä useimmiten rakastaa ainakin lastaan”³⁰². Toisaalta argumentin sävy oli hiukan epävarma ja kirjoittaja korosti enemmän lasten tarvetta isäänsä kuin isän tarvetta lapsiinsa, mikä oli keskeistä myös muissa kirjoituksissa.

Rakkaus oli siis tärkeä osa hyvää isyyttä, mutta toisaalta isän rakkauskaan ei välttämättä aina estänyt häntä hakemasta avioeroa vaimostaan. Useissa kirjoituksissa isä esitettiin perheensä hylänneenä hahmona, joka ei lapsiaan eron jälkeen kaivannut. Yksi tällainen kirjoitus oli nimimerkin ”Äiti”³⁰³ fiktiivisen kertomuksen muodossa esitetty mielipidekirjoitus ”Miksei isä tule kotiin?”. Kertoja pohti, mikä sai hänen puolisonsa hylkäämään perheensä sota-aikana toisen naisen vuoksi. Kertoja mietti, miten voisi selittää lapselleen, että isällä oli nyt uusi perhe. Pieni poika kysyi, miksi kaikkien muiden isät palasivat kotiin sodasta, mutta hänen isänsä ei. Kertoja puhui suoraan entiselle aviomiehelleen todetessaan:

*Sinä et tahtonut minua pettää. Sinä et tahtonut poikaasi isättömäksi. Et ole tahtonut meille mitään pahaa. Et tahtonut... Mutta kiusaukset tulivat.*³⁰⁴

Hyvin kiinnostavaa on kirjoittajan ilmaus lapsen isättömäksi tekemisestä. Avioero siis oli niin lopullinen, että lapsesta tuli käytännössä isätön. ”Äidin” kirjoituksessa isä esitettiin miehenä, joka ei voinut vastustaa uuden rakkauden kiusausta ja hylkäsi kylmästi perheensä, vaikka ei halunnutkaan varsinaisesti satuttaa perhettään. Kirjoituksen sävy oli hyvin surumielinen ja syyllistäväkin. Pyrkimys vaikuttaisi olleen vedota miesten tunteisiin ja välttämään houkutuksia hylätä perheensä. ”Äidin” kirjoitus oli siinä mielessä poikkeuksellinen, että isien tunteisiin harvemmin pyrittiin vetoamaan avioeroon liittyvissä kirjoituksissa. Useimmiten avioeroa käsitelleet kirjoitukset oli suunnattu naisille, ja heidän omaantuntoonsa pyrittiin vetoamaan, jotta he harkitsisivat avioeroa tarkoin.

Eevan artikkelissa ”Nainen ja moraali” tarkasteltiin naisten kohtaloita avioliiton ulkopuolisen suhteen jälkeen. Eräässä tapauksessa aviomies oli hylännyt perheensä raskaana

³⁰¹ Aunila 2020, 150–151.

³⁰² Kaste, ”Ajatteletko avioeroa?” (art.). *Eeva* 3/1945.

³⁰³ Nimimerkin takana oli kirjailija, suomentaja ja kirjallisuuskriitikko Helmi Krohn, joka oli hyvin kiinnostunut todellisuuteen perustuvasta kirjoittamisesta. Aunila 2020, 62.

³⁰⁴ Äiti, ”Miksei isä tule kotiin?” (mpk.). *Kotiliesi* 6/1946.

olevan rakastajattarensa vuoksi ja hylätty vaimo koki elämänsä menneen pilalle. Muissakin artikkelin tapauksissa miehet kuvattiin kelvottomina ja uskottomina, mutta artikkelin mukaan nimenomaan naisten tuli olla tällaisen rappiollisuuden yläpuolella. ”Toisten naisten” tuli pidättäytyä suhteista naimisissa oleviin miehiin ja toisaalta vaimojen tuli tehdä kaikkensa pitääkseen miehensä uskollisena.³⁰⁵ Perheensä hylänneet isät siis kategorisoitiin huonoiksi isiksi, kun heidät esitettiin kylminä, perheensä hylänneinä miehinä. Vastuuta ei kuitenkaan varsinaisesti langetettu heille, vaan naisille.

Kolumnissaan ”Eronneen naisen ongelmia” ”Isoäiti” korosti eron vahingollisuutta vaimon kannalta, mutta toisaalta myös äitien vastuuta tukea isien ja lasten välisiä suhteita eron jälkeen. Kolumnin alussa ”Isoäiti” kertoi tuttavastaan, jonka puoliso oli hylännyt perheensä toisen naisen vuoksi:

*Rouva ei aluksi mitenkään tahtonut suostua tähän [avioeroon], hän toivoi, että se olisi hetken hurmaa, ja ettei hänen miehensä sittenkään voisi jättää häntä ja omia lapsiaan. Mutta rouvan ollessa ulkona oli mies ottanut tavaransa ja muuttanut pois kotoa. Lapsillekin tämä oli hirveä isku, heidän niin suuresti ihailemansa isä ei välittänytäkään heistä.*³⁰⁶

Hylkäämällä vaimonsa isä hylkäsi myös lapsensa ja lakkasi ainakin näennäisesti välittämästä heistä. Vaimo tulistui miehensä petoksesta niin pahoin, ettei antanut lastensa tavata lainkaan isäänsä. Vuosia myöhemmin vaimolle selvisikin, että lapset olivat jo pitkään tavanneet salassa isäänsä, jonka he olivat havainneen olleen sittenkin rakastava isä. ”Isoäiti” korosti verisiteiden merkitystä lasten ja isän välisessä suhteessa, joten hänen mukaansa oli selvää, että lasten antamat lupaukset siitä, etteivät he enää koskaan tapaisi isäänsä rikottaisiin. ”Isoäidin” mielestä puolisoiden olisi pitänyt erossa sopia lasten tapaavan myös isäänsä. Oletusarvoisesti äidin, ”joka on heidän luonnollisin kasvattajansa”³⁰⁷, tuli siis saada lapsen huoltajuus, mutta toisaalta hänen tuli huolehtia lastensa ja näiden isän suhteen jatkuvuudesta avioeron jälkeenkin.³⁰⁸

”Isoäidin” mukaan isillä ei siis vaikuttanut olleen mitään vastuuta itse edesauttaa vanhemmuussiteiden jatkumista eron jälkeen. Kolumni toisti perheensä hylkäävän isän kuvaa, vaikka isän ja lasten suhteen jatkuminen oli ihanteellista. Kirjoituksen tarkoitus oli

³⁰⁵ Mare, ”Nainen ja moraali” (art.). *Eeva* 6/1954.

³⁰⁶ Isoäiti, ”Eronneen naisen ongelmia” (kol.). *Kotiliesi* 21/1948.

³⁰⁷ Ibid.

³⁰⁸ Ibid.

hyvin selvästi varoittaa naisia avioerosta ja sen vaikutuksista, koska isät vieläpä usein ”Isoäidin” mukaan laiminlöivät elatusvelvollisuuttakin, vaikka asiasta olisi oikeudessa määrätty.³⁰⁹ Varoittavalla esimerkillä hän pyrki selvästi vetoamaan myös eronneisiin naisiin ja näiden omaantuntoon.

”Isoäidin” kolumnissa kuitenkin toisaalta esiteltiin mies, joka perheensä hylkäämisestä huolimatta oli myös rakastava isä. Tällaisia isiä esiintyi myös *Eevan* artikkelissa ”Avioeron kautta onneen – tai onnettomuuteen”, joka antoi puheenvuoron eronneille naisille ja miehille. Useassa kirjoituksessa eron vaikutukset olivat hyvin ikäviä, kuten myös ”Aviomies A:n” tapauksessa. ”Aviomies A” oli eronnut huikentelevaista elämää eläneestä vaimostaan ja heidän yhteisen tyttärensä huoltajuus oli määrätty äidille. Miehen uusi vaimo ei voinut sietää miehensä entistä vaimoa tai tämän tytärtä, joten uusi vaimo kielsi miestä tapaamasta tytärtä. Mies oli huolissaan tyttärensä kehityksestä moraalittoman äidin hoi- vissa, joten hän oli rukoillut uutta vaimoaan suostumaan siihen, että tyttö asuisi heidän luonaan. Vaimo oli kuitenkin ehdottomasti kieltäytynyt ja niinpä isä tapasi tytärtään sa- lassa.³¹⁰

”Aviovaimo 1” taas kertoi tulleen erinomaisesti toimeen aviomiehensä entisen vaimon kanssa. Miehellä oli edellisestä avioliitostaan kaksi poikaa ja kirjoittajalla ja miehellä taas kaksi pientä tyttöä. Kaksi perhettä viettivät paljon aikaa yhdessä ja miehen lapset vierai- livat heidän luonaan usein, joten ”Aviovaimo 1:n” tapauksessa avioeron jälkeinen elämä oli siis onnellista myös isän kannalta.³¹¹ ”Aviomies A:n”, ”Aviovaimo 1:n” ja ”Isoäidin” kuvaileman katkeran äidin tapaukset osoittavatkin, että vaikka eroisät esiintyivät lehdissä usein hyvin huonossa valossa, toisenlaisiakin isiä oli, eikä lehtien esittämä stereotypia aina edustanut todellisuutta. Kyse ei siis aina ollut siitä, ettei isä olisi halunnut enää kos- kaan tavata lastaan, vaan asia saattoi riippua myös olosuhteista. Isän uusi vaimo saattoi vaatia isän katkaisevan suhteensa lapsiinsa, katkera entinen vaimo estää tapaamasta lapsia eron jälkeen, eikä lakikaan turvannut huoltajuuden menettäneen vanhemman oikeuksia. Ihanteellisessa tilanteessa isä edelleen tapasi lapsiaan ja oli heidän elämässään läsnä. Ste- reotypian ja todellisten tapausten ristiriita havainnollistaa myös toisaalta, että vaikka nais- tenlehtiin jääkin jälkiä ympäröivästä todellisuudesta, niistä ei voida aukottomasti päätellä, millaisia tavalliset eroisät todellisuudessa olivat.

³⁰⁹ Isoäiti, ”Eronneen naisen ongelmia” (kol.). *Kotiliesi* 21/1948.

³¹⁰ Tuulikki, ”Avioeron kautta uuteen onneen – tai onnettomuuteen”. *Eeva* 2/1947.

³¹¹ Ibid.

”Isoäidin” vastauksissa ja muissa *Kotilieden* kirjoituksissa siis painotettiin välttämään avioeroa viimeiseen asti. Muutamia poikkeuksia toki oli, mutta näissä tapauksissa mies eli poikkeuksellisen kunniatonta elämää. Esimeriksi nimimerkin ”Neuvosta kiitollinen” aviomies ”Isoäidin” vastauksesta päätellen pahoinpiteli kysyjää ja joi runsaasti. Hänelle ”Isoäiti” vastasi:

*Olen kyllä yleensä avioeroa vastaan, vaikka tietysti on olemassa tapauksia, missä jo lasten kannalta on paras jättää arvottomasti elävä isä. Itsesi sinun pitää päättää, onko tämä sellainen tapaus. Muista kuitenkin, että lapsille on hyvin tärkeä isän osuus kasvatuksessa, ja ainoastaan jos hän sen laiminlyö, on ero lapsillekin parempi.*³¹²

Jos isä antoi lapsille huonoa esimerkkiä omalla käytöksellään tai laiminlöi osuutensa lastenkasvatuksessa, oli ymmärrettävää erota tällaisesta miehestä. Tällöin isä rikkoi kahta ihanteelliseen isyyteen liitettyä keskeistä vastuuta: läsnäoloa ja positiivisena roolimallina toimimista.³¹³ Ihanteellinen isä osallistui lastenkasvatukseen ja oli lapsillensa miehen malli. Jos isä ei täyttänyt näitä velvollisuuksia, lapsillekin oli parempi ilman isää. Tällainen oikeutus avioerolle osoittaa sen, että ihanteellinen isä oli muutakin kuin perheen elättäjä. Hyväksyttävät syyt avioerolle olivat linjassa myös ajan lainsäädännön kanssa. Elatusvelvollisuuden laiminlyönnin lisäksi avioero voitiin myöntää, jos puoliso muilla tavoin laiminlöi velvollisuuksiaan puolisoaan ja lapsiaan kohtaan tai hän vietti esimerkiksi ”pahellista elämää”.³¹⁴ Isyyden ihanteet siis ilmenivät sekä lainsäädännössä että naistenlehdissä myös tapauksissa, joissa isä ei toiminut toivottavalla tavalla.

Toisaalta myös isien elatusvelvollisuuden merkitys korostui kirjoituksissa. Lapsilisälainkin puolustajana ansioitunut kansanedustaja Tyyne Leivo-Larsson³¹⁵ pohdiskeli isien elatusvelvollisuutta artikkelissaan ”Miten yhteiskunta suhtautuu pinnari-isään”. Isien elatusvelvollisuuden laiminlyönnit oli huomioitu myös politiikassa ja heitä pyrittiin painostamaan lainsäädännöllä huolehtimaan lastensa elatuksesta myös avioeron jälkeen. Elatusmaksut voitiin vuonna 1948 voimaan astuneen ”perhepinnarilain” nojalla periä miehen palkasta tai äärimmäisessä tapauksessa hänet voitiin määrätä työlaitokseen.³¹⁶ Leivo-

³¹² Isoäidin vastaus nimimerkille ”Neuvosta kiitollinen”, Isoäidin kirjeenvaihto. *Kotiliesi* 8/1948.

³¹³ Ks. luvut 2 ja 3 tässä työssä.

³¹⁴ Laki avioliittolain muuttamisesta, 681/1948, 2. luku 69a§.

³¹⁵ Kuusipalo 1994, 169.

³¹⁶ Pulma 1987, 230–231.

Larssonin mukaan moni isä hylkäsi vaimonsa ja lapsensa kevytmielisesti ja jätti heidät ilman penniäkään. Hänen mukaansa:

*Vähintä, mitä isältä voidaan tällaisessa tapauksessa vaatia on, että isä osallistuu edes niihin taloudellisiin kustannuksiin, joita lapsen huoltaminen ja kasvattaminen aina aiheuttaa.*³¹⁷

Leivo-Larsson korosti lapsen etua elatusavun saamisen osalta ja kritisoi kärkkäästi isiä, jotka tätä velvollisuutta laiminlöivät ja kokivat joutuneensa sen ”uhreiksi”.³¹⁸ Artikkeliksi osoittaakin, että isä, joka laiminlöi elatusvelvollisuutensa, oli erityisen kelvoton.

”Isoäiti” eli Katri Bergholm kuoli vuonna 1949 ja hänen tyttärensä Mairi Karvonen jatkoi ”Isoäidin” kirjepalstaa nimellä ”Pikkuäidin kirje”. ”Pikkuäiti” jatkoi samanlaista linjaa kuin äitinsä ja vastusti avioeroja vankasti. Myös ”Pikkuäiti” korosti isien elatusvelvollisuuden ja toisaalta isän läsnäolon merkitystä vastauksessaan nimimerkille ”Mirreli”, joka olisi halunnut estää entistä miestänsä tapaamasta heidän yhteistä tytärtään:

*Voitko estää lastanne tapaamasta omaa isäänsä? Mielestäni et? Onhan tyttösi kiintynyt isäänsä ja isä lapseensa. Vaikka miehessäsi onkin vikoja ja kenessä niitä ei olisi, niin hänen parhaita ominaisuuksiaan on juuri tuo hänen kiintymyksensä tyttärensä. Hänhän on hyvin hoivannut lastasi rahallisesti kaiken aikaa.*³¹⁹

Rahallinen hoivaaminen on hyvin erikoinen ilmaus, mutta se korostaa osuvasti isän hoiavan kytkeytymistä elatukseen.³²⁰ Velvollisuuksistaan huolehtineella isällä oli siis ”Pikkuäidin” mukaan oikeus tavata lastansa, eikä äiti voinut tätä estää. Epätäydellinen mies saattoi siis olla vielä kelpo isä, jos tämä vain maksoi tunnollisesti elatusmaksuja, rakasti lastaan ja tapasi tätä ainakin silloin tällöin.

Avioero kytkeytyi useissa kirjoituksissa varsinaiseen isättömyyteen. Varsinaista isättömyyttä ja aviottomia lapsia koskevissa kirjoituksissa toistuivat miehet, jotka eivät hoitaneet elatusvelvollisuuttaan ja hylkäsivät raskaana olleet mielitietynsä. Tällaisia kohtaloita esiintyi *Eevassa* niin lehden varsinaisissa artikkeleissa kuin esimerkiksi ”Leelian

³¹⁷ Kansanedustaja Tyyne Leivo-Larsson, ”Miten yhteiskunta suhtautuu pinnari-isään” (art.). *Kotiliesi* 13–14/1951.

³¹⁸ Ibid.

³¹⁹ Pikkuäidin vastaus nimimerkille ”Mirreli”, Pikkuäidin kirje. *Kotiliesi* 8/1950.

³²⁰ Ks. luku 2 tässä työssä.

lepotuolissakin”. Yksi tällainen tapaus oli ”Hyljätty morsian”, jonka sulhanen oli jättänyt hänet saatuaan kuulla raskaudesta. ”Leelia” ohjeisti häntä hakeutumaan lastenhuoltoväliön puoleen, jotta lapsi saisi ansaitsemansa elatusmaksut isältään.³²¹ Vuonna 1949 julkaistiin artikkeli, jossa tarkasteltiin lastensuojelulautakunnan huoltotoimiston toimintaa ja toimiston asiakkaita, joita olivat aviottomien lasten äidit ja toisaalta naimisissa olevat naiset. Erilaisista taustoista huolimatta heidän ongelmansa oli, ettei lasten isä maksanut elatusmaksuja.³²² Varatuomari Aili Koskenkylä muistutti artikkelin lopussa naisia, ettei miestä saanut jäämään suhteeseen hankkiutumalla raskaaksi, koska hänen mukaansa jopa 40 prosenttia miehistä hylkäsi naisen tämän tullessa raskaaksi.³²³ Koskenkylän kommentti ja artikkelin hyvin traaginen sävy viittasivat artikkelin tarkoituksena olleen toisaalta kannustaa naisia hakemaan apua elatusmaksujen perimiseksi, mutta toisaalta myös varoittaa aviottomien lasten äitien vaikeuksista.

Raskaana olleen kihlattunsa tai mielitiettynsä hylänneille miehille ei kirjoituksissa riittänyt ymmärrystä. Tällaiset miehet esitettiin poikkeuksetta hyvin negatiivisessa valossa, koska vastuustaan laistanut mies miellettiin lehdistä erityisen kelvottomaksi. Sota-aikana vallinnut ”kuin viimeistä päivää” -mentaliteetti oli lisännyt irtosuhteiden määrää ja myös aviottomia lapsia.³²⁴ Vaikka useimmiten nainen sai kannettavakseen häpeän ja julkisen paheksunnan,³²⁵ lehtien kirjoitusten perusteella on selvää, että myös miesten kunniamuuttoa paheksuttiin. Hylkäämällä raskaana olleen naisen mies laiminlöi vastuutaan lapsen isänä ja miehenä ylipäänsä. Lapsen hylkääminen ennen tämän syntymää osoitti rakaudettomuutta, kylmyyttä ja vastuuttomuutta, mikä oli ristiriidassa sekä isä- että miesihanteen kanssa.

Ensikodista kertovassa *Eeva* artikkelissa ”Äitikohtaloita” haastateltiin naista, jonka sulhanen oli kadonnut rintamalla ja tästä kihlauksesta oli syntynyt lapsi, joka oli nyt isätön. Äiti kertoi kohdanneensa paljon syrjintää, mutta toisaalta myös paljon apua tarjoavia tahoja ja ihmisiä. Aviottomien lasten äideistä kirjoitettiin yleisesti melko ymmärtävään sävyyn ja todettiin, ettei tällaisiakaan äitejä tulisi tuomita ja heidän lapsiaan tulisi arvostaa ja rakastaa siinä, missä aviolapsiakin.³²⁶ Samaa mieltä oli myös maisteri Mairi Partio

³²¹ Leelian vastaus nimimerkille ”Hyljätty morsian”, Leelian lepotuolissa. *Eeva* 4/1947.

³²² Leena, ”Muuten on avioliitto minulle kauhistus...” (art.). *Eeva* 5/1949.

³²³ Varatuomari Aili Koskenkylä artikkelissa ”Muuten on avioliitto minulle kauhistus...” (art.). *Eeva* 5/1949.

³²⁴ Näre 2008, 359–361.

³²⁵ Näre 2008, 361–363.

³²⁶ H.M., ”Äitikohtaloita” (art.). *Eeva* 5/1949.

Kotilieden artikkelissa ”Isäntömiesten asema”, jossa Partio korosti, ettei muiden tulisi tuomita aviottoman lapsen äitiä, vaan häntä tulisi auttaa.³²⁷ Partion artikkeli oli lainsäädäntökeskeisempi kuin *Eevan* artikkelit, jotka käsitelivät myös yksittäisten naisten kokemuksia. *Kotiliedessä* isäntömyyttä käsiteltiinkin yleisesti vähemmän kuin *Eevassa*, mihin vaikutti todennäköisesti *Kotilieden* konservatiivisempi linja.³²⁸ Aviottoman lapsen saaminen oli ristiriidassa *Kotiliedessä* esitettyjen seksuaalimoraalikäsitysten kanssa, joten aiheita käsiteltiin vähemmän ja varovaisemmin. Vaikka siis avioeroja vastustettiin molemmissa lehdissä, eikä tältä osin *Kotilieden* konservatiivisempi olemus korostunut mainittavasti, aviottomia lapsia käsiteltiin *Kotiliedessä* kuitenkin yleisemmällä ja pinnallisemmalla tasolla kuin *Eevassa*.

Eroisien ja isäntömyyden lisäksi oman isäntyyppinsä muodostaisivat vielä kuolleet ja sodassa kaatuneet isät. Moni isä ei koskaan palannut sodasta ja noin 90 000 miestä kaatui tai katosi rintamalla.³²⁹ Sotalesket ja isänsä menettäneet lapset saivat osakseen paljonkin empatiaa sotien alkuvaiheissa, mutta sotien jälkeen heidät usein unohdettiin julkisessa keskustelussa.³³⁰ Isän poissaolon vaikutuksesta erityisesti poikien kehitykseen kyllä huolestuttiin 1940–1950-luvuilla,³³¹ mutta naistenlehdissä tämä huoli kytkeytyi lähinnä kiihtyneen ansioisän ongelmaan.³³² Kaatuneet isät esiintyivätkin lehdissä harvoin vuoden 1945 jälkeen. Vielä vuonna 1945 *Kotiliedessä* julkaistiin jonkin verran kirjoituksia sotaleskien uhrauksista: niiden tehtävänä oli muistuttaa sotaleskiä ensisijaisesta moraalista tehtävästään eli kaatuneen miehen muiston vaalimisesta.³³³

Hyvin pian tällaiset kirjoitukset kuitenkin väistyivät *Kotilieden* sivuilta. Sota-ajan taakse jättäminen oli hyvin nopeaa, samaan tapaan kuin siirtyminen rauhasta sota-aikaan oli lehdessä ollut.³³⁴ *Eeva* oli sota-aikana keskittynyt erityisesti eksoottisten elämäntapojen kuvailuun ja tarjonnut lukijoilleen eskapistista seikkailijanaisten kuvaa. Lehden vähäinen sotapropaganda oli ollut käytännössä naisten virkavastuun korostamista.³³⁵ Mahdollisesti tästä syystä *Eevassa* ei erityisemmin korostettu taakse jäänyttä sotaa ja sen seurauksia, vaan se jatkoi tuttua linjaansa myös sotien jälkeen. *Kotiliesi* oli halunnut palata nopeasti

³²⁷ Maisteri Airi Partio, ”Isäntömiesten asema” (art.). *Kotiliesi* 7/1946.

³²⁸ Aunila 2020, 51–52.

³²⁹ Malinen & Tamminen 2017, 12.

³³⁰ Malinen & Tamminen 2017, 182.

³³¹ Barcalay & Lupton 1997, 43–44.

³³² Ks. luku 2 tässä työssä.

³³³ Aunila 2020, 136.

³³⁴ Aunila 2020, 254.

³³⁵ Aunila 2020, 104–105.

aikaan ennen sotia ja lehden linja muotoutui uusien jälleenrakennusajan narratiivien ympärille, joten kaatuneiden isien käsittely ei varsinaisesti enää sopinut tähän linjaan.³³⁶

Myöskään ennen sotaa kuolleita isiä ei kirjoituksissa juuri mainittu. Kaatuneet isät taas mainittiin usein lähinnä ohimennen. Esimerkiksi ensikotia käsitelleessä artikkelissa haastateltiin naista, jonka sulhanen oli kadonnut rintamalla. Tässäkin artikkelissa keskiössä oli kuitenkin äiti. Artikkelissa todettiin, että ensikodin asukkaat, jotka avioituivat pian sieltä lähtemisen jälkeen, olivat siinä mielessä paremmassa asemassa, että heidän lapsensa saivat isän.³³⁷ Kuitenkaan esimerkiksi isättömyyden vaikutuksia lapseen ei artikkeleissa tarkemmin pohdittu. Gunvor Vuoristo mainitsi artikkelissaan kuolleiden isien lapset, joiden asema hänen mukaansa oli jopa parempi kuin eroperheiden lasten. Jos isä oli kuollut, lapsella oli kuitenkin tästä ehjä ja kaunis muisto. Muistot, valokuvat ja isän henki olivat kodissa edelleen läsnä ja hänestä voitiin aina keskustella. Myös muut ihmiset suhtautuivat Vuoriston mukaan kuolleen isän lapseen ymmärtäväisemmin kuin eronneiden vanhempien lapseen. Erolapset saattoivat joutua vanhempiensa riidan välikappaleeksi, mikä oli niin ikään vahingollista lapsen kehitykselle.³³⁸

Nykytutkimus ei kuitenkaan puolla Vuoriston näkemystä, sillä isän menettäminen saattoi olla lapselle todella kipeä muisto. Joidenkin lasten isän ikävää saatettiin jopa vähätellä, koska lapsi ei muistanut tätä kunnolla. Osalle isästä ei puhuttu juuri koskaan, kun taas toisille isän muisto oli aina kodissa läsnä.³³⁹ Myöskään yhteisö ei aina suhtautunut isän menettäneisiin lapsiin ymmärtävästi, vaan isätöntä lasta saatettiin kiusata esimerkiksi koulussa.³⁴⁰ Äidin uudelleenavioituminenkaan ei välttämättä taannut lapselle onnea, kuten *Eeva* artikkelissa esitettiin,³⁴¹ vaan isäpuolella saattoi olla lapsen elämään negatiivinen vaikutus.³⁴² Kuolleiden isien lasten kokemukset olivat siis hyvin moninaisia, eivätkä ainoastaan ruusuisia, kuten Vuoristo esitti. Tällaisen yksipuolisen näkemyksen esittäminen kuitenkin osoittaa, että artikkelin tarkoitus ei ollut tarjota empatiaa sotaorvoille ja isänsä muilla tavoin menettäneille, vaan kampanjoida avioeroa vastaan kaikin keinoin.

³³⁶ Ihanteeksi nousi puolisonsa menettäneen sotelesken sijalle pystyvän ja vahvan perheenemännän ideaali. Aunila 2020, 254.

³³⁷ H.M., ”Äitikohtaloita” (art.). *Eeva* 2/1945.

³³⁸ Tohtori Gunvor Vuoristo, ”Avioero koskee lapseen” (art.). *Kotiliesi* 13/1955.

³³⁹ Näre 2010, 125.

³⁴⁰ Näre 2010, 130.

³⁴¹ Leena, ”Muuten on avioliitto minulle kauhistus...” (art.). *Eeva* 5/1949.

³⁴² Näre 2010, 135–138.

5. ”Pienet sijaiskärsijät” – Alkoholismi, väkivalta ja epävakaa isyys

Avioerojen yleistymisen huoletti niin *Eevassa* kuin *Kotiliedessäkin*. Yksi yleisimmistä avioerojen aiheuttajista oli alkoholin väärinkäyttö.³⁴³ Alkoholismi ja perheväkivalta olivat toistuvia aiheita myös *Eevassa* ja *Kotiliedessä* ja ne kytkeytyivät avioerokeskusteluun. Avioerojen lisäksi keskeinen vaikuttaja kirjoitusten taustalla oli erityisesti *Kotiliedessä* vaikuttanut porvarillisuus³⁴⁴ ja porvarillisuudessa vaikuttaneet kansanvalistusi-
deologia ja raittiusliike.³⁴⁵ Lehden toimikunnan keskeinen tavoite oli lehden perustamisesta asti ollut ”opettaa” alemmille yhteiskuntaluokille uudenlaisen naisen ideaalia, johon kuuluivat äidillisyyys, uhrautuvaisuus ja toimeliaisuus.³⁴⁶ Porvarilliseen elämäntapamukseen oli kuulunut keskeisesti alemmien yhteiskuntaluokkien sivistäminen, johon myös alkoholisminkin pois kitkeminen nivoutui.³⁴⁷ Naiset olivat jo vuosisadan vaihteessa aktivoituneet kannattamaan esimerkiksi kieltolakia. Syy tähän oli usein miesten alkoholinkäytön vahingollisuus heidän perheilleen, koska alkoholismi aiheutti perheissä esimerkiksi riitoja, väkivaltaisuutta ja taloudellisia ongelmia.³⁴⁸

Naisten negatiivinen suhtautuminen alkoholiin oli verrattain yleistä myös keskiluokan ulkopuolella, mikä näkyi myös *Eevan* ja *Kotilieden* kirjoituksissa. On toki hyvä muistaa, että myös naisalkoholisteja oli ja naisten juominen miellettiin erityisen paheelliseksi.³⁴⁹ Naisten juominen esiintyi lehdissä kuitenkin huomattavasti vähemmän kuin miesten juominen. Alkoholin kulutus oli lisääntynyt Suomessa sotatraumojen myötä,³⁵⁰ mutta alkoholismi ja perheväkivalta olivat olleet monissa perheissä arkipäivää jo ennen sotia.³⁵¹ Moni isä kuitenkin palasi rintamalta henkisesti rikkinäisenä ja purki ahdistustaan perheeseensä ja alkoholiin. Ankara sotaveteraanien tunnekontrolli oli Ville Kivimäen mukaan yleistä sotienjälkeisessä ilmapiirissä. Voimakkaat tunteet saattoivat laukaista kotiutuneissa sotilaissa muistot sodasta, joten tunteita pyrittiin hallitsemaan, mutta alkoholi

³⁴³ Näre 2008, 377.

³⁴⁴ Raittiusliike oli vielä vuosisadan vaihteessa yhdistänyt työväenluokan ja yläluokan naisia, mutta liike oli keskiluokkaistunut naisten yhteiskunnallisen aktivoitumisen myötä suurlakon jälkimainingeissa. Sulunen 1989, 157.

³⁴⁵ Aunila 2020, 49–51.

³⁴⁶ Aunila 2020, 51.

³⁴⁷ Huolimatta siitä, että alkoholismi oli suhteellisen yleistä myös ylempien yhteiskuntaluokkien keskuudessa, mikä toisaalta miellettiin erityisen vahingolliseksi, koska tällaisella käytöksellä ylemmät luokat antoivat huonoa esimerkkiä alemmille luokille. Kaartinen 2011, 140–141.

³⁴⁸ Kaartinen 2011, 146.

³⁴⁹ Kaartinen 2011, 144–145.

³⁵⁰ Kirves 2015, 258.

³⁵¹ Kivimäki 2010, 188.

saattoi rikkoa tämän pinnan ja aiheuttaa isissä voimakkaita raivonpuuskia. Isän ailahtelevaisuus ja käytöksen ennakoimattomuus olivat lapsille hyvin traumatisoivia ja järkyttivät heidän perusturvallisuudentunnettaan.³⁵² Naiset jäivät usein yksin kannattelemaan koko perheen toimeentuloa ja hyvinvointia, jos mies palasi rintamalta alkoholisoituneena, arvaamattomana ja henkisesti rikkinäisenä. Yleinen näkemys oli, että naisten velvollisuus oli vain kestää ja ymmärtää.³⁵³

Murtuneet mielet, alkoholismi ja väkivaltaisuus huomioitiin siis myös *Eevassa* ja *Kotiliedessä*. Keskustelun aiheena eivät varsinaisesti olleet isät, mutta lehdissä julkaistuissa kirjoituksissa ja kirjeenvaihtopalstoilla epävakaa alkoholisti-isät olivat hyvin edustettuina. Keskustelun taustalla vaikuttivat huoli avioeroista ja toisaalta myös naisten aktiivisuus raittiusliikkeissä. Kirjoitukset toisaalta myös osoittivat, etteivät alkoholismin ja perheväkivallan ongelmat syntyneet sotien jälkeen, vaan monissa perheissä ongelmia oli ollut jo aiemmin. Kirkollisessa avioliittoneuvonnassa alkoholismi ja väkivalta liitettiin usein toisiinsa ja sodan vaikutukset juomisen yleistymiseen tiedostettiin, mutta lisääntyntä väkivaltaisuutta ei varsinaisesti yhdistetty sotatraumoihin.³⁵⁴ Näyttäisi siltä, että *Eevassa* ja *Kotiliedessä* sodan vaikutukset tiedostettiin ainakin jossain määrin ja sotaan viitattiinkin usein epävakaa isistä puhuttaessa. Kovin laajasti sodan vaikutuksista miesten väkivaltaisuuteen ei kuitenkaan Suomessa keskusteltu, vaikka esimerkiksi pastori Martti Simojoki oli pohdiskellut sotien raaistavaa vaikutusta miehiin pastorien kirjoittamassa kirjassa ”Älä aja raiteissa” vuonna 1945.³⁵⁵

Lehdissä pyrittiin tarjoamaan apua ja tukea alkoholistien perheille. *Kotilieden* pääkirjoituksessa vuonna 1951 oikeusneuvosmies Olga Bremer tarkasteli lainsäädännön suhdetta alkoholistien perheisiin. Vuoden 1936 alkoholistilain mukaan vastuu alkoholistien hoidosta oli kunnilla. Huoltolautakunnan tehtävä oli asettaa alkoholisti raittiusvalvontaan ja äärimmäisessä tilanteessa hänet voitiin sijoittaa alkoholistihuoltolaan.³⁵⁶ Bremerin pääkirjoituksessa alkoholistien puolisoita kehoitettiin hakeutumaan kuntansa huoltolautakunnan puoleen tai äärimmäisessä tapauksessa hakemaan avioeroa. Lain mukaan avioero tai asumusero voitiin myöntää, jos puoliso käytti huumaavia aineita, eikä voitu

³⁵² Kivimäki 2010, 194.

³⁵³ Kivimäki 2010, 198.

³⁵⁴ Malinen 2018, 121.

³⁵⁵ Ibid.

³⁵⁶ Urponen 1994, 196–197.

kohtuudella vaatia, että puoliso jatkaisi yhteiselämää tällaisen henkilön kanssa.³⁵⁷ Pääkirjoituksessaan Bremer suosittelikin pysyvämpää ratkaisua eli avioeroa, koska alkoholisti-puoliso ei useimmiten huolehtinut perheensä elatuksesta ja saattoi olla väkivaltainen, mitkä olivat painavia syitä avioerolle.³⁵⁸ Se, että *Kotilieden* pääkirjoituksessa kehoitettiin alkoholistien vaimoja hakemaan avioeroa, kertoo hyvin kuvaavasti lehden yleisestä suhtautumisesta alkoholisteihin ja avioeroihin juopon puolison kohdalla. Vaimon tuli kyllä Bremerin mukaan ensin yrittää auttaa miestänsä ja hakemaan apua esimerkiksi huoltolautakunnalta, mutta parantumattomasta alkoholistista eroaminen oli ymmärrettävää.

Todellisuudessa moni nainen kuitenkin jatkoi yhteiselämää alkoholistipuolisonsa kanssa. Kirjepalstoilla vaimot itse usein ilmaisivat haluttomuutensa erota. ”Leelialle”³⁵⁹ kirjoittanut ”Gloria” oli huomannut jo hääpäivänään menneensä naimisiin alkoholistin kanssa. Juominen ei ollut vähentynyt avioliiton myötä, vaan perheen yhteinen kotikin oli muotoutunut kestikievariksi, jonne mies ja hänen ystävänsä kokoontuivat juopottelemaan. Avioliiton tulevaisuudesta ”Gloria” totesi:

*Avioeroakin olen ajatellut monen monta kertaa, mutta en halua hajoittaa lapsilta kotia, olen vaikka maanpäällisessä helvetissä, kunhan heillä vaan on hyvä olla. Mieheni rakastaa lapsia ja on heille hyvä kaikesta huolimatta.*³⁶⁰

”Glorian” kirje osoitti kuvaavasti, ettei alkoholisti-isä välttämättä ollut huono vanhempi. ”Gloriankin” mies oli hänen mukaansa hellä isä, vaikka käyttikin liikaa alkoholia. ”Leelia” ei varsinaisesti antanut neuvoja itse ”Glorialle”, mutta varoitteli kuitenkin muita palstaa lukevia naisia luottamasta siihen, että miehen juominen vähenisi avioliiton myötä. Myöskään nimimerkki ”Tuskainen sydän” ei ollut ottanut selvää miehensä juomistottumuksista ennen avioliittoa ja muutaman vuoden kaikki oli sujunut hyvin. Miehen ylenmyksen myötä tämä alkoi kuitenkin juoda ja humalassa hänestä tuli aggressiivinen ja ilkeä. Esikoispojan syntyminen oli odotettu tapahtuma ja poika oli isälleen suuri ylpeyden aihe, mutta pienen raittiusjakson jälkeen isä sortui jälleen juomaan ja myös perheen toimeentulo vaarantui. Sota-aikana mies ei kirjoittajan mukaan kestänyt pitkää poissaoloa kotoa ja juominen paheni entisestään. Pariskunta sai sodan jälkeen tyttären, josta tuli isän

³⁵⁷ Laki avioliittolain muuttamisesta, 681/1948, 2. luku 69a§.

³⁵⁸ Oikeusneuvosmies Olga Bremer, ”Kaksi tietä eteenpäin – Mitä tukea laki antaa juomarin perheelle?” (pk.). *Kotiliesi* 20/1951.

³⁵⁹ Kaisa Salonen vastaili lukijoiden kirjeisiin vuodesta 1952. Malmberg 1991, 277.

³⁶⁰ Nimimerkki ”Gloria”, Leelian lepotuolissa. *Eeva* 6/1953.

silmäterä. Isä hakeutui alkoholistiparantolaan ja oli raittiina kolme vuotta, koska ymmärsi työkykynsä olleen raittiuden varassa.³⁶¹ Mies oli kuitenkin jälleen alkanut juoda ja kirjoittaja oli huolissaan lapsistaan:

*Mutta vaikeinta on katsella lasten kauhua, kun ennen niin hyvä isä kohtelee heitä kuin koiranpentuja.*³⁶²

Selvän jakson aikana lapset olivat siis isälle suuri ylpeyden ja onnen aihe, mutta humalassa tämä kohteli heitä huonosti. Lasten hermot olivat kirjoittajan mukaan riekaleina, koska juopunut isä ahdisti heitä ja perhe oli joutunut useaan otteeseen pakenemaan isää yön selkään. Vaimo harkitsi nyt avioeroa, mutta ”Leelia” eli Kaisa Salonen kehotti tätä ensin hankkimaan apua miehelle vielä kerran ja luottamaan valoisampaan tulevaisuuteen lasten vuoksi.³⁶³ ”Tuskaisen sydämen” kirjoitus on hyvä esimerkki ristiriitaisesta isyydestä. Isä saattoi selvänä ollessaan olla todella rakastava vanhempi, mutta humalassa pelottava ja kohteli lapsiaankin huonosti. Kirjoitus toisaalta myös havainnollistaa, etteivät alkoholiongelmien syntyneet monissa perheissä vasta sotien jälkeen, vaan niitä oli jo aiemmin.³⁶⁴

”Tuskaisen sydämen” tapauksessa sota ja pitkä poissaolo kotoa olivat kuitenkin pahentaneet miehen alkoholiongelmaa. Miesten näkökulmasta sodasta palaaminen oli ilon aihe, mutta toisaalta perhe-elämään palaaminen pitkänkin poissaolon jälkeen saattoi tuntua ahdistavalta ja vieraalta.³⁶⁵ Isien odotettiin palaavan kotiin ”isännän” rooliin palauttamaan kurin ja järjestyksen, mutta moni henkisesti haavoittunut mies ei jaksanut tai halunnutkaan enää tätä vastuuta kantaa.³⁶⁶ ”Tuskaisen sydämen” tapaus kuvastaa hyvin tällaista käyttäytymistä. Sota ei ollut parantanut miehen alkoholismia, vaan sodan jälkeen tämä olikin entistä enemmän rikki ja hukutti uudet murheensa alkoholiin. Näyttäisi siis siltä, että isä selvästi kaipasi kotiin, koska kirjoittajan mukaan tämä ei kestänyt poissaoloa kotoa, mutta toisaalta hän ei arkeen palatessaan ollut kykenevä sopeutumaan arkeen, kuten ilmeisen usein kävikin.

Sota oli vaikuttanut merkittävästi myös ”Unelman” perheen elämään. Ennen sotaa ”Unelman” aviomies oli ollut hyvä isä lapsilleen ja uskollinen puoliso, eikä juonut ainakaan

³⁶¹ Nimimerkki ”Tuskainen sydän”, Leelian lepotuolissa. *Eeva* 2/1953.

³⁶² Ibid.

³⁶³ Leelian vastaus nimimerkille ”Tuskainen sydän”, Leelian lepotuolissa. *Eeva* 2/1953.

³⁶⁴ Ks. myös Kivimäki 2010, 188.

³⁶⁵ Kivimäki 2010, 192.

³⁶⁶ Näre 2008, 349–350.

mainittavasti. Kotiuduttuaan sodasta mies oli kuitenkin alkanut juoda ja oli tavannut naisen, jonka luona oli välillä asunutkin. Mies oli vienyt pariskunnan pojan mukanaan ja muuttanut äitinsä luokse. ”Unelma” ei ollut lasten vuoksi suostunut avioeroon, mutta hänestä tuntui kuin kaikki hyvä olisi kadonnut miehestä sotien jälkeen. Aiemmin lapset olivat olleet miehelle kaikki kaikessa, mutta ”nyt hän sanoo, ettei kannata uhrautua kenenkään hyväksi”³⁶⁷. ”Unelma” oli huolissaan perheensä tulevaisuudesta ja siitä, että äidin luokse jäänyt tytär joutuisi elämään ilman isäänsä ja isän mukanaan viemä poika ilman äitiään. Lyhyessä vastauksessaan ”Leelia”³⁶⁸ toivoi, että isä palaisi takaisin hylättyjen lastensa luo, mutta ei tarjonnut ”Unelmalle” konkreettisia neuvoja.³⁶⁹ ”Unelman” kirjeen perusteella sota oli vaikuttanut huomattavasti myös hänen mieheensä. Isä ilmeisesti suhtautui lapsiinsa kylmemmin kuin aiemmin, vaikka olikin vienyt pariskunnan pojan mukanaan. ”Unelman” kirje myös toisaalta osoittaa monien vaimojen haluttomuuden erota alkoholistimiehistä, koska ero oli lapsille aikalaishätyksen mukaan hyvin vahingollista ja pahimmassa tapauksessa lapset saattoivat eron myötä päätyä asumaan eri koteihin.³⁷⁰ Tätä lasten erottamista myös ”Unelma” ilmeisesti pelkäsi.

Tarinat alkoholisti-isisistä olivat hyvin yleisiä myös ”Isoäidin” kirjeenvaihtopalstalla. Alkoholismi oli ”Isoäidin” mukaan sairaus, joka voitaisiin järjestelmällisellä hoidolla parantaa. Tästä syystä hän ohjeisti lukijoitaan välttämään avioeroa, koska onnen palauttaminen kotiin oli joissain tapauksissa vielä mahdollista. Nimimerkki ”Paljon kärsinyt äiti” oli ilmeisen väsynyt miehensä alkoholismiin, koska ”Isoäiti” kehotti tätä hakeutumaan äitien lepokotiin ja hankkimaan apua miehelleen. Avioeroa ”Isoäiti” vaati vielä harkitsemaan, koska ”ero merkitsee aina lapsille vahinkoa ja kärsimystä”.³⁷¹ ”Kärsivän Liljan” mies oli niin ikään alkoholisti ja heillä oli yksi lapsi ja toinen tulossa, jotka ”Isoäidin” mukaan tarvitsivat ehjän kodin. Miehen alkoholismi oli ”Isoäidin” vastauksen perusteella tuonut mukanaan myös muita ongelmia perheeseen, mutta näitä ongelmia ei eritelty tarkemmin. ”Isoäiti” ohjeisti myös ”Kärsivää Liljaa” hankkimaan miehelleen apua ja totesi, että ”ensin on juoppous voitettava, sitten muu paranee itsestään”.³⁷² Hänen mukaansa

³⁶⁷ Nimimerkki ”Unelma”, Leelian lepotuolissa. *Eeva* 10/1945.

³⁶⁸ Vuonna 1945 Elsa Soini. Malmberg 1991, 277.

³⁶⁹ Leelian vastaus nimimerkille ”Unelma”, Leelian lepotuolissa. *Eeva* 10/1945.

³⁷⁰ Esimerkiksi Isoäidin kolumnissa ”Aiotko erota?” mainittiin lapsien usein päätyvän asumaan eri koteihin. Isoäiti, ”Aiotko erota” (kol.). *Kotiliesi* 4/1945. Aikalainen lainsäädäntö jätti päätöksen lasten huoltajuudesta oikeudelle, jolloin tällainen järjestely oli lainsäädännöllisesti mahdollinen. Laki avioliittolain muuttamisesta, 681/1948, 3. luku 80§.

³⁷¹ Isoäidin vastaus nimimerkille ”Paljon kärsinyt äiti”, Isoäidin kirjeenvaihto. *Kotiliesi* 8/1946.

³⁷² Isoäidin vastaus nimimerkille ”Kärsivä Lilja”, Isoäidin kirjeenvaihto. *Kotiliesi* 21/1945.

perheen onni oli siis vielä pelastettavissa, koska mies oli sanonut rakastavansa vaimoaan ja lapsiaan.³⁷³ Ratkaisevaa oli ”Isoäidin” mukaan siis isän rakkaus. Jos isä rakasti lapsiaan, perheellä oli vielä toivoa paremmasta tulevaisuudesta.

Toivon korostuminen ”Isoäidin” vastauksissa oli kiinteä osa hänen kirjeenvaihtopalsaansa. Toivon käsite on keskeinen osa kristillistä arvomaailmaa, jolle myös ”Isoäidin” eli Katri Bergholmin arvomaailma perustui. Esimerkiksi kirkollisessa avioliittoneuvonnassa onnettomassa avioliitossa eläneitä naisia kannustettiin kestäämään vaikeuksista huolimatta ja ennen kaikkea toivomaan parempaa huomista.³⁷⁴ ”Isoäiti” neuvoikin usein hänelle kirjoittaneita naisia luottamaan uskoonsa ja toivomaan miehensä parannusta. Erityisesti tällaiset vastaukset korostuivat alkoholismiin liittyvissä tapauksissa. Jos vaimo vain toivoi ja rukoili miehensä parannusta, asiat saattoivat vielä muuttua paremmaksi.³⁷⁵

Toisaalta vaimojen tuli siis myös ensin yrittää kaikkensa parantaakseen puolisonsa ja ymmärtää tätä. Vaimojen ymmärtäväisyyden merkitystä korosti myös *Eevassa* avioerokysymykseen liittyen haastateltu huoltotarkastaja Heikki Vesterinen. Vesterinen esitti, että asuntopula ja ahdas asuminen³⁷⁶ aiheuttivat niin avio-ongelmia kuin alkoholismiakin. Ahtaaseen asuntoon kyllästynyt puoliso painui ulos juopottelemaan ystävien kanssa ja kotona vaimo nalkutti juomisesta, joka vain lisäsi juomahimoja. Toiseksi syyksi Vesterinen esitti miesten tarpeen kokea itsensä voimakkaaksi ja pystyväksi, mihin alkoholi soveltui liiankin hyvin. Vaimon tuli muistaa kehua miestänsä ja tukea tämän itsetuntoa, jolloin mies ei välttämättä kokenutkaan tarvetta juoda. Haastattelija tiedusteli Vesteriseltä, eikö tällainen näkemys asettanut turhankin suuret vaatimukset alkoholistin vaimon kärsivällisyydelle. Vesterinen kiersi kysymyksen kääntämällä keskustelun naisalkoholisteihin, jotka hänen mukaansa olivat erityisen turmiollisia. Kunnon vaimo saattoi nostaa miehensä alkoholismin turmeluksesta, mutta juoppo vaimo taas vetäisi miehensä mukanaan turmioon.³⁷⁷

³⁷³ Isoäidin vastaus nimimerkille ”Kärsivä Lilja”, Isoäidin kirjeenvaihto. *Kotiliesi* 21/1945.

³⁷⁴ Malinen 2018, 125.

³⁷⁵ Malinen 2018, 124–125.

³⁷⁶ Erityisesti suurimmissa asutuskeskuksissa vallitsi sotavuosina ja jälleenrakennusaikana vakava asuntopula. Monet perheet asuivat ahtaasti, jaetuissa asunnoissa tai tilapäisessä asunnossa, kuten kellarissa. Moni perhe saattoi joutua muuttamaan jommankumman puolison vanhempien kotiin tai jopa erilleen. Malinen 2015, 127–129.

³⁷⁷ T.A., ”Avioliiton kompastuskivet – Huoltotarkastajalla on puheenvuoro” (Huoltotarkastaja Heikki Vesterisen haastattelu). *Eeva* 10/1947.

Mieheyden ja maskuliinisuuden kytkeytyminen juopotteluun ei ollut Suomessa uusi ilmiö. Vaikka miesihanteeseen kuuluivatkin kunnollisuus, moraalisuus ja vakaus,³⁷⁸ miehellä oli kuitenkin ”lupa” harrastaa silloin tällöin kevyttä juopottelua. Varsinainen juopous ei luonnollisesti ollut ihailtavaa, mutta 1900-luvun vaihteen porvarillisen raittiusliikkeenkin piirissä miehen sallittiin juopotella silloin tällöin miehekkään kohtuullisesti.³⁷⁹ Myös Heikki Vesterinen yhdisti miehen alkoholinkäytön tämän miehekkyyteen ja tarpeeseen tuntea itsensä voimakkaaksi ja korosti naisen merkitystä miehenkin moraalille. Miehen raittius ja uskollisuus miellettiinkin usein hyvän naisen mitaksi, koska kunnollinen vaimo piti myös miehensä kunnollisena.³⁸⁰

Vaikka siis alkoholistien puoliset saivat lehdissä useimmiten osakseen ymmärrystä, myös syyllistäviä puheenvuoroja esiintyi, kuten huoltotarkastaja Vesterisen haastattelu osoittaa. Nimimerkki ”Katkeroitunut vaimo” oli naimisissa miehen kanssa, joka oli alkoholi-soitunut sota-aikana ja oli lisäksi hyvin epäkypsä isä ja kaikki vastuu lapsista jäi äidin harteille. Perheen toimeentulo oli niin ikään kirjoittajan vastuulla, eikä tilannetta helpottanut muiden ihmisten syyllistävä suhtautuminen perheen tilanteeseen:

*Ihmiset vielä tekivät kaikin tavoin kuorman raskaammaksi syyttämällä kaikesta minua: Tiedättehän, jos hänellä olisi ollut toisenlainen eukko, mutta kun hänen piti ottaa väkisin tämä. Se tuntui kaikista pahimmalta, kun naiset, jotka olivat olevinaan parhaimpia ystäviäni edessäpäin, sanoivat: Ei se osaa hoitaa kotiaan, että mies siellä viihtyisi jne.*³⁸¹

Suhtautuminen alkoholistin vaimoon ei siis suinkaan ollut aina ainoastaan ymmärtäväistä. Naisen roolia kodin ilmapiirin ylläpitäjänä oli korostettu jo 1800-luvun puolivälissä esimerkiksi Arja-Liisa Räisänen tutkimissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa. Naisen keskeinen tehtävä oli luoda kodista onnellinen ja hyvin hoidettu paikka, jonne mies voisi työpäivän jälkeen palata. Velvollisuuksistaan huolehtimalla vaimo ehkäisi miehensä juopottelua ja saattoi kokonaan voittaa juoppouden ongelman perheessään.³⁸² Tässä kontekstissa on siis ymmärrettävää, miksi ”Katkeroituneen vaimon” tuttavapiiri suhtautui tähän niin negatiivisesti ja syytti vaimoa miehen alkoholismista.

³⁷⁸ Räisänen 1995, 96–99.

³⁷⁹ Vilkuna 2014, 112–113.

³⁸⁰ Aunila 2020, 150–151.

³⁸¹ Nimimerkki ”Katkeroitunut vaimo”, Leelian lepotuolissa. *Eeva* 8/1953.

³⁸² Räisänen 1995, 103–106.

”Leelia”³⁸³ pohdiskeli alkoholistimiehen kanssa naimisissa olevan ”Jousimiehen” puolison juomisen syitä ja huomautti, ettei ”Jousimieskään” ollut helpoin luonne ja tämän ”hysterisyys” oli saattanut ajaa miehen pois kotoa kapakkaan. Pariskunnan ensimmäinen lapsi syntyi kuolleena, mutta ”Jousimies” oli kirjeen lähettäessään uudelleen raskaana. Edes raskaus ei ollut saanut miestä lopettamaan juomista, vaikka tämä olikin lapsia kovasti toivonut. ”Leelian” mielestä ”Jousimiehen” aviomies ei voinut olla kovinkaan paa-
tunut alkoholisti, koska tämä suoriutui työstään ansiokkaasti, joten todennäköisempi syy miehen juomistottumuksille oli vaimon ikävä käytös ja mustasukkaisuus:

*Niin että päättä sulkea silmäsi kaikilta epähuuloilta, toistaa itsellesi yhä uudelleen, että huolevaisuutesi on sairaalloista ja riippuu nykyisestä tilastasi [raskaudesta] ja että muutaman kuukauden kuluttua tämä on ohi, sinä jälleen terve ja rauhallinen ja miehesi saanut lapsen, jota hän on toivonut ja joka lujemmin sitoo hänet kotiinsa ja sinuun, ellet hysterisillä kohtauksilla ja syytöksillä, joita kaikki miehet inhoavat, ole sitä ennen häntä lopullisesti itsestäsi vieroittanut.*³⁸⁴

Hyvin samaan tapaan kuin Isoäiti³⁸⁵ myös ”Leelia” uskoi lapsen sitovan epävakaa isän paremmin perheeseensä. Vaimollakin oli luonnollisesti tässä prosessissa oma roolinsa, mutta lapsi oli ennen kaikkea muistutus isälle tämän velvollisuuksista perhettään kohtaan. ”Leelia” siis uskoi, että lapsen syntymä rauhoittaisi isän liiallisen juomisen, joten myös ”Leelian” eli Elsa Soinin usko isän rakkauteen ja sen voimaan näyttäisi olleen hyvin vahva.

Rakastava alkoholisti-isä oli siis kirjoitusten mukaan vielä mahdollista pelastaa ja tällaiset isät saivatkin osakseen enemmän ymmärrystä esimerkiksi ”Leelialta” ja ”Isoäidiltä”. Alkoholi saattoi kuitenkin joissain tapauksissa aiheuttaa myös muita ongelmia, kuten väkivaltaisuutta. Perheväkivalta lisääntyi sotien jälkeen³⁸⁶ ja kehitys huolestutti *Eevassa* ja *Kotiliedessä*. *Kotilieden* tulevan päätoimittajan Eila Jokelan³⁸⁷ artikkeli ”Pienet sijaiskäräjät” julkaistiin lehdessä 1954. Jokela esitti huolensa lapsiin kohdistuneisiin pahoinpitelyjen lisääntymisestä ja vaati lukijoita puuttumaan havaitsemaansa perheväkivaltaan tilanteen epämurkavuudesta huolimatta. Artikkelin alussa Jokela pohdiskeli, oliko

³⁸³ Vuonna 1950 Elsa Soini. Malmberg 2011.

³⁸⁴ Leelian vastaus nimimerkille ”Jousimies”, Leelian lepotuolissa. *Eeva* 1/1950.

³⁸⁵ Ks. luku 4 tässä työssä.

³⁸⁶ Malinen 2018, 121.

³⁸⁷ Eila Jokelasta tuli *Kotilieden* päätoimittaja vuonna 1963. Malmberg 1991, 231.

lisääntynyt perheväkivalta seurausta sodan aiheuttamista poikkeusoloista, vai olivatko lehdistössä esiintyneet tapaukset hälytysmerkkejä pitkään kyteneestä ongelmasta.³⁸⁸ Lasten ruumiillinen kuritus oli suhteellisen hyväksyttävä kasvatusmetodi vielä 1900-luvun puolivälissä,³⁸⁹ mutta toisaalta liiallinen fyysinen väkivalta ei ollut lehdissä esitettyjen näkemysten mukaan hyväksyttävää. Myöskään vaimon ruumiillinen kurittaminen ei enää 1900-luvulla ollut yleisesti hyväksyttävää ja sen miellettiin vieraannuttavan lapset isästään ja vaimon miehestään.³⁹⁰

Jokela nimesi keskeisimmäksi syyksi lapsiin kohdistuneeseen väkivaltaan erityisesti isien alkoholin käytön, mikä toi kotiin köyhyyttä, edesvastuuttomuutta ja riitoja. Toiseksi syyksi Jokela nimesi vanhempien kyvyttömyyden rakastaa lastaan, mikä taas aiheutti sen, ettei vanhemmilla ollut kärsivällisyyttä tai anteeksiantavaisuutta lapsiaan kohtaan. Rakkauden puute oli Jokelan mukaan tärkeintä myös tilanteen korjaamisessa, koska rakkauttomassa kodissa lapsi oli aina altis joutumaan väkivallan kohteeksi. Ulkopuolisen oli vaikea puuttua tilanteisiin, koska usein ulkopuolisen henkilön oli vaikea Jokelan mukaan vetää rajaa kurituksen ja väkivallan välille:

*Mutta eiköhän ole niin, että sen vaistoa. On vanhempia ja kasvattajia, jotka kurittavat lapsia kovakätisesti, mutta silti näiden kiintymys äitiin ja isään on ilmeinen ja he ovat onnellinen perhe. Miksi näin, vaikka isä tai äiti onkin ankara? Koska hän rakastaa lastaan ja tämä tuntee sen – jopa silloinkin kun häntä kuritetaan.*³⁹¹

Ankara isä tai äiti ei siis välttämättä ollut huono vanhempi, koska tärkeintä oli vanhemman rakkaus. Jokelan mukaan lapsi saattoi siis yhä rakastaa vanhempia, vaikka tämä olikin väkivaltainen. Hyvä esimerkki tällaisesta tilanteesta oli nimimerkin ”18-v työläisnuorukainen” vastaus *Eevan* artikkeliin ”Vanhemmat lastensa arvosteltavina” vuodelta 1948. Kirjoittajan isä oli ollut koko tämän lapsuuden väkivaltainen vaimoan ja lapsiaan kohtaan:

Pieninä me vapisimme, kun he riitelivät, ja inhosimme isää, kun hän sai äidin itkemään, ja äiti kuiskasi meille: ”Isä on häijy.” Lopulta isästä muodostui elämämme painajainen, ja ollessamme pahankurisia sai äiti meidät

³⁸⁸ Eila Jokela, ”Pienet sijaikärsijät” (art.). *Kotiliesi* 10/1954.

³⁸⁹ Kinnunen 2013, 66–67.

³⁹⁰ Räisänen 1995, 98.

³⁹¹ Eila Jokela, ”Pienet sijaikärsijät” (art.). *Kotiliesi* 10/1954.

*heti kilteiksi vain uhatessaan kertoa isälle. Toisinaan hän tekikin sen, ja työstä väsyneenä ja ärtyneenä tullessaan isä pieksi meitä niin, että emme voineet pariin päivään kunnolla istua.*³⁹²

Vanhempana kirjoittaja oli aloittanut isänsä kanssa samassa työpaikassa ja havainnut isän olleen suosittu työtoveriansa keskuudessa. Tämän jälkeen kirjoittaja olikin alkanut asettua isänsä puolelle vanhempien riidellessä. Hänen mukaansa kodin ongelma ei ollut isän väkivaltaisuus, vaan vanhempien jatkuva riitely ja se, että äiti oli kääntynyt lapset isää vastaan.³⁹³ Tällaisten narratiivien ja selitysmallien rakentaminen ei ollut kuitenkaan varsinaisesti poikkeavaa. Kirsi-Maria Hytönen ja Antti Malinen havaitsivat tutkiessaan jälleerakennusajan ongelmaperheiden lasten selviytymismekanismeja, että pyrkimys ymmärtää väkivallantekijöitä oli hyvin yleistä.³⁹⁴ Työläisnuorukainen vaikuttaisi siis kehittyneen narratiivin, jonka mukaan äiti kääntyi lapset isää vastaan, vaikka oikeasti isä oli mukava mies. Ruumiillista kuritusta kirjoittaja ei varsinaisesti kommentoinut, mutta koska kohtuullinen ruumiillinen kuritus oli Suomessa vielä 1900-luvun puolivälissä hyvin yleistä,³⁹⁵ tämä saattoi näyttäytyä kirjoittajalle luonnollisena. Työläisnuorukaisen kirjoitus kuvaa osuvasti isyyden moniulotteisuutta. Vaikka isä oli väkivaltainen tai esimerkiksi alkoholisti, se ei tehnyt hänestä välttämättä huonoa isää lastenkaan silmissä.

Myös alkoholismiin liittyi kysymys isien elatusvelvollisuudesta. Useissa kirjoituksissa toistui tarinat isistä, jotka joivat perheen rahat ja lapset joutuivat pahimmissa tapauksissa näkemään nälkää. *Eevassa* vuonna 1953 julkaistussa artikkelissa ”Särkyneitten kotien lapset” tutustuttiin Koivurannan lastenkotiin ja sen asukkaiden tarinoihin. Monien lasten vanhemmat olivat alkoholisteja tai esimerkiksi mielisairaita, jotka eivät voineet huolehtia lapsistaan. ”Tuomon” ja ”Matin” äiti oli sairas, eikä heidän isänsä pitänyt lainkaan huolta perheestään, mutta kävi kyllä viemässä nekin vähät rahat, mitä sairasteleva äiti oli saanut ansaittua.³⁹⁶ Toisessa *Eevan* artikkelissa tutustuttiin lastensuojelulautakunnan huoltotoimistoon ja kannustettiin äitejä hakemaan elatusapua huoltotoimiston avulla, jos isä ei suostunut maksamaan lasten elatuksesta. Artikkelissa kerrottiin alkoholisti-isästä, joka oli raivostunut saatuaan kuulla, että hänen palkastaan pidätettäisiin tietty

³⁹² 18-v. työläisnuorukainen artikkelissa ”Vanhemmat lastensa arvosteltavina”, Tuulikki. *Eeva* 10/1948.

³⁹³ Ibid.

³⁹⁴ Hytönen & Malinen 2018, 73.

³⁹⁵ Kinnunen 2013, 66–67.

³⁹⁶ Tuulikki Antila, ”Särkyneitten kotien lapset” (art.). *Eeva* 5/1952.

summa³⁹⁷ hänen lastensa elatusta varten. Raivonpuuskassaan isä oli heittänyt kahdeksan kuukauden ikäisen lapsensa päin seinää ja pahoinpidellyt vaimonsa silitysraudalla.³⁹⁸ Artikkelin pääasiallinen pyrkimys vaikutti olleen kannustaa naisia hankkimaan apua laiminlyötyjen elatusmaksujen perimiseksi, joten tällaisen traagisen esimerkin esittäminen oli ristiriidassa artikkelin muun sisällön kanssa. Epäselväksi siis jäi, oliko tarkoitus kehottaa naisia varovaisuuteen, vai mikä tämän esimerkin pyrkimys oli.

Elatusmaksut ja niiden maksamatta jättäminen olivat yleisiä puheenaiheita *Kotiliedessä* ja *Eevassa*. Vuonna 1948 oli astunut voimaan yleinen lapsilisälaki, mikä tarkoitti lisäansiota myös esimerkiksi alkoholistien perheille. Vain äiti oli oikeutettu nostamaan lapsilisän,³⁹⁹ koska kuten *Kotiliedessä* esitettiin, äidin voitiin luottaa käyttävän rahan lapsen parhaaksi.⁴⁰⁰ Sosiaalipoliittisesti lapsilisän tarkoituksena oli kuitenkin parantaa lapsiperheiden taloudellista tilannetta ja edistää väestön hyvinvointia.⁴⁰¹ Sinänsä lapsilisän kohdistaminen äideille ei kertonut välttämättä niinkään epäluottamuksesta isiin, vaan enemmänkin äidin ensisijaisuudesta vanhempana myös sosiaalipoliittisissa päätöksissä.⁴⁰² Kuitenkin *Kotiliedessä* esitetty näkemys siitä, että nimenomaan äidin voitiin luottaa ajattelevan lapsen parasta ja olevan siksi oikea ihminen nostamaan lapsilisän, kuvastaa nimenomaan lehden näkemystä äidistä luotettavampana vanhempana.⁴⁰³

Alkoholistiperheiden kuvaukset olivat lehdissä usein hyvin synkkiä. Niin kirjepalstoilla kuin lehtien omissa kirjoituksissakin toistuivat kuvaukset alkoholisti-isistä pahimmillaan väkivaltaisina ja elatusvelvollisuuttaan laiminlyövinä renttuina, joista eroamista pidettiin kohtuullisena. Alkoholisti-isä toimi lehdissä esitettyä isyyden ihannetta vastaan usein ainakin kahdella tavalla: hän laiminlöi elatusvelvollisuuttaan käyttämällä perheen rahat alkoholiin tai olemalla työkyvytön sekä laiminlöi lastenkasvatuksen tai oli näille huono esikuva. Ainoastaan tällaisissa tapauksissa avioero miellettiin ratkaisuksi, koska isän riistäminen lapsilta miellettiin muutoin suureksi vääryydeksi. Kuitenkin ratkaisevaa oli isän rakkaus lasta kohtaan. Jos isä vain rakasti lastaan ja halusi tälle kaikkea hyvää, hänet

³⁹⁷ Tällainen menettely oli mahdollistettu vuoden 1948 ”isyyspinnarilailla”, jonka myötä mies saatettiin myös määrätä työlaitokseen suorittamaan maksamatta jääneet elatusmaksut. Pulma 1987, 230.

³⁹⁸ Leena, ”Muuten on avioliitto minulle kauhistus...” (art.). *Eeva* 5/1949.

³⁹⁹ Kuusipalo 1994, 169.

⁴⁰⁰ Maisteri Onerva Valorinta, ”Miten lapsilisää käytetään ja mitä se merkitsee perheen taloudessa” (art.). *Kotiliesi* 8/1951.

⁴⁰¹ Urponen 1994, 202–203.

⁴⁰² Ibid.

⁴⁰³ Tällaisen näkemyksen esitti myös tuomari Usko Waismaa artikkelissaan ”Lastenkasvatuskustannuksia tasataan”. *Kotiliesi* 18/1948.

voitiin vielä pelastaa ja palauttaa perheen onni. Tällaisissa tapauksissa niin esimerkiksi ”Isoäiti” kuin ”Leeliakin” kehottivat vielä harkitsemaan avioeroa tarkoin. Alkoholismia käsitelleet kirjepalstojen vastaukset ja lehtien kirjoitukset kuitenkin osoittavat, että isä oli todella keskeinen osa perhettä ja lasten elämää. Alkoholisti-isäkin oli siis lapsen kannalta parempi kuin eron myötä tämän elämästään kadonnut isä.

Kirjoitukset myös osoittavat isyyden moninaisuuden. Vaikka alkoholisti-isä ei suinkaan ollut positiivinen isyyden malli, hän saattoi kuitenkin olla rakastava ja lämmin isä. Humalassa hän saattoi toki olla lasten silmissä pelottava ja vieras, mutta selvänä ollessaan tuttu ja turvallinen isä. Isällä ei siis välttämättä ollut ainoastaan yhtä puolta, kuten edellisissä luvuissa analysoitu elättäjä tai tässä luvussa esitelty alkoholisti, vaan hän saattoi olla samaan aikaan sekä ihanteellinen isä, että arvaamaton ja renttumainenkin alkoholisti-isä. Tässä kontekstissa ei ole siis mielekästä esittää, että lehdissä olisi ilmennyt tiukkarajainen alkoholisti-isän tyyppi, koska huomiotta jäisivät isyyden monivivahteisuus ja isän roolien muuttuva luonne.

Varsinaisia sävyeroja *Kotiliedessä* ja *Eevassa* alkoholismia ja väkivaltaa käsittelevissä kirjoituksissa ei ollut. Avioero miellettiin ratkaisuksi äärimmäisissä tapauksissa, mutta ensisijaisena keinona sitä ei kummassakaan lehdessä pidetty. *Kotiliesi* keskittyi kuitenkin tarjoamaan erilaisia informatiivisia artikkeleita lukijoilleen, joiden perheessä alkoholismi oli riesana. *Eevassa* julkaistiin enemmän myös hyvin karuja tosielämän kuvauksia alkoholismin vaikutuksista. Tällaisten traagisten tarinoiden julkaiseminen *Eevassa* ei sinänsä ollut poikkeuksellista. Vaikka *Eeva* oli profiloitunut erityisesti muodikkaaksi kaupunkilaislehdiksi, lehdessä julkaistiin myös vakavampia aiheita käsitteleviä kirjoituksia, vaikka vältettiin profiloitumasta liian vakavamieliseksi lehdeksi. Toisaalta lehti ei pelännyt kohahduttaa. Perheväkivalta ja alkoholismi olivat keskeisiä puheenaiheita jälleenrakennusvuosina, jotka varmasti kiinnostivat ja koskettivat lukijoita ja loivat lehdelle paineita kirjoittaa aiheista.

Kokonaisuudessaan alkoholismia ja perheväkivaltaa käsittelevät kirjoitukset eivät siis käsitelleet pelkkää isyyttä. Aiheet kytkeytyivät laajemmassa kontekstissa kiihkeään keskusteluun avioeroista ja huoleen kansan moraalisesta rappiosta. Tarkoituksena ei siis varsinaisesti ollut tarkastella isyyteen liittyviä kysymyksiä, mutta aiheet liittyivät vahvasti sodanjälkeiseen isyyteen. Kirjoitusten tarkoitus oli hyvin selvästi myös vaikuttaa lukijoihin ja esimerkiksi kannustaa naisia hakemaan alkoholisoituneelle miehelleen apua. Kuten

aiemmissa luvuissa jo havainnollistin, joskus pyrkimys oli myös puhutella miehiä. Kirjoitusten taustalla oli hyvin todennäköisesti pyrkimys vaikuttaa myös miehiin ja saada heidätkin pohtimaan esimerkiksi alkoholinkäyttöään ja sen seurauksia. Joskus tässä onnistuttiinkin, kuten *Kotilieden* vuoden 1955 kirjoituskilpailu osoittaa. Kirjoituskilpailun aiheena oli kertoa tarina tilanteesta, jolloin *Kotiliesi* oli vaikuttanut lukijoiden elämään. Eräs isä oli lukenut Eila Jokelan artikkelin ”Pienet sijaikärsijät” ja vaikuttunut siitä ja artikkelin yhteydessä olleesta kuvasta:

Hyvin välinpitämättömänä aukaisin käsiini sattuneen Kotilieden N:o 10 viime keväänä. Vaimoni lehti, naisten lehti; yleensä vähän ”parempien ihmisten” lehti tuo Kotiliesi, mutta aukaisin aikani kuluksi kuitenkin. Vain muutaman sivun selailtuani jäin tuijottamaan pienen pojan kuvaa. Luinko kirjoituksen, en muista, mutta kuva ja sen vierellä kaksi sanaa ”Pienet sijaikärsijät” järkyttivät minua. Siinähan oli oma poikani! Hitaasti, hyvin hitaasti aloin nähdä sen, mitä tuo poika ikkunansa takaa näkee ”... nyt se tulee – isä – onkohan se – ? On, horjuu, horjuu se – isä on taas humalassa – minnehän minä menisin piiloon...?” Juuri tuon näin Kotilieden pojan silmistä, minä, isä, vesiselvä sillä kertaa.⁴⁰⁴

Tämän kokemuksen jälkeen kirjoittaja kertoi päättäneensä, ettei hänen poikansa enää näkisi isän horjuvia askelia ja päätös oli ilmeisesti myös pitänyt. Kirjoittajan tarinan todenperäisyyttä on mahdoton arvioida, mutta se herättää kuitenkin kysymyksen, kuinka paljon lehdet todellisuudessa saattoivat vaikuttaa myös epätyypillisempiin lukijoihin eli miehiin ja isiin?

⁴⁰⁴ Martti, ”Pienet sijaikärsijät” (*Kotilieden* kirjoituskilpailuun ”Kerran Kotiliesi aiheutti minulle” osallistunut tarina). *Kotiliesi* 4/1955.

Loppulause

Tutkielmassani olen selvittänyt erilaisia isien representaatioita ja käsityksiä isyydestä *Eevassa* ja *Kotiliedessä* vuosien 1945–1955 välillä. Isyyttä on historian tutkimuksessa tutkittu hyvin vähän, joten tutkimukseni tuo isyyden historiaan uusia tutkimustuloksia ja valottaa käsityksiä isyydestä historiallisesta perspektiivistä. Miesten representaatioita naistenlehdissä on niin ikään tutkittu vähäisesti ja naistenlehtien asema miesihanteiden tuottajana ja välittäjänä on lähes täysin tutkimatonta alaa. Aihetta olisi tärkeä tutkia enemmän, jotta esimerkiksi isyyteen liittyviä historiallisia ja ylisukupolvisia ulottuvuuksia voitaisiin ymmärtää paremmin.

Keskeisin tutkimustulokseni on se, että isät esiintyivät lehtien kirjoituksissa usein. Ilmiö on kiinnostava, koska isyys ei vielä ennen 1960-lukua ollut keskeinen aihe esimerkiksi politiikassa tai perhepoliittisessa keskustelussa. Tutkimani aineisto kuitenkin osoittaa, että isyydestä käytiin *Eevassa* ja *Kotiliedessä* keskustelua jo sodan jälkeen, mikä viittaa muutoksiin naisten elämässä ja elämänpiireissä. Esimerkiksi naisten ansiotyön yleistyminen edisti myös keskustelua isyydestä, koska ilmiö loi tarvetta myös isän suuremmalle panokselle kotona. Yhteiskunnalliset muutokset siis vaikuttivat myös naistenlehtien kirjoituksiin, joissa isä huomioitiin enenevässä määrin. Naistenlehdissä pääasiallinen sisältö koostuu naisen elämälle olennaisiksi mielletyistä asioista. Perhe, avioliitto ja koti muodostivat monille naisten pääasiallisen elämänpiirin, joten on luonnollista, että juuri näistä aiheista kirjoitettiin lehdissä runsaasti. Useimmiten kirjoitusten aiheina olivat äitien ja lasten väliset suhteet, mutta vuosina 1945–1955 myös isät esiintyivät kirjoituksissa usein. Vaikka *Eeva* ja *Kotiliesi* olivat naisille suunnattuja lehtiä, useissa kirjoituksissa kirjoittaja vaikutti olleen hyvin tietoinen siitä, että lukijoina oli myös miehiä ja kirjoitukset oli usein suunnattu myös heille.

Sotavuosien jälkeen perheiden arki ei toiveista huolimatta välttämättä palautunutkaan ennalleen. Miehiä palasi rintamalta invalidisoituneina, traumatisoituneina tai alkoholisoituneina, joten naisilta vaadittiin paljon voimavaroja perheen koossapitämiseksi. Avioerot yleistyivät, äidit väsyivät ja isät, kuten myös monet äidit, työskentelivät yhä enemmän myös kodin ulkopuolella. Jälleenrakennusajan jaksamista korostaneessa ilmapiirissä lehdet pyrkivät etsimään perheiden ongelmiin ratkaisuja. Yhä useammin lehtien huomio kohdistui äitien lisäksi isiin, joilla koettiin olevan ratkaiseva rooli perheen koossapitämisessä. Esimerkiksi äitien väsymykseen esitettiin helpotukseksi isien osallistuvampaa

roolia kodin- ja lastenhoidossa. Isyys itsessään ei siis useimmiten ollut lehdissä käytyjen keskustelujen varsinainen aihe. Huomion kohdistaminen isiin osoittaa kuitenkin sen, että isät miellettiin keskeiseksi osaksi perhettä ja sen onnea, vaikka ajan kasvatuskäsitykset ja lainsäädäntö korostivatkin äidin ensisijaisuutta lasten kasvattajana.

Keskeisiä tutkimustuloksia ovat *Eevassa* ja *Kotiliedessä* ilmenneet monipuoliset isyyden representaatiot. Aineistosta erottui erilaisia positiivisessa valossa esitettyjä isyystyyppejä, jotka olen nimennyt, ja joita analysoin tutkimuksessa tarkemmin. Isyystyyppejä olivat avustava isä, elättäjä, auktoriteetti, toveri, roolimalli ja moraalinen kompassi. Kaikki nämä isyyden mallit muodostivat yhdessä sellaisen isyyden, johon isän tuli lehtien mukaan tähdätä. Hyvä isä ei siis ollut ainoastaan esimerkiksi perheen elättäjä ja ylin auktoriteetti, vaan hän vietti myös aikaa lastensa kanssa ja oli heille roolimalli ja moraalinen kasvattaja. Perheen elättäminen toki oli hyvin keskeinen osa sekä vallinnutta miesihannetta että hyvää isyyttä, mutta yksinomaan tällaista isyyttä ei vielä mielletty ihanteelliseksi. Isyystutkimuksessa on ajateltu, että kultakin aikakaudelta olisi mahdollista erottaa hallitseva isyyden malli, kuten elättäjäisiä. Tutkimani aineisto kuitenkin osoittaa, että isyyteen liitettiin paljon muitakin rooleja ja isyys miellettiin jo jälleenrakennusaikana hyvin moninaiseksi kokonaisuudeksi.

Isyysmallien ja isien representaatioiden lisäksi aineistosta erottui myös negatiivisiksi miellettyjä isyystyyppejä. Tällaisia olivat poissaolevat isät, kuten eroisät ja perheensä hylänneet isät sekä epävakaat isät eli esimerkiksi alkoholistit. Vaikka esimerkiksi eroisät ja alkoholisti-isät esitettiin lehdissä hyvin negatiivisessa valossa, kirjoitukset paljastivat isyystyyppien häilyväisyyden. Eroisät esitettiin usein perheensä kylmästi hylänneinä miehinä, mutta silti eroisäkin saattoi olla hyvä isä, jos vain rakasti lastaan ja maksoi tunnollisesti elatusmaksuja. Alkoholisti-isä taas saattoi tuoda paljon murhetta perheelleen, mutta jos isä rakasti lastaan, perheellä oli vielä toivoa paremmasta huomisesta. Isyystyyppit eivät olleet tarkkarajaisia kategorioita, joihin lehdissä kuvatut isät voitaisiin luokitella, vaan enemmänkin hahmotelmia erilaisista isistä ja tavoista olla isä. Isyystyyppit kytkeytyivät lehtien keskusteluihin yhteiskunnallisista teemoista, joten useissa tapauksissa esitetty isätyyppi oli joko ongelman aihe tai ratkaisu. Esimerkiksi alkoholisti-isä oli ongelma, mutta rakastava alkoholisti-isä taas ratkaisu, koska rakastava isä saattoi vielä parantua.

Poissaoleviin isiin lukeutuisivat myös sodassa kuolleet isät, mutta he esiintyivät lehdissä hyvin harvoin. Varsinaista syytä tähän ei lehtien perusteella ole mahdollista löytää. Näyttäisi kuitenkin siltä, että sekä *Eevan* että *Kotilieden* pyrkimys oli palata mahdollisimman pian aikaan ennen sotaa ja jättää sota taakse. Kokonaisuudessaankin sotaa käsiteltiin hyvin vähän molemmissa lehdissä sotavuosien jälkeen, erityisesti 1950-luvulle tultaessa. Lehtien sisältö keskittyi enemmänkin perheiden onnen edistämiseen ja esimerkiksi avio- liittojen pelastamiseen. Jälleenrakennusajan Suomessa oli uudenlaisia ja ajankohtaisia ongelmia, joihin lehdissä keskityttiin. Sekä naisilta että miehiltä vaadittiin niin henkisiä kuin fyysisiäkin voimavaroja nostamaan kansakunta jaloilleen, joten raskaisiin ja traumaattisiin sotavuosiin palaaminen ei lehdissä ollut kannattavaa.

Merkittäviä eroavaisuuksia *Eevan* ja *Kotilieden* isyyskeskusteluissa ei esiintynyt. Molempien lehtien kirjoittelussa näkyivät samankaltaiset ilmiöt, huolet ja agendat. Näin ollen myös isyyttä käsiteltiin samankaltaisista lähtökohdista. Päämäärät olivat siis useimmiten samat, mutta keinot saattoivat olla erilaiset. Esimerkiksi avioerokeskustelussa *Kotiliesi* korosti ennen kaikkea avioerojen katastrofaalisuutta, kun taas *Eevassa* aiheeseen pureuduttiin ratkaisu- ja selityskeskisemmin. Keskustelujen painopisteet saattoivat myös vaihdella. *Kotiliedessä* avioeroja käsiteltiin perheen yhtenäisyyden ja lasten kannalta, kun taas *Eevassa* painotettiin parisuhteita. *Kotiliesi* oli profiloitunut edistämään perheiden ja kotien onnea, joten perheiden koossapysymisen painottaminen kirjoituksissa oli lehdelle tyypillistä. *Eevassa* taas keskityttiin ennen kaikkea naisiin, parisuhteisiin ja kevyempiin teemoihin, kuten muotiin. Keskustelujen painotuksen eroavaisuus selittyy lehtien erilaisilla luonteilla.

Lehtien keskinäisiä eroja selittää myös *Kotiliedessä* vaikuttanut porvarillinen ja kristillinen ideologia. Porvarilliselle ideologialle tyypillisesti lehti pyrki valistamaan esimerkiksi alempia yhteiskuntaluokkia. Monien kirjoitusten pyrkimys oli selvästi edistää toivottua elämäntapaa, kuten eheää ydinperhettä ja raittiutta. Kristillinen ideologia vaikutti lehden moraalisuuteen, joka taas vaikutti kirjoitusten tyyliin ja luonteeseen. Vaikka lehdissä siis käsiteltiin usein samoja teemoja, *Eevassa* aiheita lähestyttiin usein yksilöiden tarinoiden tai haastattelujen kautta. *Kotilieden* valistavampi linja vaikutti esimerkiksi siihen, että toivottuja elämäntapoja edistettiin suoraviivaisemmilla kirjoituksilla, jotka keskittyivät yleiselle tasolle. Esimerkiksi aviottomia lapsia käsiteltiin *Kotiliedessä* lähinnä lainsäädännön näkökulmasta, kun taas *Eevassa* haastateltiin myös aviottomien lasten äitejä.

Eevassa ja *Kotiliedessä* äiti miellettiin edelleen lapsen ensisijaiseksi hoitajaksi ja kasvat-
tajaksi, kun taas isien ensisijaista velvollisuutta perheen elättäjänä korostettiin. Pyrkimys
oli vaikuttaa, mutta keskustelu perheiden työnjaosta ja isän roolista perheessä käytiin val-
linneiden sukupuoliroolien rajoissa eli lehdet sitoutuivat vallinneisiin sukupuolirooleihin.
Yhdessäkään kirjoituksessa ei esimerkiksi vaadittu isiä jäämään äidin sijasta kotiin,
vaikka esimerkiksi *Eevassa* tällaisiakin isiä esitettiin positiivisessa, joskin hieman koo-
misessa, valossa. Huolimatta *Eevan* ja *Kotilieden* pyrkimyksestä vaikuttaa yhteiskunnal-
lisiin kysymyksiin, lehdet olivat kuitenkin niin sanottuja ylellisyystuotteita, joiden ole-
massaolo riippui tilaajista. Liian rohkeiden ja radikaalien argumenttien esittäminen ei ol-
lut kannattavaa. Vaikka lehtien toimituksilla selvästi olikin omia näkemyksiään käsitel-
lyistä ongelmista ja niiden ratkaisuksista, liian hyökkääviä tai aggressiivisia argumentteja
vältettiin. Lehtien suosima retoriikka pyrkiin kaupallisen menestyksen ja lukijoiden us-
kollisuuden takaamiseen. Keskustelu isyydestä ja isän roolista perheessä kuitenkin osoit-
taa, että käsityksiä isyydestä ravisteltiin jo jälleenrakennusajan Suomessa ja nämä käsi-
tykset olivat hyvin monipuolisia, kuten isät itsekkin.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painamattomat lähteet

”Eero Rechardt”. Muistokirjoitus 17.6.2012. *Helsingin Sanomat* (HS). <https://www.hs.fi/muistot/art-2000002626076.html> (Luettu 2.6.2021)

”Isät tilastoissa 2020”. Tilastokeskus. http://www.stat.fi/tup/tilastokirjasto/isat_tilastoissa_2020.html (Luettu 20.4.2021).

”Kuka voitti ja kuka hävisi perhevapaa uudistuksessa? 5 kysymystä ja vastausta”. Uutinen 16.2.2021. *Yle uutiset*. <https://yle.fi/uutiset/3-11793869> (Luettu 20.4.2021).

”Laki avioliittolain muuttamisesta 681/1948”. Annettu Helsingissä 23.9.1948. Finlex. <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1948/19480681#Pidp447218960> (Luettu 12.5.2021).

”Perhevapaa uudistus etenee viimein – pohjaratkaisu tiettävästi pysyy, mutta ansiosidonnaisten päivien lukumäärä on elänyt”. Uutinen 13.2.2021. *Yle uutiset*. <https://yle.fi/uutiset/3-11788779> (Luettu 20.4.2021).

II Painetut lähteet

1. Lähdekirjallisuus

Huxley, Aldous 1944 (1932): *Uusi uljas maailma*. Englanninkielinen alkuperäisteos *Brave New World* julkaistiin 1932. Alkuperäisteoksen on suomentanut I. H. Orras ja suomenkielinen painos julkaistiin 1944. 13. painos vuodelta 2018. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

2. Aikakauslehdistö

Eeva 1945–1955.

Kotiliesi 1945–1955.

III Tutkimuskirjallisuus

Aalto, Ilana 2012: *Isyyden aika. Historia, sukupuoli ja valta 1990-luvun isyyskeskustelussa*. Jyväskylän yliopisto.

Ahlbäck, Anders 2014: *Manhood and the Making of the Military: Conscription, Military Service and Masculinity in Finland, 1917–39*. Routledge.
[http://web.b.ebscohost.com.pc124152.oulu.fi:8080/ehost/detail/de-
tail?vid=0&sid=1fc13139-6549-45b2-a459-732179eddc07%40pdc-v-sess-
mgr01&bdata=JnNpdGU9ZW9vc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=797058&db=e000xwx](http://web.b.ebscohost.com.pc124152.oulu.fi:8080/ehost/detail/detail?vid=0&sid=1fc13139-6549-45b2-a459-732179eddc07%40pdc-v-sess-mgr01&bdata=JnNpdGU9ZW9vc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=797058&db=e000xwx)
(Luettu 31.3.2021).

Alasuutari, Pertti 2011: *Laadullinen Tutkimus 2.0*. 4. painos. Vastapaino.

Aunila, Seija 2020: *Kuinka naistenlehdessä tuli osa sotapropagandaa: Naisihanteen muodostuminen ja muokkautuminen Kotiliesi-lehdessä toisen maailmansodan aikana*. Jyväskylän yliopisto. [https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/71387/978-951-39-
8256-0_vaitos_2020_09_12_jyx.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/71387/978-951-39-8256-0_vaitos_2020_09_12_jyx.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (Luettu 31.3.2021).

Barclay, Lesley & Lupton, Deborah 1997: *Constructing Fatherhood: Discourses and Experiences*. SAGE Publications.

Butler, Judith 2008: *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. Suom. Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. 2. painos. Gaudeamus.

Connell, R.W. 1996: *Masculinities*. Uudistettu painos. Polity Press.

Davis, Angela 2012: *Modern Motherhood: Women and Family in England, 1945–2000*. Manchester University Press.
[http://web.b.ebscohost.com.pc124152.oulu.fi:8080/ehost/detail/de-
tail?vid=0&sid=ef2ca8ea-8f94-489c-a2bf-ec133e00f003%40pdc-v-sess-
mgr01&bdata=JnNpdGU9ZW9vc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=514966&db=e000xwx](http://web.b.ebscohost.com.pc124152.oulu.fi:8080/ehost/detail/detail?vid=0&sid=ef2ca8ea-8f94-489c-a2bf-ec133e00f003%40pdc-v-sess-mgr01&bdata=JnNpdGU9ZW9vc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=514966&db=e000xwx)
(Luettu 19.2.2021).

Ferguson, Marjorie 1983: *Forever Feminine: Women's Magazines and the Cult of Femininity*. Heinemann.

Haywood, Chris & Mac an Ghaill, Máirtín 2003: *Men and masculinities*. Open university press.

Hirdman, Yvonne 2004: "Modernity of Gender: A Conflict of Possibilities". *History and Change*, s. 21–31. Toimittaneet Anu Lahtinen ja Kirsi Vainio-Korhonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Holmila, Antero 2008: "Jälleenrakentamisen narratiivit ja niiden muotoutuminen Suomen lehdistössä 1944–1945". *Elore*, 15 (2), s. 1–20. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. http://www.elore.fi/arkisto/2_08/ho12_08.pdf (Luettu 24.4.2021).

Huttunen, Jouko 1998: "Isästäkö äidin kaltainen vanhempi?". *Koti kasvattajana, elämä opettajana: Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina*, s. 36–66. Toimittaja Leena Laurinen. Atena Kustannus.

Huttunen, Jouko 1999: "Muuttunut ja muuttuva isyys". *Mies ja muutos: Kriittisen mies-tutkimuksen teemoja*, s. 169–193. Toimittaja Arto Jokinen. Tampere University Press.

Hytönen, Kirsi-Maria 2014: "*Ei elämäni lomaa mahtunut*" – Naisten muistelukerrontaa palkkatyöstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakennuksen aikana. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Hytönen, Kirsi-Maria & Karonen, Petri & Kivimäki, Ville 2015: "Ennen huomispäivää. Toisen maailmansodan päättyminen Suomessa ja Euroopassa". *Rauhaton rauha: Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*, s. 11–36. Toimittaneet Kirsi-Maria Hytönen ja Ville Kivimäki. 2. painos. Vastapaino.

Hytönen, Kirsi-Maria & Nevala, Seija-Leena 2015: "Toimet, työt ja taakat. Perhe-elämä maaseudulla sodan jälkeen". *Rauhaton rauha: Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*, s. 151–172. Toimittaneet Kirsi-Maria Hytönen ja Ville Kivimäki. 2. painos. Vastapaino.

Hytönen, Kirsi-Maria & Antti Malinen 2018: "Cos I'm a Survivor": Narratives of coping and resilience in recollections of difficult childhood in post-war Finland". *Ethnologia Fennica*, 45, s. 55–78. <https://doi.org/10.23991/ef.v45i0.65535> (Luettu 29.4.).

Häggman, Kai 1994: *Perheen vuosisata: Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura.

Jokinen, Arja 2016: ”Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen”. *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*, s. 337–368. Toimittaneet Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. Vastapaino.

Julkunen, Raija 2010: *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Vastapaino.

Kaartinen, Aija 2011: *Kansan raittiudeksi ja kotien onneksi. Naisten kieltolakitoimenpiteet ja toiminta kieltolain puolesta ja sitä vastaan 1919–1932*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Karonen, Petri & Tarjamo, Kerttu 2006: ”Kun sota on ohi – Loppusanat”. *Kun sota on ohi: Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*, s. 377–399. Toimittaneet Petri Karonen ja Kerttu Tarjamo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Karonen Petri 2015: ”Suomi vuonna yksi. Sodasta rauhaan siirtyminen valtakunnallisena ongelmana”. *Rauhaton rauha: Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*, s. 175–207. Toimittaneet Kirsi-Maria Hytönen ja Ville Kivimäki. 2. painos. Vastapaino.

Kinnunen, Taina 2013: *Vahvat yksin, heikot silytyksin. Otteita suomalaisesta kosketuskulttuurista*. Kirjapaja.

Kirves, Jenni 2015: ”Elämä omiin käsiin. Traumoista selviytymiseen”. *Rauhaton rauha: Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*, s. 257–284. Toimittaneet Ville Kivimäki ja Kirsi-Maria Hytönen. 2. painos. Vastapaino.

Kivimäki, Ville 2010: ”Sodan rampauttama vanhemmuus”. *Sodan kasvattamat*, s. 186–213. Toimittaneet Jenni Kirves, Sari Näre ja Juha Siltala. WSOY.

Kivimäki, Ville 2014: ”Sotamies Riitaojan poikauhri: Sota suomalaisen mieheyden myytisenä lähteenä”. *Näkymätön sukupuoli: Mieheyden pitkä historia*, s. 246–270. Toimittaneet Marko Lamberg, Pirjo Markkola ja Ann-Catrin Östman. Vastapaino.

Kocka, Jürgen 2003: ”Comparison and Beyond”. *History and Theory*, 42, 39–44. Wesleyan University.

Korhonen, Merja 1999: *Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus*. Joensuun yliopisto.

Kujala, Erkki, 2003: *Sodan pojat. Sodanaikaisten pikkupoikien lapsuuskokemuksia isyyden näkökulmasta*. Jyväskylän yliopisto.

Kurvinen, Heidi 2013: *"En mä oo mies enkä nainen. Mä oon toimittaja" Sukupuoli ja suomalainen toimittajakunta 1960- ja 1970-luvulla*. Oulun yliopisto.

Kuusipalo, Jaana 1994: ”Emännät ja työläisnaiset 1930–1950-lukujen politiikassa – oppaina Tyyne Leivo-Larsson ja Vieno Simonen”. *Naisten hyvinvointivaltio*, s. 157–178. Toimittaneet Anneli Anttonen, Lea Henriksson ja Ritva Nätkin. Vastapaino.

LaRossa, Ralph 2011: *Of War and Men: World War II in the Lives of Fathers and Their Families*. University of Chicago Press.
<http://web.b.ebscohost.com.pc124152.oulu.fi:8080/ehost/detail/detail?vid=0&sid=d09709a0-7bca-4f08-886d-475e64e790dc%40pdc-v-sessionmgr03&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=412506&db=e000xwx>
(Luettu 20.2.2021).

Lehtinen, Elisa 2011: *Isäpappoja ja menneisyyden varjoja: Suomalaisten elokuvien isäkuvat 1944–1952*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/36688/URN%3aNB%3afi%3ajyu-2011091411405.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Luettu 24.5.2021).

Leino-Kaukiainen, Pirkko 1992: ”Aikakauslehtien itsenäistymisvuodet 1918–1955”. *Suomen lehdistön historia 10. Aikakauslehdistön historia. Aikakauslehdistön kehityslinjat*, s. 179–285. Toimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila.

Mahkonen, Sami 1978: *Johdatus perheoikeuden historiaan*. Suomen lakimiesliiton kustannus Oy.

Malinen, Antti 2007: ”Työmiesten ja perheenemäntien väsymyksestä käyty keskustelu 1920–1940-luvuilla”. *Historiallinen Aikakauskirja*, 105 (2), s. 180–190.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45365/malinentyomiesten-haik20072.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Luettu 26.5.2021).

Malinen, Antti 2015: ”Kodittomuutta ja kotien rauhaa. Kaupunkilaisten asuinolot”. *Rauhaton rauha: Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*, s. 127–150. Toimittaneet Ville Kivimäki ja Kirsi-Maria Hytönen. 2. painos. Vastapaino.

Malinen, Antti & Tamminen, Tuomo 2017: *Jälleenrakentajien lapset: Sotienjälkeinen Suomi lapsen silmin*. Gaudeamus Oy.

Malinen, Antti 2018: "Marriage Guidance, Women and the Problem(s) of Returning Soldiers in Finland, 1944–1946". *Scandinavian Journal of History*, 43 (1), 112–140. Routledge, Taylor & Francis. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03468755.2017.1379173> (Luettu 22.4.2021).

Malmberg, Raili 1991: "Naisten ja kotien lehdet aikansa kuvastimina". *Suomen lehdistön historia 8. Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet*, s. 191–290. Toimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila.

Markkola, Pirjo 2002: "Vahva nainen ja kansallinen historia". *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli*, s. 75–90. Toimittaneet Tuula Gordon, Katri Komulainen ja Kirsti Lempiäinen. Vastapaino.

Männistö, Tiina 2003: *Haluathan tulla todelliseksi naiseksi? Naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuoren naisen oppaissa 1890–1972*. Turun yliopisto.

Nousiainen, Kevät & Pylkkänen, Anu 2001: *Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus*. Helsingin yliopisto.

Näre, Sari 2008: "Kuin viimeistä päivää" – sota-ajan sukupuolikulttuuri ja seksuaalinen väkivalta". *Ruma sota: Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia*, s. 335–380. Johnny Kniga Publishing.

Näre, Sari 2010: "Sotaorpojen mykkä ikävä". *Sodan kasvattamat*, s. 122–145. Toimittaneet Jenni Kirves, Sari Näre ja Juha Siltala. WSOY.

Nätkin, Ritva 1997: *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Materialismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Gaudeamus.

Olsson, Pia 2009: "The domesticated woman as an ideal – women's place in rural Finland". *Gendered Rural Spaces*, 33–50. Toimittaneet Pia Olsson ja Helena Ruotsala. SKS.

Oinonen, Paavo & Railo, Erkkä 2012: "Mediasta historiaa". *Media Historiassa*, s.7–24. Toimittaneet Paavo Oinonen, Erkkä Railo. Turun historiallinen yhdistys.

Pulma, Panu 1987: ”Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa”. *Suomen lastensuojelun historia*, 11–256. Toimittaneet Panu Pulma ja Oiva Turpeinen. Lastensuojelun Keskusliitto.

Rantalaiho, Liisa 1994: ”Sukupuolisopimus ja Suomen malli”. *Naisten hyvinvointivaltio*, s. 9–30. Toimittaneet Anneli Anttonen, Lea Henriksson ja Ritva Nätkin. Vastapaino.

Räisänen, Arja-Liisa 1995: *Onnellisen avioliiton ehdot: Sukupuolijärjestelmän muodos-
tumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Suomen
Historiallinen Seura.

Sarajärvi, Anneli & Tuomi, Jouni 2013: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 11.
painos. Tammi.

Scott, Joan Wallach 1999: *Gender and the politics of history*. Uudistettu painos. Colum-
bia University Press.

Sulkunen, Irma 1989: ”Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus”. *Kansa
liikkeessä*, s. 157–175. Toimittaneet Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds ja
Henrik Stenius. Kirjayhtymä.

Sulkunen, Irma 1991: *Retki naishistoriaan*. Hanki ja jää.

Tuohela, Kirsi 1997: ”Uusi lapsi”. *Familia: Eurooppalaisen perheen historia*. 6. *Ydin-
perheen aika*, s. 195–221. Toimittaja Kaari Utrio. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tähtinen, Juhani 1992: *Miten kasvattaa pikkulapsia: Kasvatusmoraliteetin ja -suuntaus-
ten lähtökohtien muutoksia Suomessa 1850–1989 suomenkielisten kasvatus- ja hoito-op-
paiden sekä aikakauslehdistön ilmaisemana*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiede-
kunta.

Töyry, Maija 2005: *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat. Neuvotteluja
lukijasopimuksessa*. Helsingin yliopisto.

Urponen, Kyösti 1994: ”Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon”. *Armeliaisuus, yh-
teisöapu, sosiaaliturva: Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*, s. 163–260. Toimitta-
neet Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka ja Kyösti Urponen. Sosiaaliturvan keskus-
liitto.

Vilkuna, Kustaa H.J. 2014: ”Viina miehen mitta: Vapaa-ajalla rakennettu miehekkyyys 1550–1850”. *Näkymätön sukupuoli: Mieheyden pitkä historia*, s. 92–113. Toimittaneet Marko Lamberg, Pirjo Markkola ja Ann-Catrin Östman. Vastapaino.

Väliaverronen, Esa 1998: ”Mediatekstistä tulkintaan”. *Media-analyysi: Tekstistä tulkitaan*, s. 13–39. Toimittaneet Anu Kantola & Inka Moring & Esa Väliaverronen. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Yesilova, Katja 2009: *Ydinperheen politiikka*. Gaudeamus Helsinki University Press.